

Франц Кафка «Перевтілення» (оригінал і варіативний переклад)

Franz Kafka

«Die Verwandlung»

I.

Als Gregor Samsa eines Morgens aus unruhigen Träumen erwachte, fand er sich in seinem Bett zu einem ungeheueren Ungeziefer verwandelt. Er lag auf seinem panzerartig harten Rücken und sah, wenn er den Kopf ein wenig hob, seinen gewölbten, braunen, von bogenförmigen Versteifungen geteilten Bauch, auf dessen Höhe sich die Bettdecke, zum gänzlichen Niedergleiten bereit, kaum noch erhalten konnte. Seine vielen, im Vergleich zu seinem sonstigen Umfang kläglich dünnen Beine flimmerten ihm hilflos vor den Augen.

»Was ist mit mir geschehen?« dachte er. Es war kein Traum, sein Zimmer, ein richtiges, nur etwas zu kleines Menschenzimmer, lag ruhig zwischen den vier wohlbekanntesten Wänden, über dem Tisch, auf dem eine auseinandergepackte Musterkollektion von Tuchwaren ausgebreitet war – Samsa war Reisender –, hing das Bild, das er vor kurzem aus einer illustrierten Zeitschrift ausgeschnitten und in einem hübschen, vergoldeten Rahmen untergebracht hatte. Es stellte eine Dame dar, die, mit einem Pelzhut und einer Pelzboa versehen, aufrecht dasaß und einen schweren Pelzmuff, in dem ihr ganzer Unterarm verschwunden war, dem Beschauer entgegenhob.

Gregors Blick richtete sich dann zum Fenster, und das trübe Wetter – man hörte Regentropfen auf das Fensterblech aufschlagen – machte ihn ganz melancholisch. »Wie wäre es, wenn ich noch ein wenig weiterschliefe und alle Narrheiten vergäße,« dachte er, aber das war gänzlich undurchführbar, denn er war gewöhnt, auf der rechten Seite zu schlafen, konnte sich aber in seinem gegenwärtigen Zustand nicht in diese Lage bringen. Mit welcher Kraft er sich auch auf die rechte Seite warf, immer wieder schaukelte er in die Rückenlage [1178] zurück. Er versuchte es wohl hundertmal, schloß die Augen, um die zappelnden Beine nicht sehen zu müssen und ließ erst ab, als er in der Seite einen noch nie gefühlten, leichten, dumpfen Schmerz zu fühlen begann.

»Ach Gott,« dachte er, »was für einen anstrengenden Beruf habe ich gewählt! Tag aus, Tag ein auf der Reise. Die geschäftlichen Aufregungen sind viel größer, als im eigentlichen Geschäft zuhause, und außerdem ist mir noch diese Plage des Reisens auferlegt, die Sorgen um die Zuganschlüsse, das unregelmäßige, schlechte Essen, ein immer wechselnder, nie andauernder, nie herzlich werdender menschlicher Verkehr. Der Teufel

Франц Кафка

«Перевтілення»

I

Одного ранку, прокинувшись од неспокійного сну, Грегор Замза побачив, що він обернувся на страхітливую комаху. Він лежав на твердій, схожій на панцир спині і, коли трохи підводив голову, бачив свій дугастий, рудий, поділений на кільця живіт, на якому ще ледь трималася ковдра, готова щомиті сповзти. Два рядки лапок, таких мізерних супроти звичайних ніг, безпорадно метлялися йому перед очима.

"Що зі мною сталося?" — думав він. Це був не сон. Він лежав у своїй кімнаті, звичайній невеликій людській кімнаті, серед чотирьох добре знайомих стін. Над столом, на якому розкладено загорнуті кожен окремо взірці сукна — Замза був комівояжер, — висів малюнок, що його він недавно вирізав з ілюстрованого журналу й заправив у гарну позолочену рамку. На малюнку зображено даму в хутряному капелюшку й хутряному боа. Дама сиділа рівно й виставляла глядачеві важку хутряну муфту, в якій її руки тонули по самі лікті.

Грегор перевів погляд на вікно, і від того, що погода така погана, — чути було, як тарабанить дощ по блясі на підвіконні, — йому стало зовсім сумно. "А що, коли б я ще трохи поспав і забув усі химери", — подумав він. Але про це було годі й згадувати, бо він звик спати на правому боці, а в теперішньому своєму стані не міг перевернутися. Хоч як він борсався, щоб перекинути своє тіло на правий бік, воно щоразу перекочувалося назад на спину. Він спробував, мабуть, усоте, заплющити очі, щоб не бачити, як дригаються його лапки, і перестав аж тоді, коли відчув у боці незваний ще, легенький, тупий біль.

"О Боже, — подумав він, — який важкий факс собі вибрав! День у день дорога. І так доводиться хвилюватися набагато більше, ніж на тій самій роботі дома, а тут ще ця жахлива їзда, морока з пересадками, нерегулярна, погана їжа, щораз нові, чужі, байдужі люди. А хай йому чорт!" Грегорові злегка засвербів живіт; він повільно підсунувся вище на подушку, щоб легше

soll das alles holen!« Er fühlte ein leichtes Jucken oben auf dem Bauch; schob sich auf dem Rücken langsam näher zum Bettposten, um den Kopf besser heben zu können; fand die juckende Stelle, die mit lauter kleinen weißen Pünktchen besetzt war, die er nicht zu beurteilen verstand; und wollte mit einem Bein die Stelle betasten, zog es aber gleich zurück, denn bei der Berührung umwehten ihn Kälteschauer.

Er glitt wieder in seine frühere Lage zurück. »Dies frühzeitige Aufstehen,« dachte er, »macht einen ganz blödsinnig. Der Mensch muß seinen Schlaf haben. Andere Reisende leben wie Haremsfrauen. Wenn ich zum Beispiel im Laufe des Vormittags ins Gasthaus zurückgehe, um die erlangten Aufträge zu überschreiben, sitzen diese Herren erst beim Frühstück. Das sollte ich bei meinem Chef versuchen; ich würde auf der Stelle hinausfliegen. Wer weiß übrigens, ob das nicht sehr gut für mich wäre. Wenn ich mich nicht wegen meiner Eltern zurückhielte, ich hätte längst gekündigt, ich wäre vor den Chef hin getreten und hätte ihm meine Meinung von Grund des Herzens aus gesagt. Vom Pult hätte er fallen müssen! Es ist auch eine sonderbare Art, sich auf das Pult zu setzen und von der Höhe herab mit dem Angestellten zu reden, der überdies wegen der Schwerhörigkeit des Chefs ganz nahe herantreten muß. Nun, die Hoffnung ist noch nicht gänzlich aufgegeben; habe ich einmal das Geld beisammen, um die Schuld der Eltern an ihn abzuzahlen – es dürfte noch fünf bis sechs Jahre dauern –, mache ich die Sache unbedingt. Dann wird der große Schnitt gemacht. Vorläufig allerdings muß ich aufstehen, denn mein Zug fährt um fünf.«

[1179] Und er sah zur Weckuhr hinüber, die auf dem Kasten tickte. »Himmlicher Vater,« dachte er. Es war halb sieben Uhr, und die Zeiger gingen ruhig vorwärts, es war sogar halb vorüber, es näherte sich schon dreiviertel. Sollte der Wecker nicht geläutet haben? Man sah vom Bett aus, daß er auf vier Uhr richtig eingestellt war; gewiß hatte er auch geläutet. Ja, aber war es möglich, dieses möbelererschütternde Läuten ruhig zu verschlafen? Nun, ruhig hatte er ja nicht geschlafen, aber wahrscheinlich desto fester. Was aber sollte er jetzt tun? Der nächste Zug ging um sieben Uhr; um den einzuholen, hätte er sich unsinnig beeilen müssen, und die Kollektion war noch nicht eingepackt, und er selbst fühlte sich durchaus nicht besonders frisch und beweglich. Und selbst wenn er den Zug einholte, ein Donnerwetter des Chefs war nicht zu vermeiden, denn der Geschäftsdienstler hatte beim Fünfuhrzug gewartet und die Meldung von seiner Versäumnis längst erstattet. Es war eine Kreatur des Chefs, ohne Rückgrat und Verstand. Wie nun, wenn er sich krank meldete? Das war aber äußerst peinlich und verdächtig, denn Gregor war während seines fünfjährigen Dienstes noch nicht einmal krank gewesen. Gewiß würde der Chef mit dem Krankenkassenarzt kommen, würde den Eltern wegen des faulen Sohnes Vorwürfe machen und alle Einwände durch den Hinweis auf den Krankenkassenarzt abschneiden, für den es ja überhaupt nur ganz gesunde, aber arbeitsscheue Menschen gibt. Und hätte er übrigens in diesem Falle so ganz unrecht? Gregor fühlte sich tatsächlich, abgesehen von einer nach dem langen Schlaf wirklich überflüssigen Schläfrigkeit, ganz wohl und hatte sogar einen besonders kräftigen Hunger.

Als er dies alles in größter Eile überlegte, ohne sich entschließen zu können, das Bett zu verlassen – gerade schlug der Wecker dreiviertel sieben – klopfte es vorsichtig an die Tür

було підвести голову, знайшов свербляче місце, вкрите незрозумілими йому білими цятками, і хотів почухатися однією лапкою, проте відразу одсмикнув її, бо по шкірі пішов мороз.

Він знову ліг як лежав. "Отак щодня вставати вдосвіта, то можна зовсім отупіти,— подумав він.— Людині треба висиплятися. Інші комівояжери живуть, як жінки в гаремі. Коли я, наприклад, десь перед обідом повертаюсь до готелю, щоб переписати укладені угоди, ці панове ще тільки снідають. Хай би я спробував так у свого шефа: миттю вилетів би з роботи. А втім, хтозна, може, мені було б краще. Якби я не тримався місця через батьків, то давно б кинув його; пішов би просто до шефа й сказав би йому геть усе, що думаю. Він би, певно, упав із своєї конторки! Дивна звичка — розмовляти зі службовцем згори вниз, сидючи на високій конторці. А підійти треба впритул, бо шеф недочуває. Ну, ще не все втрачено; як тільки я зберу грошей, щоб сплатити йому батьків борг — на це треба п'ять або й шість років, — то неодмінно так і зроблю. І буде по всьому. А поки що треба вставати, бо мій поїзд відходить о п'ятій".

І Грегор глянув на будильник, що цокав на скрині. Боже милостивий! Було пів на сьому, і стрілка неухильно рухалась далі, навіть перейшла за половину, наближалася вже до сорок п'ятої хвилини. Може, будильник не дзвонив? З ліжка було видно що він наставлений на четверту, тож неодмінно мав подзвонити. Так, але ж хіба можна не почути деренчання, від якого аж меблі дрижать? Виходить, що спав він хоч і не дуже спокійно, але, очевидно, міцно. Що ж тепер робити? Наступний поїзд ще о сьомій; щоб на нього встигнути, треба стрімголов бігти на станцію, а взірці ж ще не запаковано і сам він аж ніяк не відчувається бадьорим і моторним. І якби він навіть устиг на поїзд, все одно шеф буде лаятись, бо їхній кур'єр чекав на п'ятигодинний і давно вже повідомив про його прогул. Бо то такий шефів підлабузник, що нізащо не промовчить. А чи не зголоситися хворим? Ні, дуже незручно, та й підозріло, бо Грегор за свою п'ятирічну службу ще ні разу не хворів. Шеф неодмінно привів би лікаря із лікарняної каси, почав би дорікати батькам ледачим сином, не слухав би ніяких заперечень і послався б на лікаря, який узагалі всіх людей вважає за цілком здорових, тільки лінивих. Зрештою, хіба в цьому випадку він не мав би слухності? Справді, Грегор був тільки надто сонний, хоч і пізно встав, а так почував себе цілком добре і навіть дуже хотів їсти.

Поки він усе це швидко обмірковував, ніяк не зважаючи устати з ліжка — будильник саме пробив три чверті на сьому, — у двері в головах у нього обережно постукали.

— Грегоре! — почувся голос: це була мати. — Уже сорок п'ять хвилин на сьому. Хіба ти не будеш їхати?

Лагідний материн голос! Та він злякався, коли почув свою відповідь. Це був, безумовно, його колишній голос, але з домішком якогось болісного

am Kopfende seines Bettes.

»Gregor,« rief es – es war die Mutter –, »es ist dreiviertel sieben. Wolltest du nicht wegfahren?« Die sanfte Stimme! Gregor erschrak, als er seine antwortende Stimme hörte, die wohl unverkennbar seine frühere war, in die sich aber, wie von unten her, ein nicht zu unterdrückendes, schmerzliches Piepsen mischte, das die Worte förmlich nur im ersten Augenblick in ihrer Deutlichkeit beließ, um sie im Nachklang derart zu zerstören, daß man nicht [1180] wußte, ob man recht gehört hatte. Gregor hatte ausführlich antworten und alles erklären wollen, beschränkte sich aber bei diesen Umständen darauf, zu sagen: »Ja, ja, danke Mutter, ich stehe schon auf.« Infolge der Holztür war die Veränderung in Gregors Stimme draußen wohl nicht zu merken, denn die Mutter beruhigte sich mit dieser Erklärung und schlürfte davon. Aber durch das kleine Gespräch waren die anderen Familienmitglieder darauf aufmerksam geworden, daß Gregor wider Erwarten noch zu Hause war, und schon klopfte an der einen Seitentür der Vater, schwach, aber schon mit der Faust. »Gregor, Gregor,« rief er, »was ist denn?« Und nach einer kleinen Weile mahnte er nochmals mit tieferer Stimme: »Gregor! Gregor!« An der anderen Seitentür aber klagte leise die Schwester: »Gregor? Ist dir nicht wohl? Brauchst du etwas?« Nach beiden Seiten hin antwortete Gregor: »Bin schon fertig,« und bemühte sich, durch die sorgfältigste Aussprache und durch Einschaltung von langen Pausen zwischen den einzelnen Worten seiner Stimme alles Auffallende zu nehmen. Der Vater kehrte auch zu seinem Frühstück zurück, die Schwester aber flüsterte: »Gregor, mach auf, ich beschwöre dich.« Gregor aber dachte gar nicht daran aufzumachen, sondern lobte die vom Reisen her übernommene Vorsicht, auch zu Hause alle Türen während der Nacht zu versperren.

Zunächst wollte er ruhig und ungestört aufstehen, sich anziehen und vor allem frühstücken, und dann erst das Weitere überlegen, denn, das merkte er wohl, im Bett würde er mit dem Nachdenken zu keinem vernünftigen Ende kommen. Er erinnerte sich, schon öfters im Bett irgendeinen vielleicht durch ungeschicktes Liegen erzeugten, leichten Schmerz empfunden zu haben, der sich dann beim Aufstehen als reine Einbildung herausstellte, und er war gespannt, wie sich seine heutigen Vorstellungen allmählich auflösen würden. Daß die Veränderung der Stimme nichts anderes war, als der Vorbote einer tüchtigen Verkühlung, einer Berufskrankheit der Reisenden, daran zweifelte er nicht im geringsten.

Die Decke abzuwerfen war ganz einfach; er brauchte sich nur ein wenig aufzublasen und sie fiel von selbst. Aber weiterhin wurde es schwierig, besonders weil er so ungemein breit war. Er hätte Arme und Hände gebraucht, um sich aufzurichten; statt dessen aber [1181] hatte er nur die vielen Beinchen, die ununterbrochen in der verschiedensten Bewegung waren und die er überdies nicht beherrschen konnte. Wollte er eines einmal einknicken, so war es das erste, daß es sich streckte; und gelang es ihm endlich, mit diesem Bein das auszuführen, was er wollte, so arbeiteten inzwischen alle anderen, wie freigelassen, in höchster, schmerzlicher Aufregung. »Nur sich nicht im Bett unnütz aufhalten,« sagte sich Gregor.

Zuerst wollte er mit dem unteren Teil seines Körpers aus dem Bett hinauskommen, aber dieser untere Teil, den er übrigens noch nicht gesehen und von dem er sich auch keine

plisku, що йшов ніби десь зсередини і що його годі було стримати. Через те слова можна було збagnути тільки першу мить, потім вони зливалися, ставали зовсім незрозумілими. Грегор хотів відповісти детально і все пояснити, однак, побачивши таке, сказав лише:

– Чую, чую, мамо, я вже встаю.

Мабуть, крізь дерев'яні двері зміна в Грегоровому голосі була непомітна, бо мати заспокоїлась і, човгаючи капцями, відійшла. Але ця коротка розмова звернула увагу всієї сім'ї на те, що Грегор чомусь і досі вдома, тож через хвилину в інші двері постукав уже батько – легенько, проте кулаком.

– Грегоре! Грегоре! – гукнув він. – Що сталося? – І за мить знову низьким голосом: – Грегоре! Грегоре!

А крізь треті двері тихенько покликала сестра:

– Грегоре, тобі погано? Може, тобі щось треба?

– Я вже готовий, – відповів Грегор обом разом, старанно вимовляючи слова і роблячи між ними паузи, щоб батько і сестра нічого не помітили.

Батько повернувся до свого сніданку, а сестра прошепотіла:

– Грегоре, відчини, прошу тебе!

Проте він і гадки не мав відчиняти – навпаки, радів, що за час своїх подорожей набув звичку навіть удома замикає на ніч усі двері.

Він хотів насамперед спокійно встати, одягтися й поснідати, а тоді вже обміркувати, що робити далі, бо бачив, що в ліжку нічого путнього не придумас. Грегор згадав, що не раз уже, прокидаючись уранці, відчував якийсь легенький біль, певне, від того, що незручно лежав, однак, коли вставав, усе миналося, тож він і тепер з нетерпінням чекав, що і сьогоднішні химери поволі минуться. А що зміна голосу – то тільки ознака сильної застуди, фахової хвороби комівояжерів, він нітрохи не сумнівався.

Скинути ковдру було легко: трохи надувся, і вона впала сама. А вже далі пішло важче, надто через те, що він став такий неймовірно широкий. Щоб підвестися, потрібні були руки і ноги, а Грегор мав натомість лише багато лапок, які безперестанку рухались і з якими він взагалі не міг упоратись. Коли Грегор хотів якусь зігнути, вона випростовувалась, а як, нарешті, йому таки щастило домогтися свого, інші, полишені самі на себе, тим часом прудко, судомно ворушилися. "Не треба тільки марно вилежуватися", – ска зав собі Грегор.

Спочатку він хотів зсадити з ліжка нижню частину свого тіла, але ця нижня частина, яку він взагалі ще не бачив і не мав про неї жодного уявлення, виявилася найнерухомішою. Він пробував кілька разів, і все марно, а коли, нарешті, майже розлютившись, з усієї сили закинув низ, то погано розрахував і з розгону вдарився об бильце. Різкий біль показав Грегорові, що якраз нижня частина його тіла зараз, певно, і найчутливіша.

Тоді він спробував почати зверху і обережно обернув голову до краю

rechte Vorstellung machen konnte, erwies sich als zu schwer beweglich; es ging so langsam; und als er schließlich, fast wild geworden, mit gesammelter Kraft, ohne Rücksicht sich vorwärtsstieß, hatte er die Richtung falsch gewählt, schlug an den unteren Bettpfosten heftig an, und der brennende Schmerz, den er empfand, belehrte ihn, daß gerade der untere Teil seines Körpers augenblicklich vielleicht der empfindlichste war.

Er versuchte es daher, zuerst den Oberkörper aus dem Bett zu bekommen, und drehte vorsichtig den Kopf dem Bettrand zu. Dies gelang auch leicht, und trotz ihrer Breite und Schwere folgte schließlich die Körpermasse langsam der Wendung des Kopfes. Aber als er den Kopf endlich außerhalb des Bettes in der freien Luft hielt, bekam er Angst, weiter auf diese Weise vorzurücken, denn wenn er sich schließlich so fallen ließ, mußte geradezu ein Wunder geschehen, wenn der Kopf nicht verletzt werden sollte. Und die Besinnung durfte er gerade jetzt um keinen Preis verlieren; da wollte er lieber im Bett bleiben.

Aber als er wieder nach gleicher Mühe aufseufzend so dalag wie früher, und wieder seine Beinchen womöglich noch ärger gegeneinander kämpfen sah und keine Möglichkeit fand, in diese Willkür Ruhe und Ordnung zu bringen, sagte er sich wieder, daß er unmöglich im Bett bleiben könne und daß es das Vernünftigste sei, alles zu opfern, wenn auch nur die kleinste Hoffnung bestünde, sich dadurch vom Bett zu befreien. Gleichzeitig aber vergaß er nicht, sich zwischendurch daran zu erinnern, daß viel besser als verzweifelte Entschlüsse ruhige und ruhigste Überlegung sei. In solchen Augenblicken richtete er die Augen möglichst scharf auf das Fenster, aber [1182] leider war aus dem Anblick des Morgennebels, der sogar die andere Seite der engen Straße verhüllte, wenig Zuversicht und Munterkeit zu holen. »Schon sieben Uhr,« sagte er sich beim neuerlichen Schlagen des Weckers, »schon sieben Uhr und noch immer ein solcher Nebel.« Und ein Weilchen lang lag er ruhig mit schwachem Atem, als erwarte er vielleicht von der völligen Stille die Wiederkehr der wirklichen und selbstverständlichen Verhältnisse.

Dann aber sagte er sich: »Ehe es einviertel acht schlägt, muß ich unbedingt das Bett vollständig verlassen haben. Im übrigen wird auch bis dahin jemand aus dem Geschäft kommen, um nach mir zu fragen, denn das Geschäft wird vor sieben Uhr geöffnet.« Und er machte sich nun daran, den Körper in seiner ganzen Länge vollständig gleichmäßig aus dem Bett hinauszuschaukeln. Wenn er sich auf diese Weise aus dem Bett fallen ließ, blieb der Kopf, den er beim Fall scharf heben wollte, voraussichtlich unverletzt. Der Rücken schien hart zu sein; dem würde wohl bei dem Fall auf den Teppich nichts geschehen. Das größte Bedenken machte ihm die Rücksicht auf den lauten Krach, den es geben müßte und der wahrscheinlich hinter allen Türen wenn nicht Schrecken, so doch Besorgnisse erregen würde. Das mußte aber gewagt werden.

Als Gregor schon zur Hälfte aus dem Bette ragte – die neue Methode war mehr ein Spiel als eine Anstrengung, er brauchte immer nur ruckweise zu Schaukeln –, fiel ihm ein, wie einfach alles wäre, wenn man ihm zu Hilfe käme. Zwei starke Leute – er dachte an seinen Vater und das Dienstmädchen – hätten vollständig genügt; sie hätten ihre Arme nur unter seinen gewölbten Rücken schieben, ihn so aus dem Bett schälen, sich mit der Last niederbeugen und dann bloß vorsichtig dulden müssen, daß er den Überschwung auf dem Fußboden vollzog, wo dann die Beinchen hoffentlich einen Sinn bekommen würden. Nun,

ліжка. Це йому легко вдалося, і все тіло, хоч яке було широке й важке, повільно посунулось за головою. Та коли голова вже повисла в повітрі, Грегор злякався, що, як і далі так буде сунутись, то врешті впаде і хіба тільки дивом не поранить голови. А саме тепер він нізащо не повинен був знепритомніти; краще вже лишитись у ліжку. І Грегор пересунувся назад.

Однак, відпочиваючи після напруження і безпорадно дивлячись на свої лапки, які метлялися ще швидше й безладніше, він знову сказав собі, що не можна далі залишатися в постелі, а, якщо тільки є хоч найменша надія, найрозумніше буде пожертвувати всім, аби лиш звільнитися від ліжка. Але водночас він не забував нагадувати собі, що набагато краще ще і ще раз усе обміркувати, аніж чинити щось зопалу.

У такі хвилини він якомога пильніше дивився у вікно, проте, на жаль, у ранковому тумані, що заховав навіть протилежний бік вузької вулиці, не можна було набратися бадьорості та впевненості. "Уже сьома година, — сказав він сам собі, коли знову почувся дзвін будильника, — уже сьома година, а туман все ще стоїть". І декілька секунд він полежав спокійно, ледь дихаючи, немов чекав від повної тиші повернення дійсних і природних обставин.

Потім він сказав собі: "Перед тим, як проб'є чверть на восьму, я повинен за всяку ціну остаточно залишити ліжка. Власне, на той час із контори вже прийдуть запитати про мене, бо контора відчиняється раніше сьомою". І він заходився виштовхуватися з ліжка, розгойдуючи тулуб рівномірно по всій його довжині. Якби він упав із ліжка, то, очевидно, не пошкодив би голову, різко піднявши її під час падіння. Спина ж видавалася достатньо твердою; при падінні на килим з нею, очевидно, нічого не могло статися. Більше всього хвилювала його думка про те, що тіло його впаде з гуркотом і це викличе за дверима якщо не жах, то, в усякому разі, тривогу. І все ж на це слід було зважитись.

Коли Грегор уже наполовину завис над краєм ліжка — новий спосіб був схожий скоріше на гру, ніж на обтяжливий труд, слід було тільки рвучко розгойдуватися, — він подумав, як би було все просто, коли б йому допомогли. Двох сильних чоловіків — він подумав про батька й слуг — було б достатньо; їм довелося б, тільки заснувши руки під випуклу його спину, зняти його з ліжка, а потім, нагнувшись зі своєю ношею, зачекати, доки він обережно перевернеться на підлозі, де його ніжки отримали б, слід думати, якийсь смисл. Але навіть якби двері не були зачинені, невже б дійсно довелося покликати когось на допомогу? Незважаючи на свою біду, він усміхнувся при цій думці.

Грегор ледве зберігав рівновагу при сильних порухах і вже ось-ось повинен був остаточно відважитися на падіння, коли з передпокою донісся дзвінок. "Це хтось із фірми", — сказав він собі і майже застиг, але проте його ніжки завелися гойдатися все швидше та швидше. За декілька секунд все

ganz abgesehen davon, daß die Türen versperrt waren, hätte er wirklich um Hilfe rufen sollen? Trotz aller Not konnte er bei diesem Gedanken ein Lächeln nicht unterdrücken.

Schon war er so weit, daß er bei stärkerem Schaukeln kaum das Gleichgewicht noch erhielt, und sehr bald mußte er sich nun endgültig entscheiden, denn es war in fünf Minuten einviertel acht, – als [1183] es an der Wohnungstür läutete. »Das ist jemand aus dem Geschäft,« sagte er sich und erstarrte fast, während seine Beinchen nur desto eiliger tanzten. Einen Augenblick blieb alles still. »Sie öffnen nicht,« sagte sich Gregor, befangen in irgendeiner unsinnigen Hoffnung. Aber dann ging natürlich wie immer das Dienstmädchen festen Schrittes zur Tür und öffnete. Gregor brauchte nur das erste Grußwort des Besuchers zu hören und wußte schon, wer es war – der Prokurist selbst. Warum war nur Gregor dazu verurteilt, bei einer Firma zu dienen, wo man bei der kleinsten Versäumnis gleich den größten Verdacht faßte? Waren denn alle Angestellten samt und sonders Lumpen, gab es denn unter ihnen keinen treuen ergebenen Menschen, der, wenn er auch nur ein paar Morgenstunden für das Geschäft nicht ausgenutzt hatte, vor Gewissensbissen närrisch wurde und geradezu nicht imstande war, das Bett zu verlassen? Genügte es wirklich nicht, einen Lehrjungen nachfragen zu lassen – wenn überhaupt diese Fragerei nötig war –, mußte da der Prokurist selbst kommen, und mußte dadurch der ganzen unschuldigen Familie gezeigt werden, daß die Untersuchung dieser verdächtigen Angelegenheit nur dem Verstand des Prokuristen anvertraut werden konnte? Und mehr infolge der Erregung, in welche Gregor durch diese Überlegungen versetzt wurde, als infolge eines richtigen Entschlusses, schwang er sich mit aller Macht aus dem Bett. Es gab einen lauten Schlag, aber ein eigentlicher Krach war es nicht. Ein wenig wurde der Fall durch den Teppich abgeschwächt, auch war der Rücken elastischer, als Gregor gedacht hatte, daher kam der nicht gar so auffallende dumpfe Klang. Nur den Kopf hatte er nicht vorsichtig genug gehalten und ihn angeschlagen; er drehte ihn und rieb ihn an dem Teppich vor Ärger und Schmerz.

»Da drin ist etwas gefallen,« sagte der Prokurist im Nebenzimmer links. Gregor suchte sich vorzustellen, ob nicht auch einmal dem Prokuristen etwas Ähnliches passieren könnte, wie heute ihm; die Möglichkeit dessen mußte man doch eigentlich zugeben. Aber wie zur rohen Antwort auf diese Frage machte jetzt der Prokurist im Nebenzimmer ein paar bestimmte Schritte und ließ seine Lackstiefel knarren. Aus dem Nebenzimmer rechts flüsterte die Schwester, um Gregor [1184] zu verständigen: »Gregor, der Prokurist ist da.« »Ich weiß,« sagte Gregor vor sich hin; aber so laut, daß es die Schwester hätte hören können, wagte er die Stimme nicht zu erheben.

»Gregor,« sagte nun der Vater aus dem Nebenzimmer links, »der Herr Prokurist ist gekommen und erkundigt sich, warum du nicht mit dem Frühzug weggefahren bist. Wir wissen nicht, was wir ihm sagen sollen. Übrigens will er auch mit dir persönlich sprechen. Also bitte mach die Tür auf. Er wird die Unordnung im Zimmer zu entschuldigen schon die Güte haben.«

»Guten Morgen, Herr Samsa,« rief der Prokurist freundlich dazwischen. »Ihm ist nicht wohl,« sagte die Mutter zum Prokuristen, während der Vater noch an der Tür redete, »ihm ist nicht wohl, glauben Sie mir, Herr Prokurist. Wie würde denn Gregor sonst einen Zug versäumen! Der Junge hat ja nichts im Kopf als das Geschäft. Ich ärgere mich schon

zатихло. "Вони не відчиняють", – сказав собі Грегор, віддаючись якійсь шаленій надії. Але потім слуги, як завжди, голосно пройшлися по передпокою та відчинили. Грегору достатньо було почути тільки перше вітальне слово гостя, щоб відразу взнати, хто він: це був сам пан керуючий. І чому Грегору судилося служити у фірмі, де найменший промах викликав найтяжчі підозри? Хіба її службовці були всі як один негідники, хіба серед них не стане надійного й чесного чоловіка, який, хоча й не віддав справі декілька ранкових годин, зовсім з'їхав з глузду від докорів совісті й просто неспроможний залишити постіль? Невже недостатньо було послати учня, – якщо такі розпитування взагалі потрібні, – не вуже обов'язково повинен був прийти сам керуючий і тим показати всій ні в чім не винній сім'ї, що розслідування цієї підозрілої справи під силу тільки йому? І більше від хвилювання, в яке привели його ці думки, ніж по-справжньому наважившись, Грегор з усіх сил рвонув із ліжка. Удар був голосним, але не оглушливим. Падіння дещо пом'якшив килим, та й спина виявилася еластичнішою, ніж думав Грегор, тому звук виявився глухим і не таким вже приголомшливим. Ось тільки голову він тримав недостатньо обережно й забив її, він потерся об килим, нарікаючи на біль.

– Там щось упало, – сказав керуючий у сусідній кімнаті ліворуч.

Грегор намагався уявити собі, чи може з керуючим трапитися дещо схоже на те, що трапилося сьогодні з ним, Грегором; бо взагалі такої можливості не можна було відкидати. Але немовби почувши це питання, керуючий зробив у сусідній кімнаті декілька рішучих кроків, що супроводжувалися скрипом його лакованих чобіт. Із кімнати праворуч, прагнучи випередити Грегора, прошепотіла сестра:

– Грегоре, прийшов керуючий справами.

– Я знаю, – сказав Грегор тихо; підвищити голос настільки, щоб його почула сестра, він не наважився.

– Грегоре, – заговорив батько в кімнаті ліворуч, – до нас прийшов пан керуючий. Він запитує, чому ти не поїхав із ранковим поїздом. Ми не знаємо, що відповісти йому. Хоча він прагне поговорити з тобою особисто. Тому, будь ласка, відчини двері. Він гречно вибачить нас за безлад у кімнаті.

– Доброго ранку, пане Замза, – привітно вставив сам керуючий.

– Він нездужає, – сказала мати керуючому, поки батько продовжував говорити біля дверей. – Повірте мені, пане керуючий справами, він нездужає. Хіба б Грегор запізнився на поїзд! Хлопчик тільки й думає що про фірму. Я навіть трохи сердита на те, що він нікуди не ходить вечорами; він пробув вісім днів у місті, але всі вечори провів дома. Сидить собі за столом і мовчки читає газету чи вивчає розклад поїздів. Єдина розвага, котру він дозволяє собі, – це випилювання. За якихось два-три вечори він зробив, наприклад, рамочку; така красива рамочка, просто диво; вона висить там у кімнаті, ви зараз її побачите, коли Грегор відчинить. Справді, я щаслива, що

fast, daß er abends niemals ausgeht; jetzt war er doch acht Tage in der Stadt, aber jeden Abend war er zu Hause. Da sitzt er bei uns am Tisch und liest still die Zeitung oder studiert Fahrpläne. Es ist schon eine Zerstreuung für ihn, wenn er sich mit Laubsägearbeiten beschäftigt. Da hat er zum Beispiel im Laufe von zwei, drei Abenden einen kleinen Rahmen geschnitzt; Sie werden staunen, wie hübsch er ist; er hängt drin im Zimmer; Sie werden ihn gleich sehen, bis Gregor aufmacht. Ich bin übrigens glücklich, daß Sie da sind, Herr Prokurist; wir allein hätten Gregor nicht dazu gebracht, die Tür zu öffnen; er ist so hartnäckig; und bestimmt ist ihm nicht wohl, trotzdem er es am Morgen gelegnet hat.«

»Ich komme gleich,« sagte Gregor langsam und bedächtig und rührte sich nicht, um kein Wort der Gespräche zu verlieren. »Anders, gnädige Frau, kann ich es mir auch nicht erklären,« sagte der Prokurist, »hoffentlich ist es nichts Ernstes. Wenn ich auch andererseits sagen muß, daß wir Geschäftsleute – wie man will, leider oder glücklicherweise – ein leichtes Unwohlsein sehr oft aus geschäftlichen Rücksichten einfach überwinden müssen.« »Also kann der Herr Prokurist schon zu dir hinein?« fragte der ungeduldige Vater und klopfte wiederum an die Tür. »Nein,« sagte Gregor. Im Nebenzimmer links trat eine peinliche Stille ein, im Nebenzimmer rechts begann die Schwester zu schluchzen.

Warum ging denn die Schwester nicht zu den anderen? Sie war [1185] wohl erst jetzt aus dem Bett aufgestanden und hatte noch gar nicht angefangen sich anzuziehen. Und warum weinte sie denn? Weil er nicht aufstand und den Prokuristen nicht hereinließ, weil er in Gefahr war, den Posten zu verlieren und weil dann der Chef die Eltern mit den alten Forderungen wieder verfolgen würde? Das waren doch vorläufig wohl unnötige Sorgen. Noch war Gregor hier und dachte nicht im geringsten daran, seine Familie zu verlassen. Augenblicklich lag er wohl da auf dem Teppich, und niemand, der seinen Zustand gekannt hätte, hätte im Ernst von ihm verlangt, daß er den Prokuristen hereinlasse. Aber wegen dieser kleinen Unhöflichkeit, für die sich ja später leicht eine passende Ausrede finden würde, konnte Gregor doch nicht gut sofort weggeschickt werden. Und Gregor schien es, daß es viel vernünftiger wäre, ihn jetzt in Ruhe zu lassen, statt ihn mit Weinen und Zureden zu stören. Aber es war eben die Ungewißheit, welche die anderen bedrängte und ihr Benehmen entschuldigte.

»Herr Samsa,« rief nun der Prokurist mit erhobener Stimme, »was ist denn los? Sie verbarrikadieren sich da in Ihrem Zimmer, antworten bloß mit ja und nein, machen Ihren Eltern schwere, unnötige Sorgen und versäumen – dies nur nebenbei erwähnt – Ihre geschäftlichen Pflichten in einer eigentlich unerhörten Weise. Ich spreche hier im Namen Ihrer Eltern und Ihres Chefs und bitte Sie ganz ernsthaft um eine augenblickliche, deutliche Erklärung. Ich staune, ich staune. Ich glaubte Sie als einen ruhigen, vernünftigen Menschen zu kennen, und nun scheinen Sie plötzlich anfangen zu wollen, mit sonderbaren Launen zu paradieren. Der Chef deutete mir zwar heute früh eine mögliche Erklärung für Ihre Versäumnisse an – sie betraf das Ihnen seit kurzem anvertraute Inkasso –, aber ich legte wahrhaftig fast mein Ehrenwort dafür ein, daß diese Erklärung nicht zutreffen könne. Nun aber sehe ich hier Ihren unbegreiflichen Starrsinn und verliere ganz und gar jede Lust, mich auch nur im geringsten für Sie einzusetzen. Und Ihre Stellung ist durchaus nicht die festeste. Ich hatte ursprünglich die Absicht, Ihnen das alles unter vier Augen zu sagen, aber

vi прийшли, пане керуючий; без вас ми б не примусили Грегора відчинити двері; він такий упертий; і напевне він нездужає, хоч він це й заперечував уранці.

– Зараз я вийду, – повільно й розмірено сказав Грегор, але не поворухнувся, щоб не пропустити жодного слова з їхніх розмов.

– Іншого пояснення, добродійко, у мене й немає, – сказав керуючий. – Будемо сподіватися, що хвороба його безпечна. Хоча, з іншого боку, смію завважити, що нам, комерсантам, – добре це чи погано, – доводиться часто в інтересах справи просто долати легку хворобу.

– Значить, пан керуючий може вже увійти до тебе? – запитав нетерпляче батько і знову постукав у двері.

– Ні, – сказав Грегор.

У кімнаті ліворуч наступила нестерпна тиша, у кімнаті праворуч заридала сестра.

Чому сестра не вийшла до всіх? Очевидно, вона тільки-но встала з постелі і ще навіть не почала одягатися. А чому вона плакала? Тому що він не вставав і не впускав керуючого, тому що він ризикував загубити місце і тому що тоді господар знову стане переслідувати батьків старими вимогами. Але поки що це були марні побоювання. Грегор був ще тут і зовсім не збирався залишати свою сім'ю. Зараз він, щоправда, лежав на килимі, і, узявши, в якому він знаходиться стані, ніхто не став би вимагати від нього, щоб він впустив керуючого.

Але ж не виженуть так відразу Грегора через це невеличке невігластво, для котрого пізніше легко знайдеться потрібне виправдання! І Грегору здавалося, що далеко розумніше було б залишити його зараз у спокої, а не набридати йому плачем і умовляннями. Але їх усіх гнітила – і це виправдовувало їхню поведінку – саме невідомість.

– Пане Замза, – вигукнув керуючий, тепер уже підвищивши голос, – у чому річ? Ви зачинилися у своїй кімнаті, відповідаєте лише "так" і "ні", завдаєте своїм батькам тяжких, непотрібних хвилювань і ухиляєтесь – нагадаю про це лише побіжно – від виконання своїх службових обов'язків воістину нечувано. Я здивований, я вражений! Я вважав вас спокійним, розважливим чоловіком, а ви, очевидно, здатні на чудернацькі вибрики. Господар, щоправда, натякнув мені сьогодні вранці на можливе пояснення вашого прогулу – воно стосувалося нещодавно довіреного вам інкасо, – але я, далєбі, готовий був дати чесне слово, що це пояснення не відповідає дійсності. Проте зараз, при вашій незрозумілій упертості, у мене пропадає всіляке бажання в якій би то не було мірі за вас заступатися. А становище ваше далеко не міцне. Спочатку я намірявся сказати вам про це тет-а-тет, але поскільки ви примушуєте мене даремно витратити тут час, я не бачу причин приховувати це від ваших шановних батьків. Ваші успіхи останнім часом були, скажу я вам, зовсім незадовільними; хоча зараз не та пора року, щоб

da Sie mich hier nutzlos meine Zeit versäumen lassen, weiß ich nicht, warum es nicht auch Ihre Herren Eltern erfahren sollen. Ihre Leistungen in der letzten Zeit waren [1186] also sehr unbefriedigend; es ist zwar nicht die Jahreszeit, um besondere Geschäfte zu machen, das erkennen wir an; aber eine Jahreszeit, um keine Geschäfte zu machen, gibt es überhaupt nicht, Herr Samsa, darf es nicht geben.«

»Aber Herr Prokurist,« rief Gregor außer sich und vergaß in der Aufregung alles andere, »ich mache ja sofort, augenblicklich auf. Ein leichtes Unwohlsein, ein Schwindelanfall, haben mich verhindert aufzustehen. Ich liege noch jetzt im Bett. Jetzt bin ich aber schon wieder ganz frisch. Eben steige ich aus dem Bett. Nur einen kleinen Augenblick Geduld! Es geht noch nicht so gut; wie ich dachte. Es ist mir aber schon wohl. Wie das nur einen Menschen so überfallen kann! Noch gestern Abend war mir ganz gut, meine Eltern wissen es ja, oder besser, schon gestern Abend hatte ich eine kleine Vorahnung. Man hätte es mir ansehen müssen. Warum habe ich es nur im Geschäfte nicht gemeldet! Aber man denkt eben immer, daß man die Krankheit ohne Zuhausebleiben überstehen wird. Herr Prokurist! Schonen Sie meine Eltern! Für alle die Vorwürfe, die Sie mir jetzt machen, ist ja kein Grund; man hat mir ja davon auch kein Wort gesagt. Sie haben vielleicht die letzten Aufträge, die ich geschickt habe, nicht gelesen. Übrigens, noch mit dem Achtuhrzug fahre ich auf die Reise, die paar Stunden Ruhe haben mich gekräftigt. Halten Sie sich nur nicht auf, Herr Prokurist; ich bin gleich selbst im Geschäft, und haben Sie die Güte, das zu sagen und mich dem Herrn Chef zu empfehlen!«

Und während Gregor dies alles hastig ausstieß und kaum wußte, was er sprach, hatte er sich leicht, wohl infolge der im Bett bereits erlangten Übung, dem Kasten genähert und versuchte nun, an ihm sich aufzurichten. Er wollte tatsächlich die Tür aufmachen, tatsächlich sich sehen lassen und mit dem Prokuristen sprechen; er war begierig zu erfahren, was die anderen, die jetzt so nach ihm verlangten, bei seinem Anblick sagen würden. Würden sie erschrecken, dann hatte Gregor keine Verantwortung mehr und konnte ruhig sein. Würden sie aber alles ruhig hinnehmen, dann hatte auch er keinen Grund sich aufzuregen, und konnte, wenn er sich beeilte, um acht Uhr tatsächlich auf dem Bahnhof sein.

Zuerst glitt er nun einige Male von dem glatten Kasten ab, aber endlich gab er sich einen letzten Schwung [1187] und stand aufrecht da; auf die Schmerzen im Unterleib achtete er gar nicht mehr, so sehr sie auch brannten. Nun ließ er sich gegen die Rückenlehne eines nahen Stuhles fallen, an deren Rändern er sich mit seinen Beinchen festhielt. Damit hatte er aber auch die Herrschaft über sich erlangt und verstummte, denn nun konnte er den Prokuristen anhören.

»Haben Sie auch nur ein Wort verstanden?,« fragte der Prokurist die Eltern, »er macht sich doch wohl nicht einen Narren aus uns?« »Um Gottes willen,« rief die Mutter schon unter Weinen, »er ist vielleicht schwer krank, und wir quälen ihn. Grete! Grete!« schrie sie dann. »Mutter?« rief die Schwester von der anderen Seite. Sie verständigten sich durch Gregors Zimmer. »Du mußt augenblicklich zum Arzt. Gregor ist krank. Rasch um den Arzt. Hast du Gregor jetzt reden hören?« »Das war eine Tierstimme,« sagte der Prokurist, auffallend leise gegenüber dem Schreien der Mutter.

укладати великі угоди, це ми визнаємо; але такої пори року, коли не укладають ніяких угод, взагалі не існує, пане Замза, не може існувати.

— Але, пане керуючий справами, — гублячи самовладання, вигукнув Грегор і від хвилювання забув про все інше, — я ж негайно, цієї ж хвилини відчиню. Легке нездужання, приступ запаморочення не давали мені можливості підвестися. Я й зараз ще лежу в ліжку. Але я вже зовсім отямився. І вже підводжуся. Хвилиночку терпіння! Мені ще не так добре, як я думав. Але вже краще. Подумати тільки, що за напасть! Ще вчора ввечері я почував себе чудово, мої батьки це підтвердять, ні, вірніше, уже вчора ввечері в мене з'явилось якесь передчуття. Дуже можливо, що це було помітно. І чому я не повідомив про це фірму! Але ж завжди думаєш, що подолаєш хворобу на ногах. Пане керуючий! Пожалуйте моїх батьків! Бо для потурань, які ви зараз мені робите, немає ніяких підстав; мені ж ви не говорили про це жодного слова. Ви, очевидно, не бачили останніх замовлень, які я прислав. Та я ще й поїду з восьмигодинним поїздом, декілька зайвих годин сну підкріпили мої сили. Не затримуйтесь, пане керуючий, я зараз сам прийду у фірму, будьте ласкаві, так і скажіть і засвідчіть мою пошану господареві.

І поки Грегор усе це поспішливо випалював, сам не знаючи, що він говорить, він легко — очевидно, наловчившись у ліжку, — наблизився до скрині і спробував, спираючись на неї, випрямитися на весь зріст. Він дійсно хотів відчинити двері, дійсно хотів вийти та поговорити з керуючим; йому дуже хотілося взнати, що скажуть, побачивши його, люди, які зараз так його чекають. Якщо вони злякаються, значить, з Грегора вже знята відповідальність і він може вгамуватися.

Якщо ж вони сприймуть усе спокійно, то, значить, і в нього немає причин хвилюватися і, поквапившись, він дійсно буде на вокзалі о восьмій годині. Спочатку він декілька разів зіслизав з полірованої скрині, але нарешті, зробивши останній ривок, випрямився на весь зріст; на біль у нижній частині тулуба він уже не зважав, хоча він був дуже сильним. Потім, навалившись на спинку стільця, що стояв поблизу, він зачепився за її краї ніжками. Тепер він здобув владу над своїм тілом і вмовк, щоб вислухати відповідь керуючого.

— Чи зрозуміли ви хоча б одне слово? — запитав він батьків. — Чи не знуцається він з нас?

— Боже збав, — вигукнула мати, уся в сльозах, — може бути, що він тяжко захворів, а ми його мучимо, Грето! Грето! — вигукнула вона потім.

— Мамо? — озвалася сестра з іншого боку.

— Негайно йди до лікаря. Грегор захворів. Скоріше по лікаря. Ти чула, як говорив Грегор?

— Це був голос тварини, — сказав керуючий, сказав вражаюче тихо у порівнянні з криками матері.

— Ганно! Ганно! — закричав батько через передпокій у кухню та

»Anna! Anna!« рief der Vater durch das Vorzimmer in die Küche und klatschte in die Hände, »sofort einen Schlosser holen!« Und schon liefen die zwei Mädchen mit rauschenden Röcken durch das Vorzimmer – wie hatte sich die Schwester denn so schnell angezogen? – und rissen die Wohnungstüre auf. Man hörte gar nicht die Türe zuschlagen; sie hatten sie wohl offen gelassen, wie es in Wohnungen zu sein pflegt, in denen ein großes Unglück geschehen ist.

Gregor war aber viel ruhiger geworden. Man verstand zwar also seine Worte nicht mehr, trotzdem sie ihm genug klar, klarer als früher, vorgekommen waren, vielleicht infolge der Gewöhnung des Ohres. Aber immerhin glaubte man nun schon daran, daß es mit ihm nicht ganz in Ordnung war, und war bereit, ihm zu helfen. Die Zuversicht und Sicherheit, mit welchen die ersten Anordnungen getroffen worden waren, taten ihm wohl. Er fühlte sich wieder einbezogen in den menschlichen Kreis und erhoffte von beiden, vom Arzt und vom Schlosser, ohne sie eigentlich genau zu scheiden, großartige und überraschende Leistungen. Um für die sich nähernden entscheidenden Besprechungen eine möglichst klare Stimme zu bekommen, hustete er ein wenig ab, allerdings bemüht, dies ganz gedämpft zu tun, da möglicherweise auch schon dieses Geräusch anders als menschlicher Husten klang, was er selbst zu entscheiden sich nicht [1188] mehr getraute. Im Nebenzimmer war es inzwischen ganz still geworden. Vielleicht saßen die Eltern mit dem Prokuristen beim Tisch und tuschelten, vielleicht lehnten alle an der Türe und horchten.

Gregor schob sich langsam mit dem Sessel zur Tür hin, ließ ihn dort los, warf sich gegen die Tür, hielt sich an ihr aufrecht – die Ballen seiner Beinchen hatten ein wenig Klebstoff – und ruhte sich dort einen Augenblick lang von der Anstrengung aus. Dann aber machte er sich daran, mit dem Mund den Schlüssel im Schloß umzudrehen. Es schien leider, daß er keine eigentlichen Zähne hatte, – womit sollte er gleich den Schlüssel fassen? – aber dafür waren die Kiefer freilich sehr stark; mit ihrer Hilfe brachte er auch wirklich den Schlüssel in Bewegung und achtete nicht darauf, daß er sich zweifellos irgendeinen Schaden zufügte, denn eine braune Flüssigkeit kam ihm aus dem Mund, floß über den Schlüssel und tropfte auf den Boden.

»Hören Sie nur,« sagte der Prokurist im Nebenzimmer, »er dreht den Schlüssel um.« Das war für Gregor eine große Aufmunterung; aber alle hätten ihm zurufen sollen, auch der Vater und die Mutter: »Frisch, Gregor,« hätten sie rufen sollen, »immer nur heran, fest an das Schloß heran!« Und in der Vorstellung, daß alle seine Bemühungen mit Spannung verfolgten, verbiß er sich mit allem, was er an Kraft aufbringen konnte, besinnungslos in den Schlüssel. Je nach dem Fortschreiten der Drehung des Schlüssels umtanzte er das Schloß; hielt sich jetzt nur noch mit dem Munde aufrecht, und je nach Bedarf hing er sich an den Schlüssel oder drückte ihn dann wieder nieder mit der ganzen Last seines Körpers. Der hellere Klang des endlich zurückschnappenden Schlosses erweckte Gregor förmlich. Aufatmend sagte er sich: »Ich habe also den Schlosser nicht gebraucht,« und legte den Kopf auf die Klinke, um die Türe gänzlich zu öffnen.

Da er die Türe auf diese Weise öffnen mußte, war sie eigentlich schon recht weit geöffnet, und er selbst noch nicht zu sehen. Er mußte sich erst langsam um den einen Türflügel herumdrehen, und zwar sehr vorsichtig, wenn er nicht gerade vor dem Eintritt ins

вдарив у долоні. — Негайно приведіть слюсаря!

І ось уже обидві дівчини, шелестячи спідницями, пробігли через передпокій – як це сестра так швидко одяглася? – і розчинили вхідні двері. Не чути було, щоб двері зачинялись – мабуть, вони так і залишили їх відчиненими, як то буває в квартирах, де трапилося велике лихо.

А Грегору стало набагато спокійніше. Мови його, правда, уже не розуміли, хоча йому вона здавалася достатньо зрозумілою, навіть більш зрозумілою, ніж раніше, – очевидно тому, що його слух до неї звик. Але проте зараз повірили, що з ним негаразд, і були готові йому допомогти. Впевненість і твердість, з якими віддавалися перші розпорядження, подіяли на нього позитивно. Він почував себе знову наближеним до людей і чекав від лікаря та від слюсаря, не відділяючи по суті одного від іншого, дивовижних звершень. Щоб перед майбутньою вирішальною розмовою надати своїй мові як можна більшої ясності, він трохи відкашлявся, намагаючись, проте, зробити це глухіше, тому що, можливо, і ці звуки більше не були схожі на людський кашель, а раздумувати над цим він більше не наважувався. У сусідній кімнаті стало між тим зовсім тихо. Може, батьки сиділи з керуючим за столом і перешіптувались, а може бути, усі вони притиснулись до дверей, прислухаючись.

Він повільно просунувся зі стільцем до дверей, відпустив його, навалився на двері, припав до них навстоячки – на подушечках його лапок була якась клейка речовина – і трохи перепочив, натрудившись. А потім заходився повертати ротом ключ у замку. На жаль, у нього, здається, не було справжніх зубів – чим же схопити тепер ключ? – проте щелепи виявилися дуже міцними; з їх допомогою він насправді порухав ключем, незважаючи на те, що, без сумніву, спричинив собі шкоду, бо якась бура рідина виступила в нього з рота, потекла по ключу й закапала на підлогу.

– Послухайте-но, – сказав керуючий справами в сусідній кімнаті, – він повертає ключ.

Це дуже збадьорило Грегора, але краще б вони всі, і батько, мати, кричали йому, краще б вони всі кричали йому: "Сильніше, Грегоре! Ану, піднатужся, ану, натисни на замок!" І уявивши, що всі напружено стежать за його зусиллями, він до самозабуття, з усіх сил вчепився в ключ. У міру того, як ключ повертався, Грегор перевалювався біля замка з ніжки на ніжку; тримаючись тепер сторчма тільки з допомогою рота, він у міру потреби то зависав на ключі, то навалювався на нього всією вагою свого тіла. Дзвінке клацання замка, що піддався нарешті, немов розбудило Грегора. Переводячи дух, він сказав собі: "Значить, я все-таки обійшовся без слюсаря", – і поклав голову на ручку дверей, щоб відчинити їх.

Оскільки відкрив він їх таким чином, його самого ще не було видно, навіть коли двері вже досить широко відчинились. Спочатку він повинен був повільно обійти одну стулку, а обійти її потрібно було з великою

Zimmer plump auf den Rücken fallen wollte. Er war noch mit jener schwierigen Bewegung beschäftigt und hatte nicht Zeit, auf anderes zu achten, da hörte er schon den Prokuristen ein lautes »Oh!« ausstoßen [1189] – es klang, wie wenn der Wind saust und nun sah er ihn auch, wie er, der der Nächste an der Türe war, die Hand gegen den offenen Mund drückte und langsam zurückwich, als vertreibe ihn eine unsichtbare, gleichmäßig fortwirkende Kraft. Die Mutter – sie stand hier trotz der Anwesenheit des Prokuristen mit von der Nacht her noch aufgelösten, hoch sich sträubenden Haaren – sah zuerst mit gefalteten Händen den Vater an, ging dann zwei Schritte zu Gregor hin und fiel inmitten ihrer rings um sie herum sich ausbreitenden Röcke nieder, das Gesicht ganz unauffindbar zu ihrer Brust gesenkt. Der Vater ballte mit feindseligem Ausdruck die Faust, als wolle er Gregor in sein Zimmer zurückstoßen, sah sich dann unsicher im Wohnzimmer um, beschattete dann mit den Händen die Augen und weinte, daß sich seine mächtige Brust schüttelte.

Gregor trat nun gar nicht in das Zimmer, sondern lehnte sich von innen an den festgeriegelten Türflügel, so daß sein Leib nur zur Hälfte und darüber der seitlich geneigte Kopf zu sehen war, mit dem er zu den anderen hinüberlugte. Es war inzwischen viel heller geworden; klar stand auf der anderen Straßenseite ein Ausschnitt des gegenüberliegenden, endlosen, grauschwarzen Hauses – es war ein Krankenhaus – mit seinen hart die Front durchbrechenden regelmäßigen Fenstern; der Regen fiel noch nieder, aber nur mit großen, einzeln sichtbaren und förmlich auch einzelnweise auf die Erde hinuntergeworfenen Tropfen. Das Frühstücksgeschirr stand in überreicher Zahl auf dem Tisch, denn für den Vater war das Frühstück die wichtigste Mahlzeit des Tages, die er bei der Lektüre verschiedener Zeitungen stundenlang hinzog. Gerade an der gegenüberliegenden Wand hing eine Photographie Gregors aus seiner Militärzeit, die ihn als Leutnant darstellte, wie er, die Hand am Degen, sorglos lächelnd, Respekt für seine Haltung und Uniform verlangte. Die Tür zum Vorzimmer war geöffnet, und man sah, da auch die Wohnungstür offen war, auf den Vorplatz der Wohnung hinaus und auf den Beginn der abwärts führenden Treppe.

»Nun,« sagte Gregor und war sich dessen wohl bewußt, daß er der einzige war, der die Ruhe bewahrt hatte, »ich werde mich gleich anziehen, die Kollektion zusammenpacken und wegfahren. Wollt[1190] Ihr, wollt Ihr mich wegfahren lassen? Nun, Herr Prokurist, Sie sehen, ich bin nicht starrköpfig und ich arbeite gern; das Reisen ist beschwerlich, aber ich könnte ohne das Reisen nicht leben. Wohin gehen Sie denn, Herr Prokurist? Ins Geschäft? Ja? Werden Sie alles wahrheitsgetreu berichten? Man kann im Augenblick unfähig sein zu arbeiten, aber dann ist gerade der richtige Zeitpunkt, sich an die früheren Leistungen zu erinnern und zu bedenken, daß man später, nach Beseitigung des Hindernisses, gewiß desto fleißiger und gesammelter arbeiten wird. Ich bin ja dem Herrn Chef so sehr verpflichtet, das wissen Sie doch recht gut. Andererseits habe ich die Sorge um meine Eltern und die Schwester. Ich bin in der Klemme, ich werde mich aber auch wieder herausarbeiten. Machen Sie es mir aber nicht schwieriger, als es schon ist. Halten Sie im Geschäft meine Partei! Man liebt den Reisenden nicht, ich weiß. Man denkt, er verdient ein Heidengeld und führt dabei ein schönes Leben. Man hat eben keine besondere Veranlassung, dieses Vorurteil besser zu durchdenken. Sie aber, Herr Prokurist, Sie haben einen besseren Überblick über die Verhältnisse als das sonstige Personal, ja sogar, ganz im Vertrauen

обережністю, щоб не бахнутися спиною біля самого виходу в кімнату. Він був ще зайнятий цим важким переміщенням і, поспішаючи, ні на що більше не звертав уваги, як раптом почув голосне "О!" керуючого – воно прозвучало, як свист вітру, – і побачив потім його самого: знаходячись найближче від усіх до дверей, той притиснув долоню до відкритого рота й повільно задкував, немов його гнала якась невидима, нездоланна сила. Мати, не дивлячись на присутність керуючого (вона стояла тут з розпущеним ще з ночі, скуйовдженим волоссям), спочатку, стиснувши руки, поглянула на батька, а потім зробила два кроки до Грегора і повалилася, розкинувши докруг себе спідниці, опустивши на груди лице, так що його зовсім не стало видно. Батько загрозовито стиснув кулак, немов бажаючи виштовхнути Грегора в його кімнату, потім нерішуче оглянув вітальню, закрив руками очі й заплакав, і могутні його груди стрясались.

Грегор зовсім не ввійшов у вітальню, а притулився зсередини до закріпленої ступки, після чого видно було тільки половину його тулуба й голову, схилену набік, що зазірала в кімнату. Тим часом набагато посвітлішало; на протилежній стороні вулиці чітко вимальовувався шматок нескінченної сірочорної будівлі (це була лікарня з рівномірно й чітко розташованими на фасаді вікнами); дощ іще йшов, але тільки великими, розрізненими краплинами, що також окремо падали на землю. Посуд для сніданку стояв на столі у великій кількості, бо для батька сніданок був найважливішою трапезою дня, що тягся в нього, за читанням газет, годинами.

Якраз на протилежній стіні висіла фотографія Грегора часів його військової служби; на ній було зображено лейтенанта, який, поклавши руку на ефес шпаги й безтурботно всміхаючись, вселяв повагу своєю виправкою та мундиром. Двері в передпокій були відчинені, і, оскільки вхідні двері теж були відчинені, виднілася площадка для сходів та початок східців, що спускалися вниз.

– Ну ось, – сказав Грегор, прекрасно усвідомлюючи, що спокій зберіг він один, – зараз я одягнуся, зберу зразки й поїду. А вам хочеться, вам хочеться, щоб я поїхав? Пане керуючий, ви бачите, я не вперта людина, я працюю з задоволенням; поїздки втомлюють мене, але я не міг би жити без поїздок. Куди ж ви, пане керуючий? У контору? Так? Ви доповісте про все? Інколи людина не в стані працювати, але тоді якраз приходить час згадати про минулі свої успіхи в надії, що тим уважніш і зразковіш будеш працювати далі, у зв'язку з усуненням перешкоди. Я дуже зобов'язаний господареві, ви про це знаєте. З іншого боку, на мені лежить турбота про батьків та сестру. Я потрапив у біду, але я видряпаюся із неї. Тільки не погіршуйте мого і без того важкого становища. Будьте у фірмі на моєму боці! Комівояжерів не люблять, я знаю. Думають, вони заробляють шалені гроші і при цьому живуть у своє задоволення. Ніхто просто не задумується над таким пережитком. Але ви,

gesagt, einen besseren Überblick als der Herr Chef selbst, der in seiner Eigenschaft als Unternehmer sich in seinem Urteil leicht zu Ungunsten eines Angestellten beirren läßt. Sie wissen auch sehr wohl, daß der Reisende, der fast das ganze Jahr außerhalb des Geschäfts ist, so leicht ein Opfer von Klatschereien, Zufälligkeiten und grundlosen Beschwerden werden kann, gegen die sich zu wehren ihm ganz unmöglich ist, da er von ihnen meistens gar nichts erfährt und nur dann, wenn er erschöpft eine Reise beendet hat, zu Hause die schlimmen, auf ihre Ursachen hin nicht mehr zu durchschauenden Folgen am eigenen Leibe zu spüren bekommt. Herr Prokurist, gehen Sie nicht weg, ohne mir ein Wort gesagt zu haben, das mir zeigt, daß Sie mir wenigstens zu einem kleinen Teil recht geben!«

Aber der Prokurist hatte sich schon bei den ersten Worten Gregors abgewendet, und nur über die zuckende Schulter hinweg sah er mit aufgeworfenen Lippen nach Gregor zurück. Und während Gregors Rede stand er keinen Augenblick still, sondern verzog sich, ohne Gregor aus den Augen zu lassen, gegen die Tür, aber ganz allmählich [1191], als bestehe ein geheimes Verbot, das Zimmer zu verlassen. Schon war er im Vorzimmer, und nach der plötzlichen Bewegung, mit der er zum letztenmal den Fuß aus dem Wohnzimmer zog, hätte man glauben können, er habe sich soeben die Sohle verbrannt. Im Vorzimmer aber streckte er die rechte Hand weit von sich zur Treppe hin, als warte dort auf ihn eine geradezu überirdische Erlösung.

Gregor sah ein, daß er den Prokuristen in dieser Stimmung auf keinen Fall weggehen lassen dürfe, wenn dadurch seine Stellung im Geschäft nicht aufs äußerste gefährdet werden sollte. Die Eltern verstanden das alles nicht so gut; sie hatten sich in den langen Jahren die Überzeugung gebildet, daß Gregor in diesem Geschäft für sein Leben versorgt war, und hatten außerdem jetzt mit den augenblicklichen Sorgen so viel zu tun, daß ihnen jede Voraussicht abhanden gekommen war. Aber Gregor hatte diese Voraussicht. Der Prokurist mußte gehalten, beruhigt, überzeugt und schließlich gewonnen werden; die Zukunft Gregors und seiner Familie hing doch davon ab! Wäre doch die Schwester hier gewesen! Sie war klug; sie hatte schon geweint, als Gregor noch ruhig auf dem Rücken lag. Und gewiß hätte der Prokurist, dieser Damenfreund, sich von ihr lenken lassen; sie hätte die Wohnungstür zugemacht und ihm im Vorzimmer den Schrecken ausgedrückt. Aber die Schwester war eben nicht da, Gregor selbst mußte handeln.

Und ohne daran zu denken, daß er seine gegenwärtigen Fähigkeiten, sich zu bewegen, noch gar nicht kannte, ohne auch daran zu denken, daß seine Rede möglicherweise wieder nicht verstanden worden war, verließ er den Türflügel; schob sich durch die Öffnung; wollte zum Prokuristen hingehen, der sich schon am Geländer des Vorplatzes lächerlicherweise mit beiden Händen festhielt; fiel aber sofort, nach einem Halt suchend, mit einem kleinen Schrei auf seine vielen Beinchen nieder. Kaum war das geschehen, fühlte er zum erstenmal an diesem Morgen ein körperliches Wohlbehagen; die Beinchen hatten festen Boden unter sich; sie gehorchten vollkommen, wie er zu seiner Freude merkte; strebten sogar darnach, ihn fortzutragen, wohin er wollte; und schon glaubte er, die endgültige Besserung alles Leidens stehe unmittelbar bevor. Aber im gleichen Augenblick, als er da schaukelnd vor verhaltener [1192] Bewegung, gar nicht weit von seiner Mutter entfernt, ihr gerade gegenüber auf dem Boden lag, sprang diese, die doch so ganz in

пане керуючий, ви знаєте, як ідуть справи, знаєте краще, ніж решта персоналу, і навіть, говорячи між нами, краще, ніж сам господар, котрий як підприємець легко може помилитися у своїй оцінці в невігідну для того чи того службовця сторону. Ви прекрасно знаєте також, що, знаходячись майже весь рік поза фірмою, комівояжер легко може стати жертвою наклепу, випадковостей і безпричинних звинувачень, захиститися від яких він зовсім не в силах, оскільки великою мірою він про них нічого не знає і лише потім, коли, виснажений, повертається з поїздки, випробовує їх гидкі, уже далекі від причин наслідки на власній шкірі. Не йдіть, пане керуючий справами, не давши мені жодним словом зрозуміти, що ви хоча б частково визнаєте мою правоту!

Але керуючий відвернувся, ледь тільки Грегор заговорив, і, надувшись, дивився на нього тільки поверх плеча, яке безперестанку сіпалось. І під час промови Грегора він ні секунди не стояв на місці, а віддалявся, не спускаючи з Грегора очей, до дверей — відходив, проте, дуже повільно, немов якась таємна заборона не дозволяла йому залишати кімнату. Він був уже в передпокої, і, дивлячись на те, як раптово різко він зробив останній крок із вітальні, можна було подумати, що він тільки-но обпік собі ступню. А в передпокої він протягнув праву руку до сходів, немов там його чекало якесь неземне блаженство.

Грегор розумів, що він ні в якому разі не повинен відпускати керуючого в такому стані, якщо не хоче поставити під удар своє становище у фірмі. Батьки не усвідомлювали всього цього так прозоро, з роками вони звикли думати, що в цій фірмі Грегор влаштувався на все життя, а клопоти, що звалилися на них зараз, зовсім позбавили їх кмітливості. Та Грегор цією кмітливістю володів. Керуючого треба було затримати, заспокоїти, переконати й врешті-решт схилити на свій бік, бо від цього залежало майбутнє Грегора та його сім'ї! О, якби сестра не пішла! Вона розумна, вона плакала вже тоді, коли Грегор ще спокійно лежав на спині. І, звичайно ж, керуючий, цей угодовець панночок, послухався б її; вона закрила б вхідні двері та своїми умовляннями розсіяла б його страхи. Але сестра якраз і пішла, Грегор повинен був діяти сам. І, не подумавши про те, що зовсім ще не знає теперішніх своїх можливостей пересування, не подумавши і про те, що його мова, можливо, і навіть найімовірніше, знову залишилась незрозумілою, він залишив стулку дверей; пробрався через прохід; хотів було направитися до керуючого, — котрий, вийшовши вже на площадку, кумедно схопився обома руками за перила, — але відразу, шукаючи опори, зі слабким криком упав на всі свої лапки. Як тільки це трапилося, тілу його вперше за цей ранок стало зручно; під лапками була тверда земля; вони, як він на радість свою помітив, чудово його слухались; навіть самі намагалися перенести його туди, куди він хотів; і він уже вирішив, що ось-ось усі його муки остаточно припиняться. Але в той момент, коли він погойдувався від

sich versunken schien, mit einem Male in die Höhe, die Arme weit ausgestreckt, die Finger gespreizt, rief: »Hilfe, um Gottes willen Hilfe!«, hielt den Kopf geneigt, als wolle sie Gregor besser sehen, lief aber, im Widerspruch dazu, sinnlos zurück; hatte vergessen, daß hinter ihr der gedeckte Tisch stand; setzte sich, als sie bei ihm angekommen war, wie in Zerstretheit, eilig auf ihn; und schien gar nicht zu merken, daß neben ihr aus der umgeworfenen großen Kanne der Kaffee in vollem Strome auf den Teppich sich ergoß.

»Mutter, Mutter,« sagte Gregor leise, und sah zu ihr hinauf. Der Prokurist war ihm für einen Augenblick ganz aus dem Sinn gekommen; dagegen konnte er sich nicht versagen, im Anblick des fließenden Kaffees mehrmals mit den Kiefern ins Leere zu schnappen. Darüber schrie die Mutter neuerdings auf, flüchtete vom Tisch und fiel dem ihr entgegeneilenden Vater in die Arme. Aber Gregor hatte jetzt keine Zeit für seine Eltern; der Prokurist war schon auf der Treppe; das Kinn auf dem Geländer, sah er noch zum letzten Male zurück. Gregor nahm einen Anlauf, um ihn möglichst sicher einzuholen; der Prokurist mußte etwas ahnen, denn er machte einen Sprung über mehrere Stufen und verschwand; »Huh!« aber schrie er noch, es klang durchs ganze Treppenhaus. Leider schien nun auch diese Flucht des Prokuristen den Vater, der bisher verhältnismäßig gefaßt gewesen war, völlig zu verwirren, denn statt selbst dem Prokuristen nachzulaufen oder wenigstens Gregor in der Verfolgung nicht zu hindern, packte er mit der Rechten den Stock des Prokuristen, den dieser mit Hut und Überzieher auf einem Sessel zurückgelassen hatte, holte mit der Linken eine große Zeitung vom Tisch und machte sich unter Füßestampfen daran, Gregor durch Schwenken des Stockes und der Zeitung in sein Zimmer zurückzutreiben. Kein Bitten Gregors half, kein Bitten wurde auch verstanden, er mochte den Kopf noch so demütig drehen, der Vater stampfte nur stärker mit den Füßen.

Drüben hatte die Mutter trotz des kühlen Wetters ein Fenster aufgerissen, und hinausgelehnt drückte sie ihr Gesicht weit außerhalb des Fensters in ihre Hände. Zwischen Gasse und [1193]Treppenhaus entstand eine starke Zugluft, die Fenstervorhänge flogen auf, die Zeitungen auf dem Tische rauschten, einzelne Blätter wehten über den Boden hin. Unerbittlich drängte der Vater und stieß Zischlaute aus, wie ein Wilder. Nun hatte aber Gregor noch gar keine Übung im Rückwärtsgehen, es ging wirklich sehr langsam. Wenn sich Gregor nur hätte umdrehen dürfen, er wäre gleich in seinem Zimmer gewesen, aber er fürchtete sich, den Vater durch die zeitraubende Umdrehung ungeduldig zu machen, und jeden Augenblick drohte ihm doch von dem Stock in des Vaters Hand der tödliche Schlag auf den Rücken oder auf den Kopf. Endlich aber blieb Gregor doch nichts anderes übrig, denn er merkte mit Entsetzen, daß er im Rückwärtsgehen nicht einmal die Richtung einzuhalten verstand; und so begann er, unter unaufhörlichen ängstlichen Seitenblicken nach dem Vater, sich nach Möglichkeit rasch, in Wirklichkeit aber doch nur sehr langsam umzudrehen. Vielleicht merkte der Vater seinen guten Willen, denn er störte ihn hierbei nicht, sondern dirigierte sogar hie und da die Drehbewegung von der Ferne mit der Spitze seines Stockes.

Wenn nur nicht dieses unerträgliche Zischen des Vaters gewesen wäre! Gregor verlor darüber ganz den Kopf. Er war schon fast ganz umgedreht, als er sich, immer auf dieses Zischen horchend, sogar irrte und sich wieder ein Stück zurückdrehte. Als er aber endlich

поштовхів, лежачи на підлозі неподалік від своєї матері, якраз навпроти неї, мати, котра, здавалося, зовсім заціпеніла, скочила раптом на ноги, широко розвела руками, розчепірила пальці, закричала: "Допоможіть! Допоможіть, ради бога!" — схилила голову, немов хотіла покраще роздивитися Грегора, однак замість цього безтямно відбігла назад; забула, що позаду неї стоїть накритий стіл; досягнувши його, вона, немов із розсіяності, поспішно на нього сіла і, здається, зовсім не помітила, що поруч з нею із перекинутого великого кофейника хлюпочить на килим кава.

— Мамо, мамо, — тихо сказав Грегор і підвів на неї очі.

На хвилину він зовсім забув про керуючого; проте при вигляді кави, що летів, він не втримався й декілька разів судомно ковтнув повітря. Побачивши це, мати знову скрикнула, зістрибнула зі стільця й упала на груди батькові, котрий поспішив їй назустріч.

Та в Грегора не було зараз часу займатися батьками; керуючий справами був уже на сходах; поклавши підборіддя на перила, він кинув останній, прощальний погляд назад, Грегор кинувся було бігом, щоб напевне його догнати; але керуючий, очевидно, здогадався про його намір, бо, перескочивши через декілька сходинок, зник. Він тільки скрикнув: "Фу!" — і звук цей рознісся по сходах. На жаль, утеча керуючого, очевидно, укінець розстроїла батька, що досі тримався порівняно стійко, тому що замість того, щоб самому побігти за керуючим чи хоча б не заважати Грегору догнати його, він схопив правою рукою палицю керуючого, котру той разом зі шляпою та пальтом залишив на стільці, а лівою взяв зі столу велику газету і, тупотячи ногами, розмахуючи газетою та палкою, став заганяти Грегора до його кімнати. Ніякі прохання Грегора не допомогли, та й не розумів батько ніяких його прохань; як би смиренно Грегор не махав головою, батько тільки сильніше й сильніше тупотів ногами. Мати, незважаючи на холодну погоду, відчинила вікно навстіж і, висунувшись із нього, сховала обличчя в долонях. Між вікном і сходами утворився великий протяг, фіранки затріпотіли, газети на столі зашурхотіли, декілька листків попливло по підлозі. Батько невблаганно наступав, викрикуючи, як дикун, шиплячі звуки. А Грегор ще зовсім не навчився задкувати, він рухався назад дійсно дуже повільно. Якби Грегор повернувся, він відразу ж опинився б у своїй кімнаті, але він боявся роздратувати батька повільністю свого повороту, а батьківська палка в будь-яку секунду могла нанести йому смертельний удар по спині чи по голові. Нарешті, проте, нічого іншого Грегору все-таки не лишилося, бо він, на превеликий жах, побачив, що, задкуючи, не здатен навіть притримуватися певного спрямування; і тому, не перестаючи боязко коситися на батька, він почав — по можливості швидко насправді ж дуже повільно — повертатися. Батько, видно, оцінив його добру волю і не тільки не заважав йому повертатися, але навіть здалеку направляв його рух кінчиком своєї палки. Якби тільки не це нестерпне шипіння батька! Від цього Грегор зовсім

glücklich mit dem Kopf vor der Türöffnung war, zeigte es sich, daß sein Körper zu breit war, um ohne weiteres durchzukommen. Dem Vater fiel es natürlich in seiner gegenwärtigen Verfassung auch nicht entfernt ein, etwa den anderen Türflügel zu öffnen, um für Gregor einen genügenden Durchgang zu schaffen. Seine fixe Idee war bloß, daß Gregor so rasch als möglich in sein Zimmer müsse. Niemals hätte er auch die umständlichen Vorbereitungen gestattet, die Gregor brauchte, um sich aufzurichten und vielleicht auf diese Weise durch die Tür zu kommen. Vielmehr trieb er, als gäbe es kein Hindernis, Gregor jetzt unter besonderem Lärm vorwärts; es klang schon hinter Gregor gar nicht mehr wie die Stimme bloß eines einzigen Vaters; nun gab es wirklich keinen Spaß mehr, und Gregor drängte sich – geschehe was wolle – in die Tür. Die eine Seite seines Körpers hob sich, er lag schief in der Türöffnung, seine eine Flanke war ganz wundgerieben, an der weißen Tür [1194] blieben häßliche Flecken, bald steckte er fest und hätte sich allein nicht mehr rühren können, die Beinchen auf der einen Seite hingen zitternd oben in der Luft, die auf der anderen waren schmerzhaft zu Boden gedrückt – da gab ihm der Vater von hinten einen jetzt wahrhaftig erlösenden starken Stoß, und er flog, heftig blutend, weit in sein Zimmer hinein. Die Tür wurde noch mit dem Stock zugeschlagen, dann war es endlich still.

II.

Erst in der Abenddämmerung erwachte Gregor aus seinem schweren ohnmachtsähnlichen Schlaf. Er wäre gewiß nicht viel später auch ohne Störung erwacht, denn er fühlte sich genügend ausgeruht und ausgeschlafen, doch schien es ihm, als hätte ihn ein flüchtiger Schritt und ein vorsichtiges Schließen der zum Vorzimmer führenden Tür geweckt. Der Schein der elektrischen Straßenlampen lag bleich hier und da auf der Zimmerdecke und auf den höheren Teilen der Möbel, aber unten bei Gregor war es finster. Langsam schob er sich, noch ungeschickt mit seinen Fühlern tastend, die er erst jetzt schätzen lernte, zur Türe hin, um nachzusehen, was dort geschehen war. Seine linke Seite schien eine einzige lange, unangenehm spannende Narbe und er mußte auf seinen zwei Beinreihen regelrecht hinken. Ein Beinchen war übrigens im Laufe der vormittägigen Vorfälle schwer verletzt worden – es war fast ein Wunder, daß nur eines verletzt worden war – und schleppte leblos nach.

Erst bei der Tür merkte er, was ihn dorthin eigentlich gelockt hatte; es war der Geruch von etwas Eßbarem gewesen. Denn dort stand ein Napf mit süßer Milch gefüllt, in der kleine Schnitten von Weißbrot schwammen. Fast hätte er vor Freude gelacht, denn er hatte noch größeren Hunger, als am Morgen, und gleich tauchte er seinen Kopf fast bis über die Augen in die Milch hinein. Aber bald zog er ihn enttäuscht wieder zurück; nicht nur, daß ihm das Essen wegen seiner heiklen linken Seite Schwierigkeiten machte – und er konnte nur essen, wenn der ganze Körper schnaufend mitarbeitete –, so schmeckte ihm überdies die Milch, die sonst sein Lieblingsgetränk war, und die ihm gewiß die Schwester deshalb hereingestellt hatte, [1195] gar nicht, ja er wandte sich fast mit Widerwillen von dem Napf ab und kroch in die Zimmermitte zurück.

Im Wohnzimmer war, wie Gregor durch die Türspalte sah, das Gas angezündet, aber während sonst zu dieser Tageszeit der Vater seine nachmittags erscheinende Zeitung der

очманів. Він уже закінчував поворот, коли, прислухаючись до цього шипіння, помилився й повернув трохи назад. Але коли він нарешті успішно направив голову в розчинені двері, виявилось, що тулуб його занадто широкий, щоб у них пролізти. Батько в його теперішньому стані, звичайно, не зміркував, що треба відчинити другу стулку дверей і дати Грегору прохід. У нього була одна нав'язлива думка — якомога скоріше загнати Грегора в його кімнату. Ніяк не потерпів би він і серйозної підготовки, якої потребував Грегор, щоб випрямитися на весь зріст і, таким чином, можливо, пройти крізь двері. Мовби не було ніякої перешкоди, він гнав тепер Грегора вперед із особливим галасом; звуки, що линули повз Грегора, уже зовсім не були схожі на голос одного тільки батька; тут було насправді не до жартів і Грегор — будь-що-будь — протиснувся у двері. Одна сторона його тулуба піднялася, він навскоси ліг у проході, його бік був зовсім зраний, на білих дверях залишилися жакливі плямки; скоро він застряг і вже не міг самостійно рухатися далі, на одному боці лапки повисли, тремтячи, угору; на іншому вони були боляче притиснені до підлоги. І тоді батько із силою дав йому ззаду воістину рятівного тепер стусана, і Грегор, обливаючись кров'ю, влетів у свою кімнату. Двері зачинили палицею і настала довгождана тиша.

II

Лише в сутінках отямився Грегор від важкого, схожого на томність сну. Якби його і не потурбували, він однаково прокинувся б ненабагато пізніше, оскільки почував, що достатньо відпочив і виспався. Йому здалося, що розбудили його чийсь легенькі кроки й звук дверей, які обережно зачиняли, тих дверей, що виходили в передпокій. На стелі та на верхніх частинах меблів лежало наскрізне світло ліхтарів, що проникало з вулиці, але внизу, у Грегора, було темно. Повільно, ще незграбно нишпорячи своїми щупальцями, які він лише тепер почав цінувати, Грегор підповз до дверей, аби подивитися, що там відбулося. Лівий його бік здавався суцільним, довгим, неприємно пекучим рубцем, і вік шкутильгав на обидва ряди своїх ніг. У ході ранкових пригод одна ніжка — на щастя тільки одна — була тяжко поранена й мертво волочилася по підлозі.

Лише біля дверей він зрозумів, що, власне, його туди потягло; це був запах чогось їстівного. Там стояла тарілка із солодким молоком, у котрому плавали скибочки білого хліба. Він ледь не засміявся від радощів, бо їсти йому хотілося ще сильніше, ніж уранці, і ледве не по очі занурив голову в молоко. Але скоро він розчаровано витягнув її звідти; мало того, що через поранений лівий бік їсти йому було важко, — а їсти він міг тільки широко розкриваючи рот і працюючи всім своїм тулубом, — молоко, яке завжди було його улюбленим напоєм і яке сестра, звичайно, тому й принесла, видалося йому тепер зовсім несмачним; він майже з відразою відвернувся від тарілки

Mutter und manchmal auch der Schwester mit erhobener Stimme vorzulesen pflegte, hörte man jetzt keinen Laut. Nun vielleicht war dieses Vorlesen, von dem ihm die Schwester immer erzählte und schrieb, in der letzten Zeit überhaupt aus der Übung gekommen. Aber auch ringsherum war es so still, trotzdem doch gewiß die Wohnung nicht leer war. »Was für ein stilles Leben die Familie doch führte,« sagte sich Gregor und fühlte, während er starr vor sich ins Dunkle sah, einen großen Stolz darüber, daß er seinen Eltern und seiner Schwester ein solches Leben in einer so schönen Wohnung hatte verschaffen können. Wie aber, wenn jetzt alle Ruhe, aller Wohlstand, alle Zufriedenheit ein Ende mit Schrecken nehmen sollte? Um sich nicht in solche Gedanken zu verlieren, setzte sich Gregor lieber in Bewegung und kroch im Zimmer auf und ab.

Einmal während des langen Abends wurde die eine Seitentüre und einmal die andere bis zu einer kleinen Spalte geöffnet und rasch wieder geschlossen; jemand hatte wohl das Bedürfnis hereinzukommen, aber auch wieder zuviele Bedenken. Gregor machte nun unmittelbar bei der Wohnzimmertür halt, entschlossen, den zögernden Besucher doch irgendwie hereinzubringen oder doch wenigstens zu erfahren, wer es sei; aber nun wurde die Tür nicht mehr geöffnet und Gregor wartete vergebens. Früh, als die Türen versperrt waren, hatten alle zu ihm hereinkommen wollen, jetzt, da er die eine Tür geöffnet hatte und die anderen offenbar während des Tages geöffnet worden waren, kam keiner mehr, und die Schlüssel steckten nun auch von außen.

Spät erst in der Nacht wurde das Licht im Wohnzimmer ausgelöscht, und nun war leicht festzustellen, daß die Eltern und die Schwester so lange wachgeblieben waren, denn wie man genau hören konnte, entfernten sich jetzt alle drei auf den Fußspitzen. Nun kam gewiß bis zum Morgen niemand mehr zu Gregor herein; er hatte also eine lange Zeit, um ungestört zu überlegen, wie er sein Leben [1196] jetzt neu ordnen sollte. Aber das hohe freie Zimmer, in dem er gezwungen war, flach auf dem Boden zu liegen, ängstigte ihn, ohne daß er die Ursache herausfinden konnte, denn es war ja sein seit fünf Jahren von ihm bewohntes Zimmer – und mit einer halb unbewußten Wendung und nicht ohne eine leichte Scham eilte er unter das Kanapee, wo er sich, trotzdem sein Rücken ein wenig gedrückt wurde und trotzdem er den Kopf nicht mehr erheben konnte, gleich sehr behaglich fühlte und nur bedauerte, daß sein Körper zu breit war, um vollständig unter dem Kanapee untergebracht zu werden.

Dort blieb er die ganze Nacht, die er zum Teil im Halbschlaf, aus dem ihn der Hunger immer wieder aufschreckte, verbrachte, zum Teil aber in Sorgen und undeutlichen Hoffnungen, die aber alle zu dem Schlusse führten, daß er sich vorläufig ruhig verhalten und durch Geduld und größte Rücksichtnahme der Familie die Unannehmlichkeiten erträglich machen müsse, die er ihr in seinem gegenwärtigen Zustand nun einmal zu verursachen gezwungen war.

Schon am frühen Morgen, es war fast noch Nacht, hatte Gregor Gelegenheit, die Kraft seiner eben gefaßten Entschlüsse zu prüfen, denn vom Vorzimmer her öffnete die Schwester, fast völlig angezogen, die Tür und sah mit Spannung herein. Sie fand ihn nicht gleich, aber als sie ihn unter dem Kanapee bemerkte – Gott, er mußte doch irgendwo sein, er hatte doch nicht wegfliegen können – erschrak sie so sehr, daß sie, ohne sich beherrschen

й поповз назад, на середину кімнати.

У вітальні, як побачив Грегор крізь щілину у дверях, запалили світло, але якщо звичайно батько в цей час голосно читав мамі, а інколи й сестрі вечірню газету, то зараз не було чути жодного звуку. Можливо, однак, що це читання, про яке йому завжди розповідала й писала сестра, останнім часом узагалі вийшло з ужитку. Але й скрізь було дуже тихо, хоча у квартирі, звичайно, були люди. "Яке тихе життя веде моя сім'я", – сказав собі Грегор і, втупившись у темноту, відчув велику гордість від усвідомлення, що він зумів добитися для своїх батьків і сестри такого життя в такій чудовій квартирі. А що, якщо цьому спокою, благополуччю, задоволенню прийшов тепер жакхливий кінець? Щоб його не оповивали подібні думки, Грегор вирішив розім'ятися й заходився повзати по кімнаті.

Якось протягом довгого вечора двері ледь відчинились, але відразу ж зачинились, одні бокові двері та ще раз – інші; комусь, видно, хотілося ввійти, але побоювання взяли верх. Грегор зупинився безпосередньо біля дверей до вітальні, щоб якимось чином залучити нерішучого відвідувача чи хоча б узнати, хто це, але двері більше не відчинялися, і чекання Грегора виявилось марним. Уранці, коли двері були зачинені, усі хотіли зайти до нього, тепер же, коли одні двері він відчинив сам, а інші були, безсумнівно, відчинені протягом дня, ніхто не заходив, а ключі між тим стирчали ззовні.

Лише пізно вночі погасили у вітальні світло, і тут відразу з'ясувалося, що батьки й сестра досі не спали, тому що зараз, як це було ясно чути, вони всі пішли навшпиньках. Тепер, звичайно, до ранку до Грегора ніхто не зайде, значить, у нього достатньо часу, щоб без перешкод роздумувати, як йому перебудувати своє життя. Але висока порожня кімната, в якій він вимушений був, розпластавшись, лежати на підлозі, лякала його, хоча причини свого страху він не розумів, бо він жив у цій кімнаті ось уже п'ять років, і, повернувшись, майже несвідомо, але не без сорому поспішив заповзти під диван, де, не дивлячись на те, що спину йому трохи притиснуло, а голову вже не можна було підняти, він відразу ж відчув себе дуже затишно й пошкодував тільки, що тулуб його занадто широкий, аби цілком поміститися під диваном.

Там пробував він усю ніч, провівши її частково в дрімоті, котру час від часу пробуджував голод, частково ж у турботах і тьмяних надіях, які незмінно приводили його до висновку, що поки він повинен поводити себе спокійно та зобов'язаний своїм терпінням і тактом полегшити сім'ї неприємності, які він спричинив їй теперішнім своїм станом.

Уже рано-вранці – була ще майже ніч – Грегору випала нагода відчути твердість тільки-но прийнятого рішення, коли сестра, майже зовсім одягнена, відчинила двері із передпокою та, насторожена, зазирнула до нього в кімнату. Вона не відразу помітила Грегора, але, побачивши його під диваном – адже десь, о господи, він повинен був знаходитися, не міг же він

zu können, die Tür von außen wieder zuschlug. Aber als bereue sie ihr Benehmen, öffnete sie die Tür sofort wieder und trat, als sei sie bei einem Schwerkranken oder gar bei einem Fremden, auf den Fußspitzen herein. Gregor hatte den Kopf bis knapp zum Rande des Kanapees vorgeschoben und beobachtete sie. Ob sie wohl bemerken würde, daß er die Milch stehen gelassen hatte, und zwar keineswegs aus Mangel an Hunger, und ob sie eine andere Speise hereinbringen würde, die ihm besser entsprach? Täte sie es nicht von selbst, er wollte lieber verhungern, als sie darauf aufmerksam machen, trotzdem es ihn eigentlich ungeheuer drängte, unterm Kanapee vorzuschießen, sich der Schwester zu Füßen zu werfen und sie um irgendetwas Gutes zum Essen zu bitten. Aber die Schwester bemerkte sofort mit Verwunderung den noch vollen Napf, aus dem nur ein [1197] wenig Milch ringsherum verschüttet war, sie hob ihn gleich auf, zwar nicht mit den bloßen Händen, sondern mit einem Fetzen, und trug ihn hinaus. Gregor war äußerst neugierig, was sie zum Ersatz bringen würde, und er machte sich die verschiedensten Gedanken darüber. Niemals aber hätte er erraten können, was die Schwester in ihrer Güte wirklich tat. Sie brachte ihm, um seinen Geschmack zu prüfen, eine ganze Auswahl, alles auf einer alten Zeitung ausgebreitet. Da war altes halbverfaultes Gemüse; Knochen vom Nachtmahl her, die von festgewordener weißer Sauce umgeben waren; ein paar Rosinen und Mandeln; ein Käse, den Gregor vor zwei Tagen für ungenießbar erklärt hatte; ein trockenes Brot, ein mit Butter beschmiertes und gesalzenes Brot. Außerdem stellte sie zu dem allen noch den wahrscheinlich ein für allemal für Gregor bestimmten Napf, in den sie Wasser gegossen hatte. Und aus Zartgefühl, da sie wußte, daß Gregor vor ihr nicht essen würde, entfernte sich eiligst und drehte sogar den Schlüssel um, damit nur Gregor merken könne, daß er es so behaglich machen dürfe, wie er wolle. Gregors Beinchen schwirrten, als es jetzt zum Essen ging. Seine Wunden mußten übrigens auch schon vollständig geheilt sein, er fühlte keine Behinderung mehr, er staunte darüber und dachte daran, wie er vor mehr als einem Monat sich mit dem Messer ganz wenig in den Finger geschnitten, und wie ihm diese Wunde noch vorgestern genug weh getan hatte.

»Sollte ich jetzt weniger Feingefühl haben?«, dachte er und saugte schon gierig an dem Käse, zu dem es ihn vor allen anderen Speisen sofort und nachdrücklich gezogen hatte. Rasch hintereinander und mit vor Befriedigung tränenden Augen verzehrte er den Käse, das Gemüse und die Sauce; die frischen Speisen dagegen schmeckten ihm nicht, er konnte nicht einmal ihren Geruch vertragen und schleppte sogar die Sachen, die er essen wollte, ein Stückchen weiter weg. Er war schon längst mit allem fertig und lag nun faul auf der gleichen Stelle, als die Schwester zum Zeichen, daß er sich zurückziehen solle, langsam den Schlüssel umdrehte. Das schreckte ihn sofort auf, trotzdem er schon fast schlummerte, und er eilte wieder unter das Kanapee. Aber es kostete ihn große Selbstüberwindung, auch nur die kurze Zeit, während welcher die Schwester [1198] im Zimmer war, unter dem Kanapee zu bleiben, denn von dem reichlichen Essen hatte sich sein Leib ein wenig gerundet und er konnte dort in der Enge kaum atmen. Unter kleinen Erstickungsanfällen sah er mit etwas hervorgequollenen Augen zu, wie die nichtsahnende Schwester mit einem Besen nicht nur die Überbleibsel zusammenkehrte, sondern selbst die von Gregor gar nicht berührten Speisen, als seien also auch diese nicht mehr zu gebrauchen, und wie sie alles hastig in einen

полетіти! — злякалася так, що, не володіючи собою, зачинила двері ззовні. Але немов розкаюючись у своїй поведінці, вона відразу ж відчинила двері знову й навшпиньках, як до тяжкохворого чи навіть до стороннього, увійшла до кімнати. Грегор просунув голову до самого кінця дивана й почав стежити за сестрою. Чи помітить вона що він залишив молоко, причому зовсім не тому, що не був голодний, і чи принесе вона якусь іншу їжу, яка зараз підійде йому більше? Якби вона не зробила цього сама, він скоріше помер би з голоду, аніж звернув на це її увагу, хоч його так і підбивало вискочити з-під дивана, кинутися до ніг сестри і попросити в неї якоїсь хорошої їжі. Але відразу ж зі здивуванням помітивши повну ще тарілку, з якої тільки ледь-ледь розхлюпалося молоко, сестра негайно підняла її, правда, не просто руками, а з допомогою ганчірки, і винесла геть. Грегору було дуже цікаво, що вона принесла натомість, і він став будувати всілякі здогади на цей рахунок. Та він ніяк не додумався б до того, що сестра, із доброти своєї, дійсно зробила. Щоб узнати його смак, вона принесла йому цілий вибір страв, розклавши увесь цей харч на старій газеті. Тут були залежані пригнітливі овочі; кістки, що залишилися від вечері, покриті білим застиглим соусом; трохи родзинок і мигдалю; шматок сиру, який Грегор два дні тому оголосив неїстівним; скибка сухого хліба, намазаного маслом і посипаного сіллю. До всього цього вона поставила йому ту ж, раз і назавжди, очевидно, виділену для Грегора тарілку, наливши в неї води. Потім вона із делікатності, знаючи, що при ній Грегор не буде їсти, поспішила вийти й навіть повернула ключ у дверях, щоб показати Грегору, що він може облаштовуватися, як йому буде зручніше. Лапки Грегора, коли він тепер направився до їжі, замиготіли одна швидше іншої. Та й рани його, як видно, зовсім зажили, він не відчував уже ніяких перешкод і, здивувавшись цьому, згадав, як місяць із лишнім тому він трохи поранив палець ножом і не далі, ніж позавчора, ця рана ще спричинювала досить сильний біль. "Невже я став тепер менш чутливим?" — подумав він і жадібно впився в сир, до якого його відразу потягнуло настирливіше, ніж до якої б то не було іншої їжі. Із заплаканими від насолоди очима він швидко знищив підряд сир, овочі, соус; свіжа їжа, навпаки, йому не подобалась, навіть запах її здавався нестерпним, і він відтягував в бік від неї шматки, котрі хотілося з'їсти. Він давно вже покінчив з їжею і ліниво лежав на тому ж місці, де їв, коли сестра в знак того, що йому пора піти, повільно повернула ключ. Це його відразу сполошило, хоч він уже майже дрімав, і він знову поспішив під диван. Але йому коштувало великих зусиль пробути під диваном навіть той короткий час, доки сестра знаходилася в кімнаті, бо від щедрої їжі тулуб його трохи закруглився і в тісноті йому було важко дихати. Долаючи слабкі напади задухи, він дивився вираченими очима, як сестра, котра нічого не підозрювала, змела віником в одну купу не лише його недоїдки, але й харчі, до яких Грегор узагалі не доторкався (немов і це уже не піде на користь), як вона поспішно викинула все це у відерце, прикрила його

Kübel schüttete, den sie mit einem Holzdeckel schloß, worauf sie alles hinaustrug. Kaum hatte sie sich umgedreht, zog sich schon Gregor unter dem Kanapee hervor und streckte und blähte sich.

Auf diese Weise bekam nun Gregor täglich sein Essen, einmal am Morgen, wenn die Eltern und das Dienstmädchen noch schliefen, das zweitemal nach dem allgemeinen Mittagessen, denn dann schliefen die Eltern gleichfalls noch ein Weilchen, und das Dienstmädchen wurde von der Schwester mit irgendeiner Besorgung weggeschickt. Gewiß wollten auch sie nicht, daß Gregor verhungere, aber vielleicht hätten sie es nicht ertragen können, von seinem Essen mehr als durch Hörensagen zu erfahren, vielleicht wollte die Schwester ihnen auch eine möglicherweise nur kleine Trauer ersparen, denn tatsächlich litt sie ja gerade genug.

Mit welchen Ausreden man an jenem ersten Vormittag den Arzt und den Schlosser wieder aus der Wohnung geschafft hatte, konnte Gregor gar nicht erfahren, denn da er nicht verstanden wurde, dachte niemand daran, auch die Schwester nicht, daß er die anderen verstehen könne, und so mußte er sich, wenn die Schwester in seinem Zimmer war, damit begnügen, nur hier und da ihre Seufzer und Anrufe der Heiligen zu hören. Erst später, als sie sich ein wenig an alles gewöhnt hatte – von vollständiger Gewöhnung konnte natürlich niemals die Rede sein –, erhaschte Gregor manchmal eine Bemerkung, die freundlich gemeint war oder so gedeutet werden konnte. »Heute hat es ihm aber geschmeckt,« sagte sie, wenn Gregor unter dem Essen tüchtig aufgeräumt hatte, während sie im gegenteiligen Fall, der sich allmählich immer häufiger wiederholte, fast traurig zu sagen pflegte: »Nun ist wieder alles stehengeblieben.«

Während aber Gregor unmittelbar keine Neuigkeit erfahren konnte,^[1199] erhorchte er manches aus den Nebenzimmern, und wo er nur einmal Stimmen hörte, lief er gleich zu der betreffenden Tür und drückte sich mit ganzem Leib an sie. Besonders in der ersten Zeit gab es kein Gespräch, das nicht irgendwie, wenn auch nur im geheimen, von ihm handelte. Zwei Tage lang waren bei allen Mahlzeiten Beratungen darüber zu hören, wie man sich jetzt verhalten solle; aber auch zwischen den Mahlzeiten sprach man über das gleiche Thema, denn immer waren zumindest zwei Familienmitglieder zu Hause, da wohl niemand allein zu Hause bleiben wollte und man die Wohnung doch auf keinen Fall gänzlich verlassen konnte. Auch hatte das Dienstmädchen gleich am ersten Tag – es war nicht ganz klar, was und wieviel sie von dem Vorgefallenen wußte – kniefällig die Mutter gebeten, sie sofort zu entlassen, und als sie sich eine Viertelstunde danach verabschiedete, dankte sie für die Entlassung unter Tränen, wie für die größte Wohltat, die man ihr hier erwiesen hatte, und gab, ohne daß man es von ihr verlangte, einen fürchterlichen Schwur ab, niemandem auch nur das Geringste zu verraten.

Nun mußte die Schwester im Verein mit der Mutter auch kochen; allerdings machte das nicht viel Mühe, denn man aß fast nichts. Immer wieder hörte Gregor, wie der eine den anderen vergebens zum Essen aufforderte und keine andere Antwort bekam, als: »Danke, ich habe genug« oder etwas Ähnliches. Getrunken wurde vielleicht auch nichts. Öfters fragte die Schwester den Vater, ob er Bier haben wolle, und herzlich erbot sie sich, es selbst zu holen, und als der Vater schwieg, sagte sie, um ihm jedes Bedenken zu nehmen, sie könne

doß die Schwester im Verein mit der Mutter auch kochen; allerdings machte das nicht viel Mühe, denn man aß fast nichts. Immer wieder hörte Gregor, wie der eine den anderen vergebens zum Essen aufforderte und keine andere Antwort bekam, als: »Danke, ich habe genug« oder etwas Ähnliches. Getrunken wurde vielleicht auch nichts. Öfters fragte die Schwester den Vater, ob er Bier haben wolle, und herzlich erbot sie sich, es selbst zu holen, und als der Vater schwieg, sagte sie, um ihm jedes Bedenken zu nehmen, sie könne

doß die Schwester im Verein mit der Mutter auch kochen; allerdings machte das nicht viel Mühe, denn man aß fast nichts. Immer wieder hörte Gregor, wie der eine den anderen vergebens zum Essen aufforderte und keine andere Antwort bekam, als: »Danke, ich habe genug« oder etwas Ähnliches. Getrunken wurde vielleicht auch nichts. Öfters fragte die Schwester den Vater, ob er Bier haben wolle, und herzlich erbot sie sich, es selbst zu holen, und als der Vater schwieg, sagte sie, um ihm jedes Bedenken zu nehmen, sie könne

doß die Schwester im Verein mit der Mutter auch kochen; allerdings machte das nicht viel Mühe, denn man aß fast nichts. Immer wieder hörte Gregor, wie der eine den anderen vergebens zum Essen aufforderte und keine andere Antwort bekam, als: »Danke, ich habe genug« oder etwas Ähnliches. Getrunken wurde vielleicht auch nichts. Öfters fragte die Schwester den Vater, ob er Bier haben wolle, und herzlich erbot sie sich, es selbst zu holen, und als der Vater schwieg, sagte sie, um ihm jedes Bedenken zu nehmen, sie könne

doß die Schwester im Verein mit der Mutter auch kochen; allerdings machte das nicht viel Mühe, denn man aß fast nichts. Immer wieder hörte Gregor, wie der eine den anderen vergebens zum Essen aufforderte und keine andere Antwort bekam, als: »Danke, ich habe genug« oder etwas Ähnliches. Getrunken wurde vielleicht auch nichts. Öfters fragte die Schwester den Vater, ob er Bier haben wolle, und herzlich erbot sie sich, es selbst zu holen, und als der Vater schwieg, sagte sie, um ihm jedes Bedenken zu nehmen, sie könne

doß die Schwester im Verein mit der Mutter auch kochen; allerdings machte das nicht viel Mühe, denn man aß fast nichts. Immer wieder hörte Gregor, wie der eine den anderen vergebens zum Essen aufforderte und keine andere Antwort bekam, als: »Danke, ich habe genug« oder etwas Ähnliches. Getrunken wurde vielleicht auch nichts. Öfters fragte die Schwester den Vater, ob er Bier haben wolle, und herzlich erbot sie sich, es selbst zu holen, und als der Vater schwieg, sagte sie, um ihm jedes Bedenken zu nehmen, sie könne

doß die Schwester im Verein mit der Mutter auch kochen; allerdings machte das nicht viel Mühe, denn man aß fast nichts. Immer wieder hörte Gregor, wie der eine den anderen vergebens zum Essen aufforderte und keine andere Antwort bekam, als: »Danke, ich habe genug« oder etwas Ähnliches. Getrunken wurde vielleicht auch nichts. Öfters fragte die Schwester den Vater, ob er Bier haben wolle, und herzlich erbot sie sich, es selbst zu holen, und als der Vater schwieg, sagte sie, um ihm jedes Bedenken zu nehmen, sie könne

auch die Hausmeisterin darum schicken, aber dann sagte der Vater schließlich ein großes »Nein,« und es wurde nicht mehr davon gesprochen.

Schon im Laufe des ersten Tages legte der Vater die ganzen Vermögensverhältnisse und Aussichten sowohl der Mutter, als auch der Schwester dar. Hier und da stand er vom Tische auf und holte aus seiner kleinen Wertheimkassa, die er aus dem vor fünf Jahren erfolgten Zusammenbruch seines Geschäftes gerettet hatte, irgendeinen Beleg oder irgendein Vormerkbuch. Man hörte, wie er das komplizierte Schloß aufsperrte und nach Entnahme des Gesuchten wieder verschloß. Diese Erklärungen des Vaters waren zum Teil das erste Erfreuliche, [1200] was Gregor seit seiner Gefangenschaft zu hören bekam. Er war der Meinung gewesen, daß dem Vater von jenem Geschäft her nicht das Geringste übriggeblieben war, zumindest hatte ihm der Vater nichts Gegenteiliges gesagt, und Gregor allerdings hatte ihn auch nicht darum gefragt. Gregors Sorge war damals nur gewesen, alles daranzusetzen, um die Familie das geschäftliche Unglück, das alle in eine vollständige Hoffnungslosigkeit gebracht hatte, möglichst rasch vergessen zu lassen. Und so hatte er damals mit ganz besonderem Feuer zu arbeiten angefangen und war fast über Nacht aus einem kleinen Kommiss ein Reisender geworden, der natürlich ganz andere Möglichkeiten des Geldverdienens hatte, und dessen Arbeitserfolge sich sofort in Form der Provision zu Bargeld verwandelten, das der erstaunten und beglückten Familie zu Hause auf den Tisch gelegt werden konnte. Es waren schöne Zeiten gewesen, und niemals nachher hatten sie sich, wenigstens in diesem Glanze, wiederholt, trotzdem Gregor später so viel Geld verdiente, daß er den Aufwand der ganzen Familie zu tragen imstande war und auch trug. Man hatte sich eben daran gewöhnt, sowohl die Familie, als auch Gregor, man nahm das Geld dankbar an, er lieferte es gern ab, aber eine besondere Wärme wollte sich nicht mehr ergeben. Nur die Schwester war Gregor doch noch nahe geblieben, und es war sein geheimer Plan, sie, die zum Unterschied von Gregor Musik sehr liebte und rührend Violine zu spielen verstand, nächstes Jahr, ohne Rücksicht auf die großen Kosten, die das verursachen mußte, und die man schon auf andere Weise hereinbringen würde, auf das Konservatorium zu schicken. Öfters während der kurzen Aufenthalte Gregors in der Stadt wurde in den Gesprächen mit der Schwester das Konservatorium erwähnt, aber immer nur als schöner Traum, an dessen Verwirklichung nicht zu denken war, und die Eltern hörten nicht einmal diese unschuldigen Erwähnungen gern; aber Gregor dachte sehr bestimmt daran und beabsichtigte, es am Weihnachtsabend feierlich zu erklären.

Solche in seinem gegenwärtigen Zustand ganz nutzlose Gedanken gingen ihm durch den Kopf, während er dort aufrecht an der Türe klebte und horchte. Manchmal konnte er vor allgemeiner Müdigkeit gar nicht mehr zuhören und ließ den Kopf nachlässig gegen die Türe [1201] schlagen, hielt ihn aber sofort wieder fest, denn selbst das kleine Geräusch, das er damit verursacht hatte, war nebenan gehört worden und hatte alle verstummen lassen. »Was er nur wieder treibt,« sagte der Vater nach einer Weile, offenbar zur Türe hingewendet, und dann erst wurde das unterbrochene Gespräch allmählich wieder aufgenommen.

Gregor erfuhr nun zur Genüge – denn der Vater pflegte sich in seinen Erklärungen öfters zu wiederholen, teils, weil er selbst sich mit diesen Dingen schon lange nicht

становище сім'ї і перспективи на майбутнє. Він часто вставав з-за столу і витягував зі своєї маленької домашньої каси, яка збереглася від його прогорілої п'ять років тому фірми, то якусь квитанцію, то записну книжку. Чути було, як він відчиняв складний замок і, діставши те, що шукав, знову повертав ключем. Ці пояснення батька були частково першою втішною новиною, що була почута Грегором із початку його ув'язнення. Він вважав, що від тієї затії в батька зовсім нічого не лишилося, в усякому разі, батько не стверджував протилежного, а Грегор його про це не запитував. Єдиною в ту пору турботою Грегора було зробити все, щоб сім'я якомога скоріше забула банкрутство, що привело всіх до стану повної безнадії. Тому він почав тоді працювати з особливою запалом і ледве не відразу зробився з маленького приказчика вояжером, у котрого були, звичайно, зовсім інші заробітки, та чії ділові успіхи відразу ж, у вигляді комісійних, перетворювалися в готівку, котру й можна було покласти дома на стіл перед здивованою й щасливою сім'єю. То були хороші часи, і потім вони вже ніколи, у крайньому випадку в минулій величі, не повторювалися, хоча Грегор і пізніше заробляв стільки, що міг утримувати й дійсно утримував сім'ю. До цього всі звикли – і сім'я, і сам Грегор; гроші в нього з вдячністю приймали, а він їх охоче давав, але особливої теплоти більше не виникало. Тільки сестра залишилась усе-таки близькою Грегору; і оскільки вона на відміну від нього дуже любила музику й вразливо грала на скрипці, у Грегора була потаємна думка віддати її на майбутній рік до консерваторії, незважаючи на великі витрати, які це викличе і які доведеться покрити за рахунок чогось іншого... У розмовах із сестрою часто згадувалася консерваторія, але згадувалася завжди як прекрасна, нездійсненна мрія, і навіть ці невинні нагадування викликали в батьків незадоволення; проте Грегор думав про консерваторію цілком визначено й збирався урочисто заявити про свій намір напередодні Різдва.

Такі, зовсім непотрібні в його теперішньому стані думки крутилися в голові Грегора, коли він, прислухаючись навісточки, прилипав до дверей. Стомившись, він ні-ні та й переставав слухати і, ненавмисне схилив голову, ударявся об двері, але відразу ж знову випрямлявся, оскільки найменший учинений ним шум було чути за дверима, і він примушував усіх замовкати. "Що він там знову витворяє?" – говорив після невеликої паузи батько, явно дивлячись на двері, і лише після цього поступово поновлювалася перервана розмова.

Так ось, поступово (бо батько повторювався у своїх поясненнях – частково тому, що давно вже відійшов від цих справ, частково тому, що мати не все розуміла з першого разу) Грегор з достатніми подробицями взяв, що, незважаючи на всі біди, від старих часів збереглося ще маленьке майно і що воно, оскільки процентів не чіпали, за ці роки навіть трохи виросло. Крім того, виявилось, що гроші, які щомісяця приносив додому Грегор – він залишав собі всього декілька гульденів – ішли не повністю і утворювали

beschäftigt hatte, teils auch, weil die Mutter nicht alles gleich beim ersten Mal verstand –, daß trotz allen Unglücks ein allerdings ganz kleines Vermögen aus der alten Zeit noch vorhanden war, das die nicht angerührten Zinsen in der Zwischenzeit ein wenig hatten anwachsen lassen. Außerdem aber war das Geld, das Gregor allmonatlich nach Hause gebracht hatte – er selbst hatte nur ein paar Gulden für sich behalten –, nicht vollständig aufgebraucht worden und hatte sich zu einem kleinen Kapital angesammelt. Gregor, hinter seiner Türe, nickte eifrig, erfreut über diese unerwartete Vorsicht und Sparsamkeit. Eigentlich hätte er ja mit diesen überschüssigen Geldern die Schuld des Vaters gegenüber dem Chef weiter abgetragen haben können, und jener Tag, an dem er diesen Posten hätte loswerden können, wäre weit näher gewesen, aber jetzt war es zweifellos besser so, wie es der Vater eingerichtet hatte.

Nun genügte dieses Geld aber ganz und gar nicht, um die Familie etwa von den Zinsen leben zu lassen; es genügte vielleicht, um die Familie ein, höchstens zwei Jahre zu erhalten, mehr war es nicht. Es war also bloß eine Summe, die man eigentlich nicht angreifen durfte, und die für den Notfall zurückgelegt werden mußte; das Geld zum Leben aber mußte man verdienen. Nun war aber der Vater ein zwar gesunder, aber alter Mann, der schon fünf Jahre nichts gearbeitet hatte und sich jedenfalls nicht viel zutrauen durfte; er hatte in diesen fünf Jahren, welche die ersten Ferien seines mühevollen und doch erfolglosen Lebens waren, viel Fett angesetzt und war dadurch recht schwerfällig geworden. Und die alte Mutter sollte nun vielleicht Geld verdienen, die an Asthma litt, der eine Wanderung durch die Wohnung schon Anstrengung verursachte, und die jeden [1202]zweiten Tag in Atembeschwerden auf dem Sopha beim offenen Fenster verbrachte? Und die Schwester sollte Geld verdienen, die noch ein Kind war mit ihren siebzehn Jahren, und der ihre bisherige Lebensweise so sehr zu gönnen war, die daraus bestanden hatte, sich nett zu kleiden, lange zu schlafen, in der Wirtschaft mitzuhelfen, an ein paar bescheidenen Vergnügungen sich zu beteiligen und vor allem Violine zu spielen? Wenn die Rede auf diese Notwendigkeit des Geldverdienens kam, ließ zuerst immer Gregor die Türe los und warf sich auf das neben der Tür befindliche kühle Ledersofa, denn ihm war ganz heiß vor Beschämung und Trauer.

Oft lag er dort die ganzen langen Nächte über, schlief keinen Augenblick und scharfte nur stundenlang auf dem Leder. Oder er scheute nicht die große Mühe, einen Sessel zum Fenster zu schieben, dann die Fensterbrüstung hinaufzukriechen und, in den Sessel gestemmt, sich ans Fenster zu lehnen, offenbar nur in irgendeiner Erinnerung an das Befreiende, das früher für ihn darin gelegen war, aus dem Fenster zu schauen. Denn tatsächlich sah er von Tag zu Tag die auch nur ein wenig entfernten Dinge immer undeutlicher; das gegenüberliegende Krankenhaus, dessen nur allzu häufigen Anblick er früher verflucht hatte, bekam er überhaupt nicht mehr zu Gesicht, und wenn er nicht genau gewußt hätte, daß er in der stillen, aber völlig städtischen Charlottenstraße wohnte, hätte er glauben können, von seinem Fenster aus in eine Einöde zu schauen, in welcher der graue Himmel und die graue Erde ununterscheidbar sich vereinigten. Nur zweimal hatte die aufmerksame Schwester sehen müssen, daß der Sessel beim Fenster stand, als sie schon jedesmal, nachdem sie das Zimmer aufgeräumt hatte, den Sessel wieder genau zum Fenster

невеликий капітал. Стоячи за дверима, Грегор посилено кивав головою, зрадівши такій нежданій передбачливості та бережливості. Узагалі-то він міг би цими зайвими грошима погасити частину батьківського боргу і наблизити той день, коли він, Грегор, міг би відмовитися від своєї служби, але зараз виявилося, без сумніву, краще, що батько розпорядився грошима саме так.

Проте грошей цих було занадто мало, щоб сім'я могла жити на відсотки; їх вистачило б, можливо, на рік життя, від сили на два, не більше. Вони складали, таким чином, тільки суму, котру слід би було, власне, відкласти на чорний день, а не витратити; а гроші на життя потрібно було заробляти. Батько ж був хоч і здоровим, але старим, він уже п'ять років не працював і не дуже на себе сподівався; за ці п'ять років, що виявилися першими канікулами в його клопітному, але неуспішному житті, він дуже обрюзг і став тому досить важким на підйом. Чи повинна була заробляти гроші стара мати, котра страждала астмою, важко пересувалася навіть по квартирі і через день, задихаючись, лежала на кушетці біля відчиненого вікна? Чи, можливо, їх слід би було заробляти сестрі, котра у свої сімнадцять літ була ще дитиною і мала повне право жити так, як і досі, — вишукано одягатися, спати допізна, допомагати в господарстві, брати участь у якихось скромних розвагах і насамперед грати на скрипці. Коли заходила мова про цю необхідність заробітку, Грегор завжди відпускав двері і падав на прохолодний шкіряний диван, що стояв поблизу дверей, тому що йому робилося жарко від сорому та горя.

Він часто лежав там довгими ночами, не засинаючи ні на хвилинку, і годинами терся об шкіру дивана чи, не шкодуючи праці, присував крісло до вікна, дерся до проріхи і, впершись у крісло, припадав до підвіконня, що було явно тільки якимось спогадом про почуття визволення. Воно охоплювало його спочатку, коли він визирав із вікна. Насправді ж усі які б то не було віддалені предмети він бачив з дня на день усе гірше й гірше; лікарню навпроти, котру він раніше проклинав, — так вона надокучила йому, — Грегор узагалі більше не розрізняв, і не знай він доконечно, що мешкає на тихій, але повністю міській вулиці Шарлоттен-штрассе, він міг би подумати, що дивиться зі свого вікна на пустелю, у котру нероздільно злилися сіра земля й сіре небо. Варто було уважній сестрі лише двічі побачити, що крісло стоїть біля вікна, як вона стала кожного разу, прибравши кімнату, знову присувати крісло до вікна і навіть залишати віднині відчиненими внутрішні віконні стулки.

Якби Грегор міг поговорити із сестрою і подякувати їй за все, що вона для нього робила, йому було б легше приймати її послуги; а так він страждав через це. Щоправда, сестра всіляко намагалася пом'якшити нестерпність становища, і чим більше часу минало, тим це, звичайно, краще в неї виходило, але ж бо й Грегору все ставало далеко зрозуміліше з часом. Сам її прихід бував для нього жахливим. Хоча згагалі-то сестра ретельно оберігала

hinschob, ja sogar von nun ab den inneren Fensterflügel offen ließ.

Hätte Gregor nur mit der Schwester sprechen und ihr für alles danken können, was sie für ihn machen mußte, er hätte ihre Dienste leichter ertragen; so aber litt er darunter. Die Schwester suchte freilich die Peinlichkeit des Ganzen möglichst zu verwischen, und je längere Zeit verging, desto besser gelang es ihr natürlich auch, aber auch Gregor durchschaute mit der Zeit alles viel genauer. Schon ihr Eintritt war für ihn schrecklich. Kaum war sie eingetreten, [1203] lief sie, ohne sich Zeit zu nehmen, die Türe zu schließen, so sehr sie sonst darauf achtete, jedem den Anblick von Gregors Zimmer zu ersparen, geradewegs zum Fenster und riß es, als ersticke sie fast, mit hastigen Händen auf, blieb auch, selbst wenn es noch so kalt war, ein Weilchen beim Fenster und atmete tief. Mit diesem Laufen und Lärmen erschreckte sie Gregor täglich zweimal; die ganze Zeit über zitterte er unter dem Kanapee und wußte doch sehr gut, daß sie ihn gewiß gerne damit verschont hätte, wenn es ihr nur möglich gewesen wäre, sich in einem Zimmer, in dem sich Gregor befand, bei geschlossenem Fenster aufzuhalten.

Einmal, es war wohl schon ein Monat seit Gregors Verwandlung vergangen, und es war doch schon für die Schwester kein besonderer Grund mehr, über Gregors Aussehen in Erstaunen zu geraten, kam sie ein wenig früher als sonst und traf Gregor noch an, wie er, unbeweglich und so recht zum Erschrecken aufgestellt, aus dem Fenster schaute. Es wäre für Gregor nicht unerwartet gewesen, wenn sie nicht eingetreten wäre, da er sie durch seine Stellung verhinderte, sofort das Fenster zu öffnen, aber sie trat nicht nur nicht ein, sie fuhr sogar zurück und schloß die Tür; ein Fremder hätte geradezu denken können, Gregor habe ihr aufgelauret und habe sie beißen wollen. Gregor versteckte sich natürlich sofort unter dem Kanapee, aber er mußte bis zum Mittag warten, ehe die Schwester wiederkam, und sie schien viel unruhiger als sonst. Er erkannte daraus, daß ihr sein Anblick noch immer unerträglich war und ihr auch weiterhin unerträglich bleiben müsse, und daß sie sich wohl sehr überwinden mußte, vor dem Anblick auch nur der kleinen Partie seines Körpers nicht davonzulaufen, mit der er unter dem Kanapee hervorragte. Um ihr auch diesen Anblick zu ersparen, trug er eines Tages auf seinem Rücken – er brauchte zu dieser Arbeit vier Stunden – das Leintuch auf das Kanapee und ordnete es in einer solchen Weise an, daß er nun gänzlich verdeckt war, und daß die Schwester, selbst wenn sie sich bückte, ihn nicht sehen konnte. Wäre dieses Leintuch ihrer Meinung nach nicht nötig gewesen, dann hätte sie es ja entfernen können, denn daß es nicht zum Vergnügen Gregors gehören konnte, sich so ganz und gar abzusperren, war doch klar genug, aber sie ließ das Leintuch, so wie es war, und Gregor [1204] glaubte sogar einen dankbaren Blick erhascht zu haben, als er einmal mit dem Kopf vorsichtig das Leintuch ein wenig lüftete, um nachzusehen, wie die Schwester die neue Einrichtung aufnahm.

In den ersten vierzehn Tagen konnten es die Eltern nicht über sich bringen, zu ihm hereinzukommen, und er hörte oft, wie sie die jetzige Arbeit der Schwester völlig erkannten, während sie sich bisher häufig über die Schwester geärgert hatten, weil sie ihnen als ein etwas nutzloses Mädchen erschienen war. Nun aber warteten oft beide, der Vater und die Mutter, vor Gregors Zimmer, während die Schwester dort aufräumte, und kaum war sie herausgekommen, mußte sie ganz genau erzählen, wie es in dem Zimmer aussah, was

wsix від споглядання кімнати Грегора, зараз вона, увійшовши, не галяла часу на те, щоб зачинити за собою двері, а бігла прямо до вікна, квапливо, немов вона ось-ось задихнеться, розчиняла його навстіж, а потім, як би не було холодно, на хвилинку затримувалася біля вікна, глибоко дихаючи. Цим гучним поспіхом вона лякала Грегора двічі на день; він увесь час тремтів під диваном, хоча точно знав, що вона, безперечно, позбавила б його від страхів, якби тільки могла знаходитися в одній кімнаті з ним при зачиненому вікні.

Одного разу – з дня Грегорового перевтілення пройшло вже біля місяця, і в сестри, отже, не було особливих причин для подивування його виглядом – вона прийшла трохи раніше звичайного і побачила Грегора тоді, коли він дивився в вікно, біля котрого він непорушно застиг, становлячи собою досить страшне видовисько. Якби вона просто не ввійшла до кімнати, для Грегора не було б у цьому нічого дивовижного, оскільки, знаходячись біля вікна, він не дозволяв їй відчинити його, але вона не просто не ввійшла, а відринула назад і зачинила двері; сторонньому могло б видатися навіть, що Грегор підстерігав її і хотів укусити. Грегор, звичайно, відразу ж сховався під диван, але її повернення йому довелося чекати до опівдня, і була в ній якась незвичайна стривоженість. Із цього він зрозумів, що вона все ще не сприймає і ніколи не зможе сприйняти його вигляду і що їй варто великих зусиль не втікати геть при вигляді навіть тієї невеликої частини його тіла, яка висувається з-під дивана. Щоб позбавити сестру цього видовища, він одного разу переніс на спині – на цю роботу йому треба було витратити чотири години – простирадло на диван і поклав його таким чином, щоб воно ховало його повністю і сестра, навіть нагнувшись, не могла побачити його. Якби, на його погляд, у цьому простирадлі не було потреби, сестра могла б і прибрати його, бо Грегор заховався так не для задоволення, це було достатньо зрозуміло, але сестра залишила простирадло на місці, і Грегору здалося навіть, що він спостеріг вдячний погляд, коли обережно підняв головою простирадло, щоб подивитися, як сприйняла це нововведення сестра.

Перші два тижні батьки не могли змусити себе ввійти до нього, і він часто чув, як вони з похвалою відгукувалися про теперішню роботу сестри, тоді як раніше вони час від часу сердилися на сестру, тому що вона здавалася їм досить пустою дівкою. Тепер і батько, і мати часто стояли в чеканні перед кімнатою Грегора, поки сестра там прибирала і, ледве тільки вона виходила звідти, примушували її детально розповідати, в якому вигляді була кімната Грегора, що їв Грегор, як він цього разу поведив себе і чи помітне хоч маленьке покращення. Утім мати відносно скоро захотіла відвідати Грегора, але батько й сестра утримали її від цього – спочатку розумними поясненнями, які Грегор, дуже уважно вислухуючи, цілком схвалював. Пізніше утримувати її доводилося вже силою, і коли вона кричала: "Пустіть мене до Грегора, це ж мій нещасний син! Невже ви не розумієте, що я повинна піти до нього?" – Грегор думав, що, очевидно, і насправді було б

Gregor gegessen hatte, wie er sich diesmal benommen hatte, und ob vielleicht eine kleine Besserung zu bemerken war. Die Mutter übrigens wollte verhältnismäßig bald Gregor besuchen, aber der Vater und die Schwester hielten sie zuerst mit Vernunftgründen zurück, denen Gregor sehr aufmerksam zuhörte, und die er vollständig billigte. Später aber mußte man sie mit Gewalt zurückhalten, und wenn sie dann rief: »Laßt mich doch zu Gregor, er ist ja mein unglücklicher Sohn! Begreift ihr es denn nicht, daß ich zu ihm muß?«, dann dachte Gregor, daß es vielleicht doch gut wäre, wenn die Mutter hereinkäme, nicht jeden Tag natürlich, aber vielleicht einmal in der Woche; sie verstand doch alles viel besser als die Schwester, die trotz all ihrem Mute doch nur ein Kind war und im letzten Grunde vielleicht nur aus kindlichem Leichtsinn eine so schwere Aufgabe übernommen hatte.

Der Wunsch Gregors, die Mutter zu sehen, ging bald in Erfüllung. Während des Tages wollte Gregor schon aus Rücksicht auf seine Eltern sich nicht beim Fenster zeigen, kriechen konnte er aber auf den paar Quadratmetern des Fußbodens auch nicht viel, das ruhige Liegen ertrug er schon während der Nacht schwer, das Essen machte ihm bald nicht mehr das geringste Vergnügen, und so nahm er zur Zerstreung die Gewohnheit an, kreuz und quer über Wände und Plafond zu kriechen. Besonders oben auf der Decke hing er gern; es war ganz anders, als das Liegen auf dem Fußboden; man atmete freier; ein leichtes Schwingen ging durch den Körper; und in der fast glücklichen Zerstretheit, in der sich Gregor dort oben befand [1205], konnte es geschehen, daß er zu seiner eigenen Überraschung sich losließ und auf den Boden klatschte. Aber nun hatte er natürlich seinen Körper ganz anders in der Gewalt als früher und beschädigte sich selbst bei einem so großen Falle nicht. Die Schwester nun bemerkte sofort die neue Unterhaltung, die Gregor für sich gefunden hatte – er hinterließ ja auch beim Kriechen hie und da Spuren seines Klebstoffes –, und da setzte sie es sich in den Kopf, Gregor das Kriechen in größtem Ausmaße zu ermöglichen und die Möbel, die es verhinderten, also vor allem den Kasten und den Schreibtisch, wegzuschaffen.

Nun war sie aber nicht imstande, dies allein zu tun; den Vater wagte sie nicht um Hilfe zu bitten; das Dienstmädchen hätte ihr ganz gewiß nicht geholfen, denn dieses etwa sechzehnjährige Mädchen harrte zwar tapfer seit Entlassung der früheren Köchin aus, hatte aber um die Vergünstigung gebeten, die Küche unaufhörlich versperrt halten zu dürfen und nur auf besonderen Anruf öffnen zu müssen; so blieb der Schwester also nichts übrig, als einmal in Abwesenheit des Vaters die Mutter zu holen. Mit Ausrufen erregter Freude kam die Mutter auch heran, verstimmt aber an der Tür vor Gregors Zimmer. Zuerst sah natürlich die Schwester nach, ob alles im Zimmer in Ordnung war; dann erst ließ sie die Mutter eintreten. Gregor hatte in größter Eile das Leintuch noch tiefer und mehr in Falten gezogen, das Ganze sah wirklich nur wie ein zufällig über das Kanapee geworfenes Leintuch aus. Gregor unterließ auch diesmal, unter dem Leintuch zu spionieren; er verzichtete darauf, die Mutter schon diesmal zu sehen, und war nur froh, daß sie nun doch gekommen war. »Komm nur, man sieht ihn nicht,« sagte die Schwester, und offenbar führte sie die Mutter an der Hand. Gregor hörte nun, wie die zwei schwachen Frauen den immerhin schweren alten Kasten von seinem Platze rückten, und wie die Schwester immerfort den größten Teil der Arbeit für sich beanspruchte, ohne auf die Warnungen der Mutter zu hören,

добре, якби мати приходила до нього, звичайно, не кожного дня, але, можливо, раз на тиждень; бо вона розуміла все куди краще, ніж сестра, котра при всій своїй мужності була лише дитиною і в кінцевому рахунку, мабуть, тільки з дитячої легковажності взяла на себе такий тягар.

Бажання Грегора побачити матір скоро сповнилося. Турбуючись про батьків, Грегор у денний час уже не з'являвся біля вікна, повзати ж по декількох квадратних метрах підлоги довго не вдавалося, лежати, не рухаючись, було йому вже й ночами важко, їжа скоро перестала приносити йому яке б то не було задоволення, і він придбав звичку повзати задля розваги по стінах і по стелі. Особливо любив він висіти на стелі; це було не зовсім те, що лежати на підлозі; дихалося вільніше, тіло легко погойдувалося; у тому майже блаженному стані розслаблення, в якому він там перебував, він інколи на превелике своє здивування зривався і шльопався на підлогу. Але зараз він, звичайно, володів своїм тілом, зовсім не так, як раніше, і з якої б висоти він не падав, він не робив собі зовсім ніякої шкоди. Сестра відразу помітила, що Грегор знайшов нову розвагу – адже, повзаючи, він скрізь залишав сліди клейкої рідини, – і вирішила надати йому якомога більше місця для цього заняття, винісши з кімнати меблі, що заважали йому повзати, тобто насамперед скриню й письмовий стіл. Але вона була не в стані зробити це одна; покликати на допомогу батька сестра не посміла, прислуга ж їй, безумовно, не допомогла б, бо хоча шістнадцятирічна дівчина, що була найнята після залишення служби попередньою куховаркою, не відмовилася від місця, вона попросила дозволу тримати кухню замкненою і відчиняти двері лише після особливого вигуку; тому сестрі нічого не залишалось, як одного разу, у час відсутності батька, привести матір. Та попрямувала до Грегора з вигуками схвильованої радості, але перед дверима його кімнати замовкла. Сестра, звичайно, спочатку перевірила, чи все гаразд у кімнаті; лише після цього вона впустила матір. Грегор з надзвичайною поспішністю зібрав і ще далі потягнув простирadlo; здавалося, що простирadlo кинуте на диван і справді випадково. Цього разу Грегор не став визирати з-під простирadla; він відмовився від можливості побачити матір уже цього разу, але був радий, що вона нарешті прийшла.

— Заходь, його не видно, — сказала сестра й певно повела матір за руку.

Грегор чув, як слабі жінки намагалися зрушити з місця важку стару скриню і як сестра весь час брала на себе велику частину роботи, не слухаючи застережень матері, котра боялася, що та надірветься. Це тривало дуже довго, Коли вони прововтузилися вже з чверть години, мати сказала, що краще залишити скриню там, де вона стоїть: по-перше, вона занадто важка й вони не справляться з нею до приходу батька. Стоячи посеред кімнати, скриня зовсім зашкодить Грегоровому рухові, а по-друге, — ще невідомо, чи приємно Грегору, що меблі виносять, їй, сказала вона, здається, що йому це

welche fürchtete, daß sie sich überanstrengen werde. Es dauerte sehr lange. Wohl nach schon viertelstündiger Arbeit sagte die Mutter, man solle den Kasten doch lieber hier lassen, denn erstens sei er zu schwer, sie würden vor Ankunft des Vaters nicht fertig werden und mit dem Kasten in der Mitte des Zimmers Gregor jeden Weg [1206] verrammeln, zweitens aber sei es doch gar nicht sicher, daß Gregor mit der Entfernung der Möbel ein Gefallen geschehe. Ihr scheine das Gegenteil der Fall zu sein; ihr bedrücke der Anblick der leeren Wand geradezu das Herz; und warum solle nicht auch Gregor diese Empfindung haben, da er doch an die Zimmermöbel längst gewöhnt sei und sich deshalb im leeren Zimmer verlassen fühlen werde.

»Und ist es dann nicht so,« schloß die Mutter ganz leise, wie sie überhaupt fast flüsterte, als wolle sie vermeiden, daß Gregor, dessen genauen Aufenthalt sie ja nicht kannte, auch nur den Klang der Stimme höre, denn daß er die Worte nicht verstand, davon war sie überzeugt, »und ist es nicht so, als ob wir durch die Entfernung der Möbel zeigten, daß wir jede Hoffnung auf Besserung aufgeben und ihn rücksichtslos sich selbst überlassen? Ich glaube, es wäre das beste, wir suchen das Zimmer genau in dem Zustand zu erhalten, in dem es früher war, damit Gregor, wenn er wieder zu uns zurückkommt, alles unverändert findet und umso leichter die Zwischenzeit vergessen kann.«

Beim Anhören dieser Worte der Mutter erkannte Gregor, daß der Mangel jeder unmittelbaren menschlichen Ansprache, verbunden mit dem einförmigen Leben inmitten der Familie, im Laufe dieser zwei Monate seinen Verstand hatte verwirren müssen, denn anders konnte er es sich nicht erklären, daß er ernsthaft danach hatte verlangen können, daß sein Zimmer ausgeleert würde. Hatte er wirklich Lust, das warme, mit ererbten Möbeln gemütlich ausgestattete Zimmer in eine Höhle verwandeln zu lassen, in der er dann freilich nach allen Richtungen ungestört würde kriechen können, jedoch auch unter gleichzeitigem schnellen, gänzlichen Vergessen seiner menschlichen Vergangenheit? War er doch jetzt schon nahe daran, zu vergessen, und nur die seit langem nicht gehörte Stimme der Mutter hatte ihn aufgerüttelt. Nichts sollte entfernt werden; alles mußte bleiben; die guten Einwirkungen der Möbel auf seinen Zustand konnte er nicht entbehren; und wenn die Möbel ihn hinderten, das sinnlose Herumkriechen zu betreiben, so war es kein Schaden, sondern ein großer Vorteil.

Aber die Schwester war leider anderer Meinung; sie hatte sich, allerdings nicht ganz unberechtigt, angewöhnt, bei Besprechung der [1207] Angelegenheiten Gregors als besonders Sachverständige gegenüber den Eltern aufzutreten, und so war auch jetzt der Rat der Mutter für die Schwester Grund genug, auf der Entfernung nicht nur des Kastens und des Schreibtisches, an die sie zuerst allein gedacht hatte, sondern auf der Entfernung sämtlicher Möbel, mit Ausnahme des unentbehrlichen Kanapees, zu bestehen. Es war natürlich nicht nur kindlicher Trotz und das in der letzten Zeit so unerwartet und schwer erworbene Selbstvertrauen, das sie zu dieser Forderung bestimmte; sie hatte doch auch tatsächlich beobachtet, daß Gregor viel Raum zum Kriechen brauchte, dagegen die Möbel, soweit man sehen konnte, nicht im geringsten benützte. Vielleicht aber spielte auch der schwärmerische Sinn der Mädchen ihres Alters mit, der bei jeder Gelegenheit seine Befriedigung sucht, und durch den Grete jetzt sich dazu verlocken ließ, die Lage Gregors

скоріше неприємно; її, наприклад, вигляд голої стіни зовсім-таки засмучує; чому ж не повинен він засмучувати й Грегора, якщо він звик до цих меблів і тому відчує себе в порожній кімнаті зовсім покинутим.

— І хіба, — завершила мати зовсім тихо, хоча вона й так говорила майже пошепки, наче не бажаючи, щоб Грегор, місцезнаходження котрого вона не знала, почув хоча б звук її голосу, а в тому, що слів він не розуміє, вона не сумнівалася, — хіба, прибираючи меблі, ми не показуємо, що перестали сподіватися на яке б то не було одужання і безжалісно представляємо його самому собі? По-моєму, краще постаратися залишити кімнату такою ж, якою вона була раніше, щоб Грегор, коли він до нас повернеться, не знайшов у ній ніяких змін і пошвидше забув цей час.

Почувши слова матері, Грегор подумав, що відсутність безпосереднього спілкування з людьми при одноманітному житті всередині сім'ї потьмарила, очевидно, за ці два місяці його розум, бо інакше він ніяк не міг пояснити собі потребу, що з'явилася в нього раптом, опинитися в порожній кімнаті. Невже йому насправді хотілося перетворити свою теплу, затишно умебльовану успадкованими речами кімнату в печеру, де він, щоправда, міг би без перешкод повзати в усі сторони, але зате швидко й повністю забув би своє людське минуле? Адже він і тепер уже був близьким до цього, і лише голос матері, котрого він давно не чув, його схвилював. Нічого не треба було забирати; усе повинно було зостатися на місці; благодійний вплив меблів на його стан був необхідний; а якщо меблі заважали йому бездумно повзати, то це йшло йому не на шкоду, а на велику користь.

Та сестра була, на жаль, іншої думки; звикнувши — і не без підстав — при обговоренні справ Грегора виступати в якості знавця наперекір батькам, вона і зараз завважила пораду матері достатнім приводом, щоб наполягати на винесенні не лише скрині, але й взагалі всіх меблів, окрім дивана, без котрого ніяк не можна було обійтися. Вимога ця була викликана, звичайно, не тільки дитячою впертістю сестри і її так несподівано й так нелегко надбаною останнім часом самовпевненістю; ні, вона справді бачила, що Грегору треба багато місця для переміщення, а меблями, виходячи з усього, він зовсім не користувався. Утім, може бути, тут виявилася властива дівчатам цього віку запальність уяви, котра завжди рада випадку дати собі волю й тепер спонукала Грету зробити становище Грегора ще страхітливішим, щоб виявляти йому ще більше, ніж досі, послуги. Адже в приміщення, де були б тільки Грегор та голі стіни, навряд би наважився хтось, окрім Грети, увійти.

Ось чому вона не послуhalася матері, котра, відчуваючи в цій кімнаті якусь невпевненість і тривогу, скоро замовкла й заходилася в міру своїх сил допомагати сестрі, що витягувала скриню за двері.

"Ну, без скрині ще в крайньому разі можна обійтися, — подумав Грегор, — але письмовий стіл конче треба залишити". І тільки-но жінки,

noch schreckenerregender machen zu wollen, um dann noch mehr als bis jetzt für ihn leisten zu können. Denn in einen Raum, in dem Gregor ganz allein die leeren Wände beherrschte, würde wohl kein Mensch außer Grete jemals einzutreten sich getrauen.

Und so ließ sie sich von ihrem Entschlusse durch die Mutter nicht abbringen, die auch in diesem Zimmer vor lauter Unruhe unsicher schien, bald verstummte und der Schwester nach Kräften beim Hinausschaffen des Kastens half. Nun, den Kasten konnte Gregor im Notfall noch entbehren, aber schon der Schreibtisch mußte bleiben. Und kaum hatten die Frauen mit dem Kasten, an den sie sich ächzend drückten, das Zimmer verlassen, als Gregor den Kopf unter dem Kanapee hervorstieß, um zu sehen, wie er vorsichtig und möglichst rücksichtsvoll eingreifen könnte. Aber zum Unglück war es gerade die Mutter, welche zuerst zurückkehrte, während Grete im Nebenzimmer den Kasten umfassen hielt und ihn allein hin und her schwang, ohne ihn natürlich von der Stelle zu bringen. Die Mutter aber war Gregors Anblick nicht gewöhnt, er hätte sie krank machen können, und so eilte Gregor erschrocken im Rückwärtslauf bis an das andere Ende des Kanapees, konnte es aber nicht mehr verhindern, daß das Leintuch vorne ein wenig sich bewegte. Das genügte, um die Mutter aufmerksam zu machen. Sie stockte, stand einen Augenblick still und ging dann zu Grete zurück.

[1208] Trotzdem sich Gregor immer wieder sagte, daß ja nichts Außergewöhnliches geschehe, sondern nur ein paar Möbel umgestellt würden, wirkte doch, wie er sich bald eingestehen mußte, dieses Hin- und Hergehen der Frauen, ihre kleinen Zurufe, das Kratzen der Möbel auf dem Boden, wie ein großer, von allen Seiten genährter Trubel auf ihn, und er mußte sich, so fest er Kopf und Beine an sich zog und den Leib bis an den Boden drückte, unweigerlich sagen, daß er das Ganze nicht lange aushalten werde. Sie räumten ihm sein Zimmer aus; nahmen ihm alles, was ihm lieb war; den Kasten, in dem die Laubsäge und andere Werkzeuge lagen, hatten sie schon hinausgetragen; lockerten jetzt den schon im Boden fest eingegrabenen Schreibtisch, an dem er als Handelsakademiker, als Bürgerschüler, ja sogar schon als Volksschüler seine Aufgaben geschrieben hatte, – da hatte er wirklich keine Zeit mehr, die guten Absichten zu prüfen, welche die zwei Frauen hatten, deren Existenz er übrigens fast vergessen hatte, denn vor Erschöpfung arbeiteten sie schon stumm, und man hörte nur das schwere Tappen ihrer Füße.

Und so brach er denn hervor – die Frauen stützten sich gerade im Nebenzimmer an den Schreibtisch, um ein wenig zu verschnaufen –, wechselte viermal die Richtung des Laufes, er wußte wirklich nicht, was er zuerst retten sollte, da sah er an der im übrigen schon leeren Wand auffallend das Bild der in lauter Pelzwerk gekleideten Dame hängen, kroch eilends hinauf und preßte sich an das Glas, das ihn festhielt und seinem heißen Bauch wohlthat. Dieses Bild wenigstens, das Gregor jetzt ganz verdeckte, würde nun gewiß niemand wegnehmen. Er verdrehte den Kopf nach der Tür des Wohnzimmers, um die Frauen bei ihrer Rückkehr zu beobachten.

Sie hatten sich nicht viel Ruhe gegönnt und kamen schon wieder; Grete hatte den Arm um die Mutter gelegt und trug sie fast. »Also was nehmen wir jetzt?«, sagte Grete und sah sich um. Da kreuzten sich ihre Blicke mit denen Gregors an der Wand. Wohl nur infolge der Gegenwart der Mutter behielt sie ihre Fassung, beugte ihr Gesicht zur Mutter, um diese

крекчучи від натуги, вибралися із скринєю за поріг, Грегор висунув голову з-під канапи, щоб поглянути, чи не можна обережно і якомога делікатніше порятувати від них письмовий стіл. Та, на жаль, мати перша вернулася назад – Грета тим часом у сусідній кімнаті марно намагалася сама зрушити скриню з місця, обхопивши її руками. А мати ж не звикла до Грегорового вигляду, їй могло стати зле, якби вона побачила його, тому Грегор злякано позадкував під канапу. Але мати помітила, як заворушилось простирadlo, вона зупинилась, хвильку постояла і тихо вийшла з кімнати. Хоч Грегор увесь час і переконував себе, що нічого особливого не сталося, просто мати й сестра трохи переставили меблі, – усе ж їхнє вештання, балачки, рипіння меблів, увесь цей гармидер був йому такий незвичний, такий гнітючий, що в нього аж голова тріщала. Він шулювся під канапою, тисся до підлоги і бачив уже, що довго не витримає. Вони спустошували йому кімнату, забирали все, що він любив; скриню, в якій лежав лобзик та інше начиння, уже винесли; тепер зрушили з місця письмовий стіл, що за довгий час міцно вгруз у підлогу, біля цього столу Грегор працював, як був студентом торговельної академії, готував уроки, як учився в реальному училищі, ба навіть, як був ще школярем, – тепер він справді не мав більше часу думати про добрі наміри матері та сестри, він, власне, майже забув про їхню присутність, бо вони потомилися і працювали мовчки, тільки чути було важ кий тупіт їхніх ніг.

І він вискочив з-під канапи – мати й сестра саме відсапувались у вітальні, спершись на письмовий стіл, – і заметушився по кімнаті, не знаючи, що йому найперше рятувати. Тоді йому впав у вічі портрет дами в хутрах, що висів на порожній уже стіні, він мерщій виліз на стіну і притиснувся до скла, яке його добре тримало і приємно холодило гарячий живіт. Голову Грегор повернув до дверей вітальні, щоб бачити, як заходять мати й сестра.

Вони довго не дозволили собі відпочивати і швидко повернулися; Грета підтримувала рукою матір і майже тягла її.

– Ну, а тепер що ми винесемо? – мовила вона й оглянулася по кімнаті. Раптом її погляд зустрівся з Грегоровими очима. Певно, тільки присутність матері стримала її, вона нахилилася до неї, щоб не дати їй глянути на стіну, і, не подумавши, сказала тремтячим голосом:

– Може, повернемось краще на хвильку до вітальні?

Грегор одразу все збагнув: сестра хотіла повести матір у безпечне місце, а тоді зігнати його зі стіни. Ну, нехай тільки спробує! Він сидить на портреті і не віддасть його нізащо. Скоріше стрибне сестрі на голову.

Але Гретині слова занепокоїли матір, вона відступила вбік, побачила величезну руду пляму на квітчастих шпалерах і, ще навіть не усвідомивши як слід, що то і є Грегор, скрикнула грубим, різким голосом: "Боже, Боже!" і з розпростертими руками впала, мов нежива, на канапу.

– Ну, стривай же, Грегоре! – сказала сестра, злісно глянувши на нього,

vom Herumschauen abzuhalten, und sagte, allerdings zitternd und unüberlegt: »Komm, wollen wir nicht lieber auf einen Augenblick noch ins Wohnzimmer zurückgehen?« Die Absicht Gretes war für Gregor klar, sie wollte die Mutter in Sicherheit [1209]bringen und dann ihn von der Wand hinunterjagen. Nun, sie konnte es ja immerhin versuchen! Er saß auf seinem Bild und gab es nicht her. Lieber würde er Grete ins Gesicht springen.

Aber Gretes Worte hatten die Mutter erst recht beunruhigt, sie trat zur Seite, erblickte den riesigen braunen Fleck auf der geblühten Tapete, rief, ehe ihr eigentlich zum Bewußtsein kam, daß das Gregor war, was sie sah, mit schreiender, rauher Stimme: »Ach Gott, ach Gott!« und fiel mit ausgebreiteten Armen, als gebe sie alles auf, über das Kanapee hin und rührte sich nicht. »Du, Gregor!« rief die Schwester mit erhobener Faust und eindringlichen Blicken. Es waren seit der Verwandlung die ersten Worte, die sie unmittelbar an ihn gerichtet hatte. Sie lief ins Nebenzimmer, um irgendeine Essenz zu holen, mit der sie die Mutter aus ihrer Ohnmacht wecken könnte; Gregor wollte auch helfen – zur Rettung des Bildes war noch Zeit –, er klebte aber fest an dem Glas und mußte sich mit Gewalt losreißen; er lief dann auch ins Nebenzimmer, als könne er der Schwester irgendeinen Rat geben, wie in früherer Zeit; mußte dann aber untätig hinter ihr stehen; während sie in verschiedenen Fläschchen kramte, erschreckte sie noch, als sie sich umdrehte; eine Flasche fiel auf den Boden und zerbrach; ein Splitter verletzte Gregor im Gesicht, irgendeine ätzende Medizin umfloß ihn; Grete nahm nun, ohne sich länger aufzuhalten, soviel Fläschchen, als sie nur halten konnte, und rannte mit ihnen zur Mutter hinein; die Tür schlug sie mit dem Fuße zu. Gregor war nun von der Mutter abgeschlossen, die durch seine Schuld vielleicht dem Tode nahe war; die Tür durfte er nicht öffnen, wollte er die Schwester, die bei der Mutter bleiben mußte, nicht verjagen; er hatte jetzt nichts zu tun, als zu warten; und von Selbstvorwürfen und Besorgnis bedrängt, begann er zu kriechen, überkroch alles, Wände, Möbel und Zimmerdecke und fiel endlich in seiner Verzweiflung, als sich das ganze Zimmer schon um ihn zu drehen anfing, mitten auf den großen Tisch.

Es verging eine kleine Weile, Gregor lag matt da, ringsherum war es still, vielleicht war das ein gutes Zeichen. Da läutete es. Das Mädchen war natürlich in ihrer Küche eingesperrt und Grete mußte daher öffnen gehen. Der Vater war gekommen. »Was ist geschehen?« waren seine ersten Worte; Gretes Aussehen hatte ihm [1210] wohl alles verraten. Grete antwortete mit dumpfer Stimme, offenbar drückte sie ihr Gesicht an des Vaters Brust: »Die Mutter war ohnmächtig, aber es geht ihr schon besser. Gregor ist ausgebrochen.« »Ich habe es ja erwartet,« sagte der Vater, »ich habe es euch ja immer gesagt, aber ihr Frauen wollt nicht hören.«

Gregor war es klar, daß der Vater Gretes allzu kurze Mitteilung schlecht gedeutet hatte und annahm, daß Gregor sich irgendeine Gewalttat habe zuschulden kommen lassen. Deshalb mußte Gregor den Vater jetzt zu besänftigen suchen, denn ihn aufzuklären hatte er weder Zeit noch Möglichkeit. Und so flüchtete er sich zur Tür seines Zimmers und drückte sich an sie, damit der Vater beim Eintritt vom Vorzimmer her gleich sehen könne, daß Gregor die beste Absicht habe, sofort in sein Zimmer zurückzukehren, und daß es nicht nötig sei, ihn zurückzutreiben, sondern daß man nur die Tür zu öffnen brauche, und gleich werde er verschwinden.

і посварилася кулаком,

Відколи Грегор перевтілювався в комаху, це були перші слова, з якими сестра звернулася безпосередньо до нього. Вона вибігла у вітальню по якусь есенцію, щоб привести до пам'яті матір; Грегор хотів допомогти — рятувати картину ще буде час, — але так прилип до скла, що насилу відірвався; він теж побіг у вітальню, наче міг щось порадити сестрі, як колись, та тільки й того, що стояв позад неї без діла; сестра, перебираючи різні пляшечки, обернулася, побачила його і так злякалася, що одну впустила на підлогу; пляшечка розбилася, скло поранило Грегорові обличчя, і якісь ядучі ліки бризнули на нього; тоді Грета, не гаючи більше, схопила пляшечок стільки, скільки могла втримати, і побігла з ними до матері, зачинивши ногою двері. Тепер Грегор був зачинений від матері, що через нього, може, лежить при смерті; двері він не наслідуювався відчинити, щоб не злякати сестру, якій не можна відійти від хворі; йому тепер нічого не залишилося, як чекати; і, щоб не так страждати від докорів сумління і тяжких думок про матір, Грегор почав лазити по кімнаті. Він облазив усе — стіни, меблі, стелю, і врешті, коли вже йому вся кімната почала крутитися перед очима, а легше не стало, у відчай кинувся зі стелі просто на великий стіл.

Минула добра хвилина, Грегор просто лежав на столі, виснажений лазінням; навколо панувала тиша — певно, це була добра ознака. Аж ось пролунав дзвінок. Служниця, звичайно, сиділа замкнена в кухні, і відчиняти довелося Греті. Це прийшов батько.

— Що сталося? — були його перші слова.

З Грегиного вигляду він здогадався, що мусило щось статися. Грета відповіла приглушеним голосом, мабуть, уткнувшись обличчям батькові в груди:

— Мати зомліла, але їй уже краще. Грегор виліз із кімнати.

— Я так і знав, — мовив батько. — Завжди казав, що так буде, але ж хіба ви, жінки, послухаєте?

Грегор збагнув, що батько зле зрозумів надто коротку Грегину відповідь і подумав, що Грегор силоміць вдерся до вітальні. Тому треба якось уласкавити батька, бо ж пояснювати, що й до чого, Грегор не мав ані часу, ані можливості. І він кинувся до дверей своєї кімнати й притулювався до них, хай батько, коли заїде з передпокою, відразу побачить, що Грегор хоче якнайшвидше вернутися до своєї кімнати і що його не треба туди заганяти; досить тільки відчинити йому двері, і він миттю зникне.

Проте батько був не в гуморі помічати такі тонкощі.

— А! — вигукнув він, як тільки ввійшов, таким тоном, немов був одночасно злий і радий. Грегор відвів голову від дверей і підняв її назустріч батькові. Він ніяк не уявляв батька таким, яким зараз побачив його; щоправда, останнім часом, почавши повзати по всій кімнаті, Грегор уже не стежив, як раніше, за тим, що відбувалося в квартирі, і тепер, власне, не

Aber der Vater war nicht in der Stimmung, solche Feinheiten zu bemerken; »Ah!« rief er gleich beim Eintritt in einem Tone, als sei er gleichzeitig wütend und froh. Gregor zog den Kopf von der Tür zurück und hob ihn gegen den Vater. So hatte er sich den Vater wirklich nicht vorgestellt, wie er jetzt dastand; allerdings hatte er in der letzten Zeit über dem neuartigen Herumkriechen versäumt, sich so wie früher um die Vorgänge in der übrigen Wohnung zu kümmern, und hätte eigentlich darauf gefaßt sein müssen, veränderte Verhältnisse anzutreffen. Trotzdem, trotzdem, war das noch der Vater? Der gleiche Mann, der müde im Bett vergraben lag, wenn früher Gregor zu einer Geschäftsreise ausgerückt war; der ihn an Abenden der Heimkehr im Schlafrock im Lehnstuhl empfangen hatte; gar nicht recht instande war, aufzustehen, sondern zum Zeichen der Freude nur die Arme gehoben hatte, und der bei den seltenen gemeinsamen Spaziergängen an ein paar Sonntagen im Jahr und an den höchsten Feiertagen zwischen Gregor und der Mutter, die schon an und für sich langsam gingen, immer noch ein wenig langsamer, in seinen alten Mantel eingepackt, mit stets vorsichtig aufgesetztem Krückstock sich vorwärts arbeitete und, wenn er etwas sagen wollte, fast immer stillstand und seine Begleitung um sich versammelte?

Nun aber war er recht gut aufgerichtet; in eine [1211] straffe blaue Uniform mit Goldknöpfen gekleidet, wie sie Diener der Bankinstitute tragen; über dem hohen steifen Kragen des Rockes entwickelte sich sein starkes Doppelkinn; unter den buschigen Augenbrauen drang der Blick der schwarzen Augen frisch und aufmerksam hervor; das sonst zerzauste weiße Haar war zu einer peinlich genauen, leuchtenden Scheitelfrisur niedergekämmt. Er warf seine Mütze, auf der ein Goldmonogramm, wahrscheinlich das einer Bank, angebracht war, über das ganze Zimmer im Bogen auf das Kanapee hin und ging, die Enden seines langen Uniformrockes zurückgeschlagen, die Hände in den Hosentaschen, mit verbissenem Gesicht auf Gregor zu.

Er wußte wohl selbst nicht, was er vor hatte; immerhin hob er die Füße ungewöhnlich hoch, und Gregor staunte über die Riesengröße seiner Stiefelsohlen. Doch hielt er sich dabei nicht auf, er wußte ja noch vom ersten Tage seines neuen Lebens her, daß der Vater ihm gegenüber nur die größte Strenge für angebracht ansah. Und so lief er vor dem Vater her, stockte, wenn der Vater stehen blieb, und eilte schon wieder vorwärts, wenn sich der Vater nur rührte. So machten sie mehrmals die Runde um das Zimmer, ohne daß sich etwas Entscheidendes ereignete, ja ohne daß das Ganze infolge seines langsamen Tempos den Anschein einer Verfolgung gehabt hätte. Deshalb blieb auch Gregor vorläufig auf dem Fußboden, zumal er fürchtete, der Vater könnte eine Flucht auf die Wände oder den Plafond für besondere Bosheit halten. Allerdings mußte sich Gregor sagen, daß er sogar dieses Laufen nicht lange aushalten würde, denn während der Vater einen Schritt machte, mußte er eine Unzahl von Bewegungen ausführen. Atemnot begann sich schon bemerkbar zu machen, wie er ja auch in seiner früheren Zeit keine ganz vertrauenswürdige Lunge besessen hatte. Als er nun so dahintorkelte, um alle Kräfte für den Lauf zu sammeln, kaum die Augen offenhielt; in seiner Stumpfheit an eine andere Rettung als durch Laufen gar nicht dachte; und fast schon vergessen hatte, daß ihm die Wände freistanden, die hier allerdings mit sorgfältig geschnitzten Möbeln voll Zacken und Spitzen verstellt waren – da

повинен був дивуватися ніяким змінам.

І все ж, і все ж — невже це був батько? Та людина, котра раніше стомлено занурювалася в постіль, коли Грегор вирушав у ділові поїздки; котрий у вечори приїздив зустрічав його дома в халаті і, неспроможний піднятися з крісла, тільки злегка піднімав руки на ознаку радощів; а в часи рідкісних спільних прогулянок в якусь неділю чи у великі свята в наглухо застебнутому старому пальті, обережно виставляючи вперед милицю, крокував між Грегором і матір'ю, що й самі рухалися повільно, — це ледь-ледь повільніше, ніж вони. І якщо хотів що-небудь сказати, то майже завжди зупинявся, щоб зібрати біля себе своїх поводитирів. Зараз він був досить-таки ставним; на ньому був строгий синій мундир із золотими гудзиками, які ставлять банківські розсильні; над високим тугим комірцем нависало товсте подвійне підборіддя; чорні очі дивилися з-під кущевидних брів уважно й жваво; звичайно скуйовджене сиве волосся було бездоганно зачесане на проділ і напوماджене. Він кинув на диван, дугою через усю кімнату, свій картуз із золотою монограмою якогось, очевидно, банку і, сховавши руки в кишені штанів, від чого фалди довгого його мундира відігнулися назад, рушив на Грегора з перекирвленим від злості обличчям.

Батько, мабуть, і сам добре не знав, що він зробить, але ступав, вище, ніж звичайно, піднімаючи ноги, і Грегор здивувався, які величезні в нього підшви на черевиках. Грегор не став чекати його на місці; він бо з перших днів свого нового життя знав, що батько поклав собі бути до нього якнайсуворішим. І він почав тікати від батька, ставав, коли той зупинявся, і знову біг, як тільки той рушав з місця. І так вони помалу кружляли по кімнаті, наче батько грався з Грегором, а не гонився за ним. Тому Грегор бігав поки що тільки по підлозі; до того ж, він боявся, що батько ще дужче б розізлився, якби він виліз на стіну чи на стелю. А втім, Грегор бачив, що й такої повільної біганини довго не витримає; бо, коли батько робив один крок, йому доводилось за цей час багато разів переступати своїми лапками. Він почав уже задихатися, бо здавна мав не дуже здорові легені. І коли він, хитаючись, мов п'яний, ледве розплющуючи очі, так запаморочившись, що вже не думав про якийсь інший порятунок, окрім утечі, зовсім забувши, що є ще й стіни, щоправда, заставлені різьбленими меблями із визубнями та шпичками, напружував усю силу, щоб бігти далі, — несподівано щось пролетіло перед ним, легенько впало й покотилося по підлозі. Це було яблуко; відразу за ним полетіло друге. Грегор перелякано зупинився, годі було тікати далі, бо ж батько надумав шпурляти в нього яблуками. Він напхав їх повні кишені з миски, що стояла на буфеті, і тепер кидав одне за одним, поки що не дуже прицілюючись. Невеликі червоні яблука, ніби наелектризовані, розкочувались по підлозі, натикаючись одне на одне. Та ось одне легенько кинуте яблуко влучило в Грегора, але скотилося, не завдавши йому шкоди. Зразу ж за ним полетіло друге і просто-таки вгрузло йому в

flog knapp neben ihm, leicht geschleudert, irgend etwas nieder und rollte vor ihm her. Es war ein Apfel; gleich flog ihm ein zweiter nach; Gregor blieb vor Schrecken stehen; ein Weiterlaufen [1212] war nutzlos, denn der Vater hatte sich entschlossen, ihn zu bombardieren.

Aus der Obstschale auf der Kredenz hatte er sich die Taschen gefüllt und warf nun, ohne vorläufig scharf zu zielen, Apfel für Apfel. Diese kleinen roten Äpfel rollten wie elektrisiert auf dem Boden herum und stießen aneinander. Ein schwach geworfener Apfel streifte Gregors Rücken, glitt aber unschädlich ab. Ein ihm sofort nachfliegender drang dagegen förmlich in Gregors Rücken ein; Gregor wollte sich weiterschleppen, als könne der überraschende unglaubliche Schmerz mit dem Ortswechsel vergehen; doch fühlte er sich wie festgenagelt und streckte sich in vollständiger Verwirrung aller Sinne. Nur mit dem letzten Blick sah er noch, wie die Tür seines Zimmers aufgerissen wurde, und vor der schreienden Schwester die Mutter hervoreilte, im Hemd, denn die Schwester hatte sie entkleidet, um ihr in der Ohnmacht Atemfreiheit zu verschaffen, wie dann die Mutter auf den Vater zulief und ihr auf dem Weg die aufgebundenen Röcke einer nach dem anderen zu Boden glitten, und wie sie stolpernd über die Röcke auf den Vater eindrang und ihn umarmend, in gänzlicher Vereinigung mit ihm – nun versagte aber Gregors Sehkraft schon – die Hände an des Vaters Hinterkopf um Schonung von Gregors Leben bat.

III.

Die schwere Verwundung Gregors, an der er über einen Monat litt – der Apfel blieb, da ihn niemand zu entfernen wagte, als sichtbares Andenken im Fleische sitzen –, schien selbst den Vater daran erinnert zu haben, daß Gregor trotz seiner gegenwärtigen traurigen und ekelhaften Gestalt ein Familienmitglied war, das man nicht wie einen Feind behandeln durfte, sondern dem gegenüber es das Gebot der Familienpflicht war, den Widerwillen hinunterzuschlucken und zu dulden, nichts als zu dulden. Und wenn nun auch Gregor durch seine Wunde an Beweglichkeit wahrscheinlich für immer verloren hatte und vorläufig zur Durchquerung seines Zimmers wie ein alter Invalide lange, lange Minuten brauchte – an das Kriechen in der Höhe war nicht zu denken –, so bekam er für diese Verschlimmerung seines Zustandes einen [1213] seiner Meinung nach vollständig genügenden Ersatz dadurch, daß immer gegen Abend die Wohnzimmertür, die er schon ein bis zwei Stunden vorher scharf zu beobachten pflegte, geöffnet wurde, so daß er, im Dunkel seines Zimmers liegend, vom Wohnzimmer aus unsichtbar, die ganze Familie beim beleuchteten Tische sehen und ihre Reden, gewissermaßen mit allgemeiner Erlaubnis, also ganz anders als früher, anhören durfte.

Freilich waren es nicht mehr die lebhaften Unterhaltungen der früheren Zeiten, an die Gregor in den kleinen Hotelzimmern stets mit einigem Verlangen gedacht hatte, wenn er sich müde in das feuchte Bettzeug hatte werfen müssen. Es ging jetzt meist nur sehr still zu. Der Vater schlief bald nach dem Nachtessen in seinem Sessel ein; die Mutter und Schwester ermahnten einander zur Stille; die Mutter nähte, weit unter das Licht vorgebeugt, feine Wäsche für ein Modengeschäft; die Schwester, die eine Stellung als Verkäuferin

spinnete. Gregor хотів лізти далі, ніби сподівався, що, коли він зрушить з місця, минеться страшний біль, та дарма: тіло його було наче пришпилене до підлоги, і він зомлів. В останню мить він ще побачив, як двері з його кімнати відчинилися і звідти вибігла мати в самій сорочці, бо сестра, щоб легше було дихати, роздягла її, коли вона лежала непритомна. За матір'ю бігла Грета і щось кричала. Мати кинулась навперейми батькові, спідниці одна за одною спадали з неї, вона, спотикаючись, переступала через них, урешті добігла до батька, обняла його за шию і – в цю мить Грегорові зрадив зір – стала його просити не вбивати Грегора.

III

Тяжке поранення, від якого Грегор страждав більше місяця (яблуко ніхто не наважився виїняти, і воно так і лишилося в тілі наочною пам'яткою), тяжке це поранення нагадало, здається, навіть батькові, що, незважаючи на свій теперішній жалюгідний та гидкий вигляд, Грегор усе-таки член сім'ї, що з ним не можна поводитися, як з ворогом, а потрібно в ім'я сімейного обов'язку притлумитись відразу й терпіти, лише терпіти.

І якщо через свою рану Грегор назавжди, очевидно, утратив колишню рухливість і зараз, щоб перетнути кімнату, йому, як старому інваліду, потрібно було декілька довгих-предовгих хвилин – про те, щоб повзати вгорі, не слід було й думати, – то за це погіршення свого стану він був, на його думку, повністю винагороджений тим, що під вечір завжди відчинялися двері вітальні, двері, за котрими він починав стежити години за дві до цього, і, лежачи в темноті своєї кімнати, непомітний із вітальні, він міг бачити тих, хто сидів за освітленим столом, – рідних – і слухати їхні розмови, так би мовити, із загального дозволу, тобто зовсім інакше, ніж раніше.

Це були, щоправда, уже не ті жваві бесіди колишніх часів, про які Грегор завжди з сумом згадував у комірчинах готелів, коли падав, стомлений, на вологу постіль. Частіше всього бувало дуже тихо. Батько швидко після вечері засинав у своєму кріслі; мати й сестра намагалися зберігати тишу; мати, сильно нахилившись вперед, ближче до світла, шила тонку білизну для магазину готового одягу; сестра, що поступила в магазин продавщицею займалася вечорами стенографією та французькою мовою, щоб, можливо, коли-небудь пізніше добитися хорошого місця. Інколи батько просинався і, немов не помітивши, що спав, говорив матері: "Як ти сьогодні знову довго спиєш!" – після чого негайно засинав знову, а мати й сестра стомлено усміхалися одна одній.

Із якоюсь упертістю батько відмовлявся знімати й удома форму розсильного; і в той час, як його халат без користі висів на гачку, батько дрімав на своєму місці зовсім одягнений, немов завжди був готовий до служби й навіть тут тільки й чекав на поклик свого начальника. Через це

angenommen hatte, lernte am Abend Stenographie und Französisch, um vielleicht später einmal einen besseren Posten zu erreichen. Manchmal wachte der Vater auf, und als wisse er gar nicht, daß er geschlafen habe, sagte er zur Mutter: »Wie lange du heute schon wieder nähst!« und schlief sofort wieder ein, während Mutter und Schwester einander müde zulächelten.

Mit einer Art Eigensinn weigerte sich der Vater, auch zu Hause seine Dieneruniform abzulegen; und während der Schlafrock nutzlos am Kleiderhaken hing, schlummerte der Vater vollständig angezogen auf seinem Platz, als sei er immer zu seinem Dienste bereit und warte auch hier auf die Stimme des Vorgesetzten. Infolgedessen verlor die gleich anfangs nicht neue Uniform trotz aller Sorgfalt von Mutter und Schwester an Reinlichkeit, und Gregor sah oft ganze Abende lang auf dieses über und über fleckige, mit seinen stets geputzten Goldknöpfen leuchtende Kleid, in dem der alte Mann höchst unbequem und doch ruhig schlief.

Sobald die Uhr zehn schlug, suchte die Mutter durch leise Zusprache den Vater zu wecken und dann zu überreden, ins Bett zu gehen, denn hier war es doch kein richtiger Schlaf und diesen hatte der Vater, der um sechs Uhr seinen Dienst antreten mußte, äußerst nötig. Aber in dem Eigensinn, der ihn, seitdem er Diener war, ergriffen hatte, bestand er immer darauf, noch länger bei Tisch zu [1214]bleiben, trotzdem er regelmäßig einschlief, und war dann überdies nur mit der größten Mühe zu bewegen, den Sessel mit dem Bett zu vertauschen. Da mochten Mutter und Schwester mit kleinen Ermahnungen noch so sehr auf ihn eindringen, viertelstundenlang schüttelte er langsam den Kopf, hielt die Augen geschlossen und stand nicht auf. Die Mutter zupfte ihn am Ärmel, sagte ihm Schmeichelworte ins Ohr, die Schwester verließ ihre Aufgabe, um der Mutter zu helfen, aber beim Vater verfiel das nicht. Er versank nur noch tiefer in seinen Sessel. Erst bis ihn die Frauen unter den Achseln faßten, schlug er die Augen auf, sah abwechselnd die Mutter und die Schwester an und pflegte zu sagen: »Das ist ein Leben. Das ist die Ruhe meiner alten Tage.« Und auf die beiden Frauen gestützt, erhob er sich, umständlich, als sei er für sich selbst die größte Last, ließ sich von den Frauen bis zur Türe führen, winkte ihnen dort ab und ging nun selbständig weiter, während die Mutter ihr Nähzeug, die Schwester ihre Feder eiligst hinwarfen, um hinter dem Vater zu laufen und ihm weiter behilflich zu sein.

Wer hatte in dieser abgearbeiteten und übermüdeten Familie Zeit, sich um Gregor mehr zu kümmern, als unbedingt nötig war? Der Haushalt wurde immer mehr eingeschränkt; das Dienstmädchen wurde nun doch entlassen; eine riesige knochige Bedienerin mit weißem, den Kopf umflatterndem Haar kam des Morgens und des Abends, um die schwerste Arbeit zu leisten; alles andere besorgte die Mutter neben ihrer vielen Näharbeit. Es geschah sogar, daß verschiedene Familienschmuckstücke, welche früher die Mutter und die Schwester übergücklich bei Unterhaltungen und Feierlichkeiten getragen hatten, verkauft wurden, wie Gregor am Abend aus der allgemeinen Besprechung der erzielten Preise erfuhr. Die größte Klage war aber stets, daß man diese für die gegenwärtigen Verhältnisse allzu große Wohnung nicht verlassen konnte, da es nicht auszudenken war, wie man Gregor übersiedeln sollte. Aber Gregor sah wohl ein, daß es nicht nur die Rücksicht auf ihn war, welche eine Übersiedlung verhinderte, denn ihn hätte man doch in einer passenden

його й спочатку не нова форма, незважаючи на турботи матері й сестри, втратила охайний вигляд, і Грегор, бувало, цілими вечорами дивився на його хоч і суцільно в плямах, але сяючий незмінно начищеними гудзиками одяг, в якому старий досить незручно і все ж спокійно спав.

Коли годинник бив десяту, мати намагалася тихенько розбудити батька і вмовити його лягти в постіль, тому що в кріслі йому не вдавалося заснути тим міцним сном, якого той, що починав службу о шостій годині, дуже потребував. Але через упертість, що заволоділа батьком з тих пір, як він став розсильним, він завжди залишався за столом, хоча, як правило, засинав знову, після чого лише з великими труднощами вдавалося переконати його перейти з крісла в ліжку. Скільки не вмовляли його мати й сестра, він не менше чверті години повільно гойдав головою не відкриваючи очей і не піднімаючись. Мати сіпала його за рукав, говорила йому на вухо лагідні слова, сестра відривалася від своїх занять, щоб допомогти матері, але на батька це не діяло. Він тільки глибше опускався в крісло. Лише коли жінки брали його під пахви, він відкривав очі, дивився поперемінно то на матір, то на сестру і говорив: "Ось воно, життя. Ось мій спокій на старості років". І, спираючись на обох жінок, повільно, немов не міг справитися з вагою власного тіла, піднімався, дозволяв їм довести себе до дверей, а, дійшовши до них, кивав їм, щоб вони пішли, і йшов уже самотійно далі, проте мати спішно кидала шиття, а сестра — перо, щоб побігти за батьком і допомогти йому влаштуватися в постелі.

У кого в цій перевтомленій і надірваній від праці сім'ї залишався час клопотатися про Грегора більше, ніж то було безумовно необхідно? Витрати на господарство все більше скорочувалися; прислугу врешті-решт розрахували; для найважчої роботи приходила тепер уранці та ввечері велика кістлява жінка із сивим хвилястим волоссям; усю решту, помимо своєї великої швейної роботи, робила мати. Доводилося навіть продавати сімейні дорожочні цінності, які мати й сестра з великим задоволенням одягали раніше в урочистих випадках, — Грегор узнавав про це вечорами, коли всі обговорювали вторговану суму. Більш за все, однак, ремствували завжди на те, що цю занадто велику за теперішніх обставин квартиру не можна залишити, тому що неясно, як переселити Грегора. Але Грегор розумів, що переселенню заважає не лише клопіт про нього, його якраз можна було легко перевезти в якомусь ящику з дірками для повітря; утримували сім'ю від зміни квартири, головним чином, повна безнадія й думка про те, що з ними трапилося таке нещастя, якого ні з ким із їхніх знайомих та родичів ніколи не траплялося. Сім'я виконувала геть чисто все, чого вимагає світ від бідних людей, батько носив сніданки дрібним банківським службовцям, мати надривалася над шиттям білизни для чужих людей, сестра, слухаючись покупців, снувала за прилавком, але на більше в них не вистачало сил. І рана на спині Грегора кожного разу починала боліти заново, коли мати й сестра,

Kiste mit ein paar Luftlöchern leicht transportieren können; was die Familie hauptsächlich vom Wohnungswechsel abhielt, war vielmehr die völlige Hoffnungslosigkeit und der Gedanke daran, daß sie mit einem Unglück [1215] geschlagen war, wie niemand sonst im ganzen Verwandten- und Bekanntenkreis.

Was die Welt von armen Leuten verlangt, erfüllten sie bis zum äußersten, der Vater holte den kleinen Bankbeamten das Frühstück, die Mutter opferte sich für die Wäsche fremder Leute, die Schwester lief nach dem Befehl der Kunden hinter dem Pulte hin und her, aber weiter reichten die Kräfte der Familie schon nicht. Und die Wunde im Rücken fing Gregor wie neu zu schmerzen an, wenn Mutter und Schwester, nachdem sie den Vater zu Bett gebracht hatten, nun zurückkehrten, die Arbeit liegen ließen, nahe zusammenrückten, schon Wange an Wange saßen; wenn jetzt die Mutter, auf Gregors Zimmer zeigend, sagte: »Mach' dort die Tür zu, Grete,« und wenn nun Gregor wieder im Dunkel war, während nebenan die Frauen ihre Tränen vermischten oder gar tränenlos den Tisch anstarrten.

Die Nächte und Tage verbrachte Gregor fast ganz ohne Schlaf. Manchmal dachte er daran, beim nächsten Öffnen der Tür die Angelegenheiten der Familie ganz so wie früher wieder in die Hand zu nehmen; in seinen Gedanken erschienen wieder nach langer Zeit der Chef und der Prokurist, die Kommis und die Lehrjungen, der so begriffstützige Hausknecht, zwei, drei Freunde aus anderen Geschäften, ein Stubenmädchen aus einem Hotel in der Provinz, eine liebe, flüchtige Erinnerung, eine Kassiererin aus einem Hutgeschäft, um die er sich ernsthaft, aber zu langsam beworben hatte – sie alle erschienen untermischt mit Fremden oder schon Vergessenen, aber statt ihm und seiner Familie zu helfen, waren sie sämtlich unzugänglich, und er war froh, wenn sie verschwanden.

Dann aber war er wieder gar nicht in der Laune, sich um seine Familie zu sorgen, bloß Wut über die schlechte Wartung erfüllte ihn, und trotzdem er sich nichts vorstellen konnte, worauf er Appetit gehabt hätte, machte er doch Pläne, wie er in die Speisekammer gelangen könnte, um dort zu nehmen, was ihm, auch wenn er keinen Hunger hatte, immerhin gebührte. Ohne jetzt mehr nachzudenken, womit man Gregor einen besonderen Gefallen machen könnte, schob die Schwester eiligst, ehe sie morgens und mittags ins Geschäft lief, mit dem Fuß irgendeine beliebige Speise in Gregors Zimmer hinein, um sie am Abend, gleichgültig dagegen, ob die Speise vielleicht nur verkostet [1216] oder – der häufigste Fall – gänzlich unberührt war, mit einem Schwenken des Besens hinauszukehren. Das Aufräumen des Zimmers, das sie nun immer abends besorgte, konnte gar nicht mehr schneller getan sein. Schmutzstreifen zogen sich die Wände entlang, hie und da lagen Knäuel von Staub und Unrat. In der ersten Zeit stellte sich Gregor bei der Ankunft der Schwester in derartige besonders bezeichnende Winkel, um ihr durch diese Stellung gewissermaßen einen Vorwurf zu machen. Aber er hätte wohl wochenlang dort bleiben können, ohne daß sich die Schwester gebessert hätte; sie sah ja den Schmutz genau so wie er, aber sie hatte sich eben entschlossen, ihn zu lassen.

Dabei wachte sie mit einer an ihr ganz neuen Empfindlichkeit, die überhaupt die ganze Familie ergriffen hatte, darüber, daß das Aufräumen von Gregors Zimmer ihr vorbehalten blieb. Einmal hatte die Mutter Gregors Zimmer einer großen Reinigung unterzogen, die ihr nur nach Verbrauch einiger Kübel Wasser gelungen war – die viele

uklavши батька, поверталися до вітальні, але не бралися за роботу, а сідали поруч, щока до щоки; коли мати, указуючи на кімнату Грегора, говорила тепер: "Зачини ті двері, Грето", – і Грегор знову залишався в темноті, а жінки за стіною вдвох проливали сльози чи сиділи, утупившись в одну точку, без сліз.

Ночі й дні Грегор проводив майже без сну. Інколи він думав, що ось відчиняться двері й він знову, зовсім як раніше, візьме у свої руки справи сім'ї; у думках його після довгої перерви знову з'являлись господар і керуючий справами, комівояжери й учні-хлопчики, дурень-двірник, два-три приятелі з інших фірм, покоївка з одного провінційного готелю – чудовий легкий спогад, касирша з одного магазину капелюхів, за якою він всерйоз, але занадто довго упадав, – усі вони з'являлись навпереміж із незнайомими чи вже забутими людьми, але замість того, щоб допомогти йому та його сім'ї, виявлялись, усі як один, недоступні, і він бував радий, коли вони зникали. А потім він знову губив усіляке бажання турбуватися про сім'ю, його охоплювало обурення поганим доглядом, і, не уявляючи собі, що б він хотів з'їсти, він подумував залізти в комірчину, щоб узяти все, що йому, якби він і не був голодний, належало. Уже не задумуючись, чим би задовольнити Грегора, сестра тепер уранці й удень, перед тим, як бігти у свій магазин, ногою запихала в кімнату Грегора яку-небудь їжу, щоб увечері, незалежно від того, чи доторкнеться він до неї чи – як бувало частіше всього – залишить її недоторканою, одним помахом віника вимести цю їжу. Прибирання кімнати, яким сестра займалася тепер завжди вечорами, проходило як не можна швидше. По стінах тягнулися брудні смуги, скрізь лежали купи пилу й сміття. Перший час при появі сестри Грегор затискався в особливо забруднені кутки, немовби докоряючи їй таким вибором місця. Але якби він навіть стояв там тижнями, сестра однаково не виправилася б; вона ж бачила бруд нітрохи не гірше, ніж він, вона просто вирішила залишити його. При цьому вона із зовсім не властивою їй в минулі часи образливістю, що оволоділа тепер усією сім'єю, стежила за тим, щоб прибирання кімнати Грегора залишалося тільки її, сестриною, справою. Одного разу мати затіяла в кімнаті Грегора велике прибирання, для чого витратила декілька відер води – така велика кількість вологи була, до речі, неприємною для Грегора, і, образившись, він непорочно розпластався на дивані, – але мати була за це покарана. Як тільки сестра помітила увечері зміну в кімнаті Грегора, вона, до глибини душі образившись, вбігла до вітальні і, незважаючи на закликання матері, що заломлювала руки, вибухнула риданнями, на котрі батьки – тато, звичайно, злякано підскочив зі свого крісла – дивилися спочатку безпорадно й здивовано; потім заметушилися й вони: батько, праворуч, став дорікати, матері за те, що вона не віддала це прибирання сестрі; сестра ж, ліворуч, навпаки, кричала, що їй ніколи більше не дадуть прибирати кімнату Грегора; тим часом мати намагалася відтягнути в спальню батька, який від

Feuchtigkeit kränkte allerdings Gregor auch und er lag breit, verbittert und unbeweglich auf dem Kanapee –, aber die Strafe blieb für die Mutter nicht aus. Denn kaum hatte am Abend die Schwester die Veränderung in Gregors Zimmer bemerkt, als sie, aufs höchste beleidigt, ins Wohnzimmer lief und, trotz der beschwörend erhobenen Hände der Mutter, in einen Weinkampf ausbrach, dem die Eltern – der Vater war natürlich aus seinem Sessel aufgeschreckt worden – zuerst erstaunt und hilflos zusahen; bis auch sie sich zu rühren anfangen; der Vater rechts der Mutter Vorwürfe machte, daß sie Gregors Zimmer nicht der Schwester zur Reinigung überließ; links dagegen die Schwester anschrie, sie werde niemals mehr Gregors Zimmer reinigen dürfen; während die Mutter den Vater, der sich vor Erregung nicht mehr kannte, ins Schlafzimmer zu schleppen suchte; die Schwester, von Schluchzen geschüttelt, mit ihren kleinen Fäusten den Tisch bearbeitete; und Gregor laut vor Wut darüber zischte, daß es keinem einfiel, die Tür zu schließen und ihm diesen Anblick und Lärm zu ersparen.

Aber selbst wenn die Schwester, erschöpft von ihrer Berufsarbeit, dessen überdrüssig geworden war, für Gregor, wie früher, zu sorgen, so hätte noch keineswegs die Mutter für sie eintreten müssen und Gregor hätte doch nicht vernachlässigt werden brauchen. Denn nun[1217] war die Bedienerin da. Diese alte Witwe, die in ihrem langen Leben mit Hilfe ihres starken Knochenbaues das Ärgste überstanden haben mochte, hatte keinen eigentlichen Abscheu vor Gregor. Ohne irgendwie neugierig zu sein, hatte sie zufällig einmal die Tür von Gregors Zimmer aufgemacht und war im Anblick Gregors, der, gänzlich überrascht, trotzdem ihn niemand jagte, hin und herzulaufen begann, die Hände im Schoß gefaltet staunend stehen geblieben. Seitdem versäumte sie nicht, stets flüchtig morgens und abends die Tür ein wenig zu öffnen und zu Gregor hineinzuschauen. Anfangs rief sie ihn auch zu sich herbei, mit Worten, die sie wahrscheinlich für freundlich hielt, wie »Komm mal herüber, alter Mistkäfer!« oder »Seht mal den alten Mistkäfer!« Auf solche Ansprachen antwortete Gregor mit nichts, sondern blieb unbeweglich auf seinem Platz, als sei die Tür gar nicht geöffnet worden. Hätte man doch dieser Bedienerin, statt sie nach ihrer Laune ihn nutzlos stören zu lassen, lieber den Befehl gegeben, sein Zimmer täglich zu reinigen! Einmal am frühen Morgen – ein heftiger Regen, vielleicht schon ein Zeichen des kommenden Frühjahrs, schlug an die Scheiben – war Gregor, als die Bedienerin mit ihren Redensarten wieder begann, derartig erbittert, daß er, wie zum Angriff, allerdings langsam und hinfällig, sich gegen sie wendete. Die Bedienerin aber, statt sich zu fürchten, hob bloß einen in der Nähe der Tür befindlichen Stuhl hoch empor, und wie sie mit groß geöffnetem Munde dastand, war ihre Absicht klar, den Mund erst zu schließen, wenn der Sessel in ihrer Hand auf Gregors Rücken niederschlagen würde. »Also weiter geht es nicht?« fragte sie, als Gregor sich wieder umdrehte, und stellte den Sessel ruhig in die Ecke zurück.

Gregor aß nun fast gar nichts mehr. Nur wenn er zufällig an der vorbereiteten Speise vorüberkam, nahm er zum Spiel einen Bissen in den Mund, hielt ihn dort stundenlang und spie ihn dann meist wieder aus. Zuerst dachte er, es sei die Trauer über den Zustand seines Zimmers, die ihn vom Essen abhalte, aber gerade mit den Veränderungen des Zimmers söhnte er sich sehr bald aus. Man hatte sich angewöhnt, Dinge, die man anderswo nicht unterbringen konnte, in dieses Zimmer hineinzustellen, und solcher Dinge gab es nun viele,

хвилювання зовсім загубив владу над собою; отрясаючись від ридань, сестра молотила по столу своїми маленькими кулачками; а Грегор голосно шипів від злості, тому що нікому не приходило в голову зачинити двері та позбавити його від цього видовища і від цього шуму.

Але навіть коли сестрі, змученій службою, набридло турбуватися, як раніше, про Грегора, матері не довелося замінювати її. Та без догляду Грегор усе-таки не залишився. Тепер надійшла черга служниці. Ця стара вдова, котра за довге життя винесла, очевидно, на своїх могутніх плечах немало горя, по суті, не відчувала до Грегора відрази. Без усякої цікавості вона одного разу випадково відчинила двері його кімнати і при вигляді Грегора, котрий, хоча його ніхто не гнав, від несподіванки забігав по підлозі, здивовано зупинилася, склавши на животі руки. З тих пір вона незмінно, уранці та ввечері, мимохідь відтуляла двері й зазірала до Грегора. Спочатку вона навіть закликала його до себе словами, котрі, очевидно, здавалися їй привітними, такими, наприклад, як: "Ходи-но сюди, гнойовий жучок!" чи: "Де наш жучисько?" Грегор не відповідав їй, він не рухався з місця, немов двері зовсім не відчинялися. Краще б цій служниці наказали щоденно прибирати його кімнату, замість того щоб дозволяти їй безпричинно турбувати його, коли їй заманеться! Якось раннім ранком – у скло бив сильний дощ, треба думати, уже ознака приходу весни, – коли служниця почала звичайне своє базікання, Грегор до того розсердився, що, немовби приготувавшись до нападу, повільно, утім, і нетвердо, повернувся до служниці. Вона, проте, замість того, щоб злякатися, тільки підняла вгору стілець, що стояв біля дверей, і широко відчинила при цьому рот, і було зрозуміло, що вона має намір закрити його не раніше, ніж стілець в її руці опуститься на спину Грегора.

– Отже, далі не поліземо? – запитала вона, коли Грегор від неї відвернувся, і спокійно поставила стілець у куток, на попереднє місце.

Грегор тепер майже нічого не їв. Тільки коли він випадково проходив повз приготовану для нього їжу, він задля розваги брав шматок до рота, а потім, протримавши його там декілька годин, більшою частиною випльовував. Спочатку він думав, що апетит у нього відбиває вигляд його кімнати, але якраз зі змінами в своїй кімнаті він дуже швидко примирився. Склалася вже звичка закидати в цю кімнату речі, для яких не знаходилося іншого місця, а таких речей було тепер багато, тому що одну кімнату здали трьом мешканцям. Ці строгі люди – в усіх трьох, як побачив через щілину Грегор, були широкі бороди – педантично добивалися порядку, причому порядку не тільки у своїй кімнаті, але, так як вони тут оселилися, в усій квартирі і, значить, особливо на кухні. Мотлоху, тим більше брудного, вони терпіти не могли. Крім того, більшу частину меблів вони привезли з собою. З цієї причини в домі опинилося багато зайвих речей, котрі не можна було продати, але й жаль було викинути. Усі вони перекочували в кімнату

da man ein Zimmer der Wohnung an drei Zimmerherren [1218]vermietet hatte. Diese ernstesten Herren – alle drei hatten Vollbärte, wie Gregor einmal durch eine Türspalte feststellte – waren peinlich auf Ordnung, nicht nur in ihrem Zimmer, sondern, da sie sich nun einmal hier eingemietet hatten, in der ganzen Wirtschaft, also insbesondere in der Küche, bedacht. Unnützen oder gar schmutzigen Kram ertrugen sie nicht. Überdies hatten sie zum größten Teil ihre eigenen Einrichtungsstücke mitgebracht. Aus diesem Grunde waren viele Dinge überflüssig geworden, die zwar nicht verkäuflich waren, die man aber auch nicht wegwerfen wollte. Alle diese wanderten in Gregors Zimmer. Ebenso auch die Aschenkiste und die Abfallkiste aus der Küche. Was nur im Augenblick unbrauchbar war, schleuderte die Bedienerin, die es immer sehr eilig hatte, einfach in Gregors Zimmer; Gregor sah glücklicherweise meist nur den betreffenden Gegenstand und die Hand, die ihn hielt. Die Bedienerin hatte vielleicht die Absicht, bei Zeit und Gelegenheit die Dinge wieder zu holen oder alle insgesamt mit einemmal hinauszuwerfen, tatsächlich aber blieben sie dort liegen, wohin sie durch den ersten Wurf gekommen waren, wenn nicht Gregor sich durch das Rumpelzeug wand und es in Bewegung brachte, zuerst gezwungen, weil kein sonstiger Platz zum Kriechen frei war, später aber mit wachsendem Vergnügen, obwohl er nach solchen Wanderungen, zum Sterben müde und traurig, wieder stundenlang sich nicht rührte.

Da die Zimmerherren manchmal auch ihr Abendessen zu Hause im gemeinsamen Wohnzimmer einnahmen, blieb die Wohnzimmertür an manchen Abenden geschlossen, aber Gregor verzichtete ganz leicht auf das Öffnen der Tür, hatte er doch schon manche Abende, an denen sie geöffnet war, nicht ausgenutzt, sondern war, ohne daß es die Familie merkte, im dunkelsten Winkel seines Zimmers gelegen. Einmal aber hatte die Bedienerin die Tür zum Wohnzimmer ein wenig offen gelassen, und sie blieb so offen, auch als die Zimmerherren am Abend eintraten und Licht gemacht wurde. Sie setzten sich oben an den Tisch, wo in früheren Zeiten der Vater, die Mutter und Gregor gegessen hatten, entfalteten die Servietten und nahmen Messer und Gabel in die Hand. Sofort erschien in der Tür die Mutter mit einer Schüssel Fleisch und knapp hinter ihr die Schwester mit einer Schüssel hochgeschichteter Kartoffeln. Das Essen dampfte [1219]mit starkem Rauch. Die Zimmerherren beugten sich über die vor sie hingestellten Schüsseln, als wollten sie sie vor dem Essen prüfen, und tatsächlich zerschnitt der, welcher in der Mitte saß und den anderen zwei als Autorität zu gelten schien, ein Stück Fleisch noch auf der Schüssel, offenbar um festzustellen, ob es mürbe genug sei und ob es nicht etwa in die Küche zurückgeschickt werden solle. Er war befriedigt, und Mutter und Schwester, die gespannt zugesehen hatten, begannen aufatmend zu lächeln.

Die Familie selbst aß in der Küche. Trotzdem kam der Vater, ehe er in die Küche ging, in dieses Zimmer herein und machte mit einer einzigen Verbeugung, die Kappe in der Hand, einen Rundgang um den Tisch. Die Zimmerherren erhoben sich sämtlich und murmelten etwas in ihre Bärte. Als sie dann allein waren, aßen sie fast unter vollkommenem Stillschweigen. Sonderbar schien es Gregor, daß man aus allen mannigfachen Geräuschen des Essens immer wieder ihre kauenden Zähne heraushörte, als ob damit Gregor gezeigt werden sollte, daß man Zähne brauche, um zu essen, und daß man auch mit den schönsten

Gregora. Rівним чином — ящик для попелу й смітєвий ящик із кухні. Усе хоча б лише тимчасово непотрібне служниця, котра завжди поспішала, просто шпурляла в кімнату Грегора; на щастя, Грегор звичайно бачив лише предмет, котрий викидався, та руку, що тримала його. Можливо, служниця й збиралася принагідно поставити ці речі на місце чи, навпаки, викинути все разом, але поки що вони так і залишалися лежати там, куди їх одного разу кинули, якщо тільки Грегор, пробираючись через це манаття, не зсовував їх із місця — спочатку мимовільно, оскільки йому ніде було повзати, а потім зі зростаючим задоволенням, хоча після таких подорожей він годинами не міг рухатися від смертельної втоми та нудьги.

Оскільки постояльці часом вечеряли вдома, у загальній вітальні, двері вітальні в окремі вечори залишалися незачиненими, але Грегор легко мирився з цим, тим більше, що навіть і тими вечорами, коли вони були відчинені, часто не користувався, а лежав, чого не помічала сім'я, в найтемнішому кутку своєї кімнати. Але одного разу служниця залишила двері до вітальні відтуленими; відтуленими залишились вони й увечері, коли ввійшли жильці й запалили світло. Вони всілися з того краю столу, де раніше їли батько, мати й Грегор, розгорнули серветки та взяли до рук ножі та виделки. Відразу ж у дверях з'явилася мати з таріллю м'яса та за нею сестра — з повною таріллю картоплі. Від страви густо йшла пара. Постояльці нагнулися над поставленими перед ними тарелями, немов бажаючи перевірити їх перед тим, як розпочати їсти, і той, що сидів посередині й користувався, очевидно, особливою повагою двох інших, розрізав шматок м'яса прямо на тарелі, явно бажаючи визначити, чи достатньо воно м'яке і чи не слід відіслати його назад. Він залишився задоволеним, а мати й сестра, напружено стежачи за ним, з полегшенням усміхнулися.

Господарі їли на кухні. Однак перед тим, як вирушити на кухню, батько зайшов до вітальні і, зробивши загальний уклін, з картузом в руках обійшов стіл. Постояльці дружно підвелися й щось пробурмотіли в бороди. Залишившись потім самі, вони їли майже в повному мовчанні. Грегору здалося дивним, що з усіх різноманітних шумів трапези раз по раз виділявся скрегіт зубів, що жують, немов це повинно було показати Грегору, що для їжі потрібні зуби і що найпрекрасніші щелепи, якщо вони без зубів, нікуди не годяться. "Та ж і я що-небудь з'їв би, — заклопотано говорив собі Грегор, — але тільки не те, що вони. Як багато ці люди їдять, а я гину!"

Саме в той вечір — Грегор не пам'ятав, щоб за весь цей час він хоча б раз чув, як грає сестра, — із кухні пролунали звуки скрипки. Постояльці уже покінчили з вечерею, середній, діставши газету, дав двом іншим по аркушу, і тепер вони сиділи відкинувшись і читали. Коли заграла скрипка, вони прислухалися, підвелися та навшпиньках підійшли до дверей передпокою, де збилися в купу й зупинилися. Очевидно, їх почули на кухні, і батько крикнув:

zahnlosen Kiefern nichts ausrichten könne. »Ich habe ja Appetit,« sagte sich Gregor sorgenvoll, »aber nicht auf diese Dinge. Wie sich diese Zimmerherren nähren und ich komme um!«

Gerade an diesem Abend – Gregor erinnerte sich nicht, während der ganzen Zeit die Violine gehört zu haben – ertönte sie von der Küche her. Die Zimmerherren hatten schon ihr Nachtmahl beendet, der mittlere hatte eine Zeitung hervorgezogen, den zwei anderen je ein Blatt gegeben, und nun lasen sie zurückgelehnt und rauchten. Als die Violine zu spielen begann, wurden sie aufmerksam, erhoben sich und gingen auf den Fußspitzen zur Vorzimmertür, in der sie aneinandergedrängt stehen blieben. Man mußte sie von der Küche aus gehört haben, denn der Vater rief: »Ist den Herren das Spiel vielleicht unangenehm? Es kann sofort eingestellt werden.« »Im Gegenteil,« sagte der mittlere der Herren, »möchte das Fräulein nicht zu uns hereinkommen und hier im Zimmer spielen, wo es doch viel bequemer und gemüthlicher ist?« »O bitte,« rief der Vater, als sei er der Violinspieler. Die Herren traten ins Zimmer zurück und warteten. Bald kam der Vater mit dem Notenpult, die Mutter mit den Noten und die Schwester mit der Violine. Die Schwester bereitete [1220] alles ruhig zum Spiele vor; die Eltern, die niemals früher Zimmer vermietet hatten und deshalb die Höflichkeit gegen die Zimmerherren übertrieben, wagten gar nicht, sich auf ihre eigenen Sessel zu setzen; der Vater lehnte an der Tür, die rechte Hand zwischen zwei Knöpfe des geschlossenen Livreerockes gesteckt; die Mutter aber erhielt von einem Herrn einen Sessel angeboten und saß, da sie den Sessel dort ließ, wohin ihn der Herr zufällig gestellt hatte, abseits in einem Winkel.

Die Schwester begann zu spielen; Vater und Mutter verfolgten, jeder von seiner Seite, aufmerksam die Bewegungen ihrer Hände. Gregor hatte, von dem Spiele angezogen, sich ein wenig weiter vorgewagt und war schon mit dem Kopf im Wohnzimmer. Er wunderte sich kaum darüber, daß er in letzter Zeit so wenig Rücksicht auf die andern nahm; früher war diese Rücksichtnahme sein Stolz gewesen. Und dabei hätte er gerade jetzt mehr Grund gehabt, sich zu verstecken, denn infolge des Staubes, der in seinem Zimmer überall lag und bei der kleinsten Bewegung umherflog, war auch er ganz staubbedeckt; Fäden, Haare, Speiseüberreste schleppte er auf seinem Rücken und an den Seiten mit sich herum; seine Gleichgültigkeit gegen alles war viel zu groß, als daß er sich, wie früher mehrmals während des Tages, auf den Rücken gelegt und am Teppich gescheuert hätte. Und trotz dieses Zustandes hatte er keine Scheu, ein Stück auf dem makellosen Fußboden des Wohnzimmers vorzurücken.

Allerdings achtete auch niemand auf ihn. Die Familie war gänzlich vom Violinspiel in Anspruch genommen; die Zimmerherren dagegen, die zunächst, die Hände in den Hosentaschen, viel zu nahe hinter dem Notenpult der Schwester sich aufgestellt hatten, so daß sie alle in die Noten hätten sehen können, was sicher die Schwester stören mußte, zogen sich bald unter halblauten Gesprächen mit gesenkten Köpfen zum Fenster zurück, wo sie, vom Vater besorgt beobachtet, auch blieben. Es hatte nun wirklich den überdeutlichen Anschein, als wären sie in ihrer Annahme, ein schönes oder unterhaltendes Violinspiel zu hören, enttäuscht, hätten die ganze Vorführung satt und ließen sich nur aus Höflichkeit noch in ihrer Ruhe stören. Besonders die Art, wie sie alle aus Nase und Mund

– Може, музика панам неприємна? Її можна припинити цієї ж миті.

– Навпаки, – сказав середній жилець, – чи не хотіла б панночка пройти до нас і пограти в цій кімнаті, де, звичайно ж, набагато приємніше й затишніше?

– О, будь ласка! – вигукнув батько, немов на скрипці грав він.

Постояльці повернулися до вітальні й стали чекати. Скоро з'явилися батько з попітром, мати з нотами й сестра зі скрипкою. Сестра спокійно зайнялася приготуванням до гри; батьки, що ніколи раніше не здавали кімнат і тому поводитися з постояльцями перебільшено ввічливо, не посміли сісти на свої власні стільці; батько прихилився до дверей, засунувши праву руку за борт застігнутої ліvreї, поміж двома гудзиками; мати ж, котрій один із постояльців запропонував стілець, залишила його там, куди той його випадково поставив, а сама сиділа збоку, у кутку. .

Сестра почала грати. Батько та мати, кожний зі свого боку, уважно стежили за рухами її рук. Грегор, приваблений грою, наважився просунути трохи далі, аніж звичайно, і голова його була вже у вітальні. Він майже не дивувався тому, що останнім часом став ставитися до інших не дуже-то чутливо; раніше ця чутливість була його гордістю. А між тим саме тепер у нього було більше, ніж коли б то, підстав ховатися, бо через пилюку, що лежала скрізь у його кімнаті та при найменшому порухові піднімалася, він і сам також був увесь покритий пилом; на спині й на боках він тягав з собою нитки, волосся, залишки їжі; дуже великою була його байдужість до всього, щоб лягати, як раніше, по декілька разів за день на спину й чиститися об килим. Але, незважаючи на свій неохайний вигляд, він не побоявся просунути вперед по іскристій підлозі вітальні.

Утім, ніхто не звертав на нього увагу. Рідні були цілком захоплені грою на скрипці, а постояльці, які спочатку, засунувши руки в кишені штанів, стали біля самого попітра сестри, відійшли скоро, вівголоса перемовляючись і опутивши голови, до вікна, куди й кидав тепер стурбовані погляди батько. Було й справді схоже на те, що вони обманулися у своїй надії послухати хорошу, цікаву гру на скрипці, що вся ця їм вистава надокучила і вони уже з увічливості поступалися своїм спокоєм. Особливо свідчило про їх велику нервозність те, як вони випускали вгору з ніздрів та з рота дим цигарок. А сестра грала так гарно! Її обличчя схилюлося набік, уважно й печально стежив її погляд за нотними знаками. Грегор проповз ще трохи вперед і притисся головою до підлоги, щоб отримати можливість зустрітися з нею очима. Чи був він твариною, якщо музика так хвилювала його? Йому здавалося, що перед ним відкривається шлях до бажаної, незвіданої страви. Він був повен рішучості пробратися до сестри і, сіпнувши її за спідницю, дати їй зрозуміти, щоб вона пройшла зі своєю скрипкою до його кімнати, бо тут ніхто не поцінує її гри так, як поцінує цю гру він. Він вирішив не випускати більше сестру зі своєї кімнати, в усякому разі доти, доки він живий; нехай

den [1221] Rauch ihrer Zigarren in die Höhe bliesen, ließ auf große Nervosität schließen. Und doch spielte die Schwester so schön. Ihr Gesicht war zur Seite geneigt, prüfend und traurig folgten ihre Blicke den Notenzeilen. Gregor kroch noch ein Stück vorwärts und hielt den Kopf eng an den Boden, um möglicherweise ihren Blicken begegnen zu können. War er ein Tier, da ihn Musik so ergriff? Ihm war, als zeige sich ihm der Weg zu der ersehnten unbekanntem Nahrung. Er war entschlossen, bis zur Schwester vorzudringen, sie am Rock zu zupfen und ihr dadurch anzudeuten, sie möge doch mit ihrer Violine in sein Zimmer kommen, denn niemand lohnte hier das Spiel so, wie er es lohnen wollte. Er wollte sie nicht mehr aus seinem Zimmer lassen, wenigstens nicht, solange er lebte; seine Schreckgestalt sollte ihm zum erstenmal nützlich werden; an allen Türen seines Zimmers wollte er gleichzeitig sein und den Angreifern entgegenfauchen; die Schwester aber sollte nicht gezwungen, sondern freiwillig bei ihm bleiben; sie sollte neben ihm auf dem Kanapee sitzen, das Ohr zu ihm herunterneigen, und er wollte ihr dann anvertrauen, daß er die feste Absicht gehabt habe, sie auf das Konservatorium zu schicken, und daß er dies, wenn nicht das Unglück dazwischen gekommen wäre, vergangene Weihnachten – Weihnachten war doch wohl schon vorüber? – allen gesagt hätte, ohne sich um irgendwelche Widerreden zu kümmern. Nach dieser Erklärung würde die Schwester in Tränen der Rührung ausbrechen, und Gregor würde sich bis zu ihrer Achsel erheben und ihren Hals küssen, den sie, seitdem sie ins Geschäft ging, frei ohne Band oder Kragen trug.

»Herr Samsa!« rief der mittlere Herr dem Vater zu und zeigte, ohne ein weiteres Wort zu verlieren, mit dem Zeigefinger auf den langsam sich vorwärtsbewegenden Gregor. Die Violine verstummte, der mittlere Zimmerherr lächelte erst einmal kopfschüttelnd seinen Freunden zu und sah dann wieder auf Gregor hin. Der Vater schien es für nötiger zu halten, statt Gregor zu vertreiben, vorerst die Zimmerherren zu beruhigen, trotzdem diese gar nicht aufgeregt waren und Gregor sie mehr als das Violinspiel zu unterhalten schien. Er eilte zu ihnen und suchte sie mit ausgebreiteten Armen in ihr Zimmer zu drängen und gleichzeitig mit seinem Körper ihnen den Ausblick auf Gregor zu nehmen. Sie wurden nun tatsächlich ein wenig böse, [1222] man wußte nicht mehr, ob über das Benehmen des Vaters oder über die ihnen jetzt aufgehende Erkenntnis, ohne es zu wissen, einen solchen Zimmernachbar wie Gregor besessen zu haben. Sie verlangten vom Vater Erklärungen, hoben ihrerseits die Arme, zupften unruhig an ihren Bärten und wichen nur langsam gegen ihr Zimmer zurück. Inzwischen hatte die Schwester die Verlorenheit, in die sie nach dem plötzlich abgebrochenen Spiel verfallen war, überwunden, hatte sich, nachdem sie eine Zeit lang in den lässig hängenden Händen Violine und Bogen gehalten und weiter, als spiele sie noch, in die Noten gesehen hatte, mit einem Male aufgerafft, hatte das Instrument auf den Schoß der Mutter gelegt, die in Atembeschwerden mit heftig arbeitenden Lungen noch auf ihrem Sessel saß, und war in das Nebenzimmer gelaufen, dem sich die Zimmerherren unter dem Drängen des Vaters schon schneller näherten. Man sah, wie unter den geübten Händen der Schwester die Decken und Polster in den Betten in die Höhe flogen und sich ordneten. Noch ehe die Herren das Zimmer erreicht hatten, war sie mit dem Aufbetten fertig und schlüpfte heraus. Der Vater schien wieder von seinem Eigensinn derartig ergriffen, daß er jeden Respekt vergaß, den er seinen Mietern immerhin schuldete. Er drängte nur und

страшна його зовнішність прислужиться нарешті йому; Грегору хотілося, з'являючись біля всіх дверей своєї кімнати одночасно, шипінням відлякувати всякого, хто підступить до них; але сестра повинна залишитися в нього не з примусу, а добровільно; нехай вона сяде поруч із ним на диван і нахилить до нього вухо, і тоді він розповість їй, що мав твердий намір віддати її до консерваторії і що про це, якби не трапилося таке нещастя, він ще в минуле Різдво — Різдво, очевидно, вже пройшло? — усім заявив би, не боячися нічиїх і ніяких заперечень. Після цих слів сестра, розчулившись, заплакала б, а Грегор піднявся б до її плеча та поцілував би її в шию, котру вона, як поступила на службу, не закривала ні комірцями, ні стрічками.

— Пане Замза! — крикнув середній постоялець батькові і, не витрачаючи більше слів, вказав пальцем на Грегора, що повільно просувався вперед. Скрипка замовкла, середній спочатку усміхнувся, зробивши знак головою друзям, а потім знову поглянув на Грегора. Батько, як видно, порухував більш необхідним, ніж проганяти Грегора, заспокоїти спочатку постояльців, хоча ті зовсім не хвилювалися; та Грегор захоплював їх, здавалося, більше, ніж гра на скрипці, Батько поспішив до них, стараючись своїми широко розпростертими руками відтіснити постояльців до їхньої кімнати й одночасно затулити від їхніх очей Грегора своїм тулубом. Тепер вони й насправді стали сердитися — чи то через поведінку батька, чи то виявивши, що жили, не підозрюючи, з таким сусідом, як Грегор. Вони вимагали від батька пояснень, піднімали у свою чергу руки, сіпали бороди і повільно відступали до своєї кімнати. Між тим сестра подолала розгубленість, в яку впала від того, що так раптово перервали її гру; декілька миттєвостей вона тримала в безсильно повислих руках смичок і скрипку і, немов продовжуючи грати, усе ще дивилася на ноти, а потім раptom стрепенулась і, поклавши інструмент на коліна матері, — та все ще сиділа на своєму стільці, намагаючись подолати приступ задухи глибокими зітханнями, — побігла до суміжної кімнати, до якої під натиском батька швидко наближалися постояльці, Видно було, як під досвідченими руками сестри злітають і укладаються ковдри й пуховики на ліжках. Перед тим як постояльці досягли своєї кімнати, сестра закінчила стелити постіль і висковзнула звідти. Батьком, очевидно, знову настільки оволоділа його впертість, що він забув про всяку ввічливість, з якою як-не-як зобов'язаний був ставитися до своїх постояльців. Він все відтісняв і відтісняв їх, доки уже у дверях кімнати середній постоялець не тупнув голосно ногою і не зупинив цим батька.

— Дозвольте мені заявити, — сказав він, піднявши руку і пошукавши очима також матір і сестру, — що з огляду на гидкі порядки, що панують у цій квартирі і в цій сім'ї, — тут він рішуче плюнув на підлогу, — я навідріз відмовляюся від кімнати. Розуміється, я жодного гроша не заплачу і за ті дні, що я тут прожив, навпаки, я ще подумаю, чи не пред'явити мені вам певних

drängte, bis schon in der Tür des Zimmers der mittlere der Herren donnernd mit dem Fuß aufstampfte und dadurch den Vater zum Stehen brachte. »Ich erkläre hiermit,« sagte er, hob die Hand und suchte mit den Blicken auch die Mutter und die Schwester, »daß ich mit Rücksicht auf die in dieser Wohnung und Familie herrschenden widerlichen Verhältnisse« – hierbei spie er kurz entschlossen auf den Boden – »mein Zimmer augenblicklich kündige. Ich werde natürlich auch für die Tage, die ich hier gewohnt habe, nicht das Geringste bezahlen, dagegen werde ich es mir noch überlegen, ob ich nicht mit irgendwelchen – glauben Sie mir – sehr leicht zu begründenden Forderungen gegen Sie auftreten werde.« Er schwieg und sah gerade vor sich hin, als erwarte er etwas. Tatsächlich fielen sofort seine zwei Freunde mit den Worten ein: »Auch wir kündigen augenblicklich.« Darauf faßte er die Türklinke und schloß mit einem Krach die Tür.

Der Vater wankte mit tastenden Händen zu seinem Sessel und ließ sich in ihn fallen; es sah aus, als strecke er sich zu seinem gewöhnlichen [1223] Abendschläfchen, aber das starke Nicken seines wie haltlosen Kopfes zeigte, daß er ganz und gar nicht schlief. Gregor war die ganze Zeit still auf dem Platz gelegen, auf dem ihn die Zimmerherren ertappt hatten. Die Enttäuschung über das Mißlingen seines Planes, vielleicht aber auch die durch das viele Hungern verursachte Schwäche machten es ihm unmöglich, sich zu bewegen. Er fürchtete mit einer gewissen Bestimmtheit schon für den nächsten Augenblick einen allgemeinen über ihn sich entladenden Zusammensturz und wartete. Nicht einmal die Violine schreckte ihn auf, die, unter den zitternden Fingern der Mutter hervor, ihr vom Schoße fiel und einen hallenden Ton von sich gab.

IV

»Liebe Eltern,« sagte die Schwester und schlug zur Einleitung mit der Hand auf den Tisch, »so geht es nicht weiter. Wenn ihr das vielleicht nicht einsehst, ich sehe es ein. Ich will vor diesem Untier nicht den Namen meines Bruders aussprechen, und sage daher bloß: wir müssen versuchen, es loszuwerden. Wir haben das Menschenmögliche versucht, es zu pflegen und zu dulden, ich glaube, es kann uns niemand den geringsten Vorwurf machen.« »Sie hat tausendmal Recht,« sagte der Vater für sich. Die Mutter, die noch immer nicht genug Atem finden konnte, fing in die vorgehaltene Hand mit einem irrsinnigen Ausdruck der Augen dumpf zu husten an.

Die Schwester eilte zur Mutter und hielt ihr die Stirn. Der Vater schien durch die Worte der Schwester auf bestimmtere Gedanken gebracht zu sein, hatte sich aufrecht gesetzt, spielte mit seiner Dienermütze zwischen den Tellern, die noch vom Nachtmahl der Zimmerherren her auf dem Tische lagen, und sah bisweilen auf den stillen Gregor hin.

»Wir müssen es loszuwerden suchen,« sagte die Schwester nun ausschließlich zum Vater, denn die Mutter hörte in ihrem Husten nichts, »es bringt euch noch beide um, ich sehe es kommen. Wenn man schon so schwer arbeiten muß, wie wir alle, kann man nicht noch zu Hause diese ewige Quälerei ertragen. Ich kann es auch nicht mehr.« Und sie brach so heftig in Weinen aus, daß ihre Tränen auf das Gesicht der Mutter niederflossen, von dem sie sie mit mechanischen Handbewegungen wischte. [1224] »Kind,« sagte der Vater

претензій, смію вас завірити, повністю обґрунтованих.

Він замовк і пильно подивився вперед, немов чогось чекав. І дійсно, обидва його товариші відразу ж подали голос:

– Ми також навідріз відмовляємося.

Після цього він взявся за ручку дверей і з шумом зачинив їх.

Батько навпомацки прошкутильгав до свого крісла і повалився в нього; з першого погляду можна було подумати, що він розташувався, як звичайно, задрімати, але по тому, як сильно й начебто нестримно гойдалася його голова, видно було, що він зовсім не спав. Грегор весь час непорушно лежав на тому місці, де його застали постояльці. Розчарований невдачею свого плану, а може бути, і від слабкості після довгого голодування, він зовсім утратив здатність рухатися. Він не сумнівався, що з хвилини на хвилину на нього зрушиться загальне обурення, і чекав. Його не злякала навіть скрипка, котра, висковзнувши з тремтячих пальців матері, упала з її колін і подала гучний звук.

IV

– Любі тату й мамо, – почала сестра і стукнула кулаком по столу, – далі так діло не піде. Якщо, може, ви цього не розумієте, то я розумію. Я не хочу називати цю потвору своїм братом, а кажу лише одне: треба якось здихатися її. Ми робили все, що могли: піклувалися про неї, терпіли її. Думаю, що ніхто нам нічого не може закинути.

– Вона каже щирю правду, – мовив батько сам до себе. Мати, що й досі ще не віддихалась, затулила рукою рота і з божевільними очима почала глухо кашляти. Сестра підбігла до матері й приклала їй руку до чола.

Батька, здавалось, сестрині слова навели на певну думку, бо він випростався й почав бавитись зі своїм кашкетом між тарілками, що залишилися на столі після вечері пожильців; часом він позирав на нерухомого Грегора.

– Нам треба здихатись його, – ще раз рішуче мовила сестра, звертаючись до батька, бо мати через кашель нічого не чула. – Він вас обох із світу зведе, я вже бачу. Нам усім доводиться так тяжко працювати, а тут ще й дома ця повсякчасна мука. Я більше не здатна її витримати, – і вона так гірко заплакала, що сльози закапали матері на обличчя, і та механічно витирала їх рукою.

– Дитино моя, – співчутливо мовив батько; він сьогодні напрочуд добре розумів її, – то що ж нам робити?

Сестра безпорадно здвинула плечима; сльози наче зміли її впевненість.

– Якби він нас розумів... – напівзапитуючи мовив батько. Сестра, ревно плачучи, замахала рукою: мовляв, про це годі й думати.

mitleidig und mit auffallendem Verständnis, »was sollen wir aber tun?«

Die Schwester zuckte nur die Achseln zum Zeichen der Ratlosigkeit, die sie nun während des Weinens im Gegensatz zu ihrer früheren Sicherheit ergriffen hatte.

»Wenn er uns verstünde,« sagte der Vater halb fragend; die Schwester schüttelte aus dem Weinen heraus heftig die Hand zum Zeichen, daß daran nicht zu denken sei.

»Wenn er uns verstünde,« wiederholte der Vater und nahm durch Schließen der Augen die Überzeugung der Schwester von der Unmöglichkeit dessen in sich auf, »dann wäre vielleicht ein Übereinkommen mit ihm möglich. Aber so —«

»Weg muß es,« rief die Schwester, »das ist das einzige Mittel, Vater! Du mußt bloß den Gedanken loszuwerden suchen, daß es Gregor ist. Daß wir es solange geglaubt haben, das ist ja unser eigentliches Unglück. Aber wie kann es denn Gregor sein? Wenn es Gregor wäre, er hätte längst eingesehen, daß ein Zusammenleben von Menschen mit einem solchen Tier nicht möglich ist, und wäre freiwillig fortgegangen. Wir hätten dann keinen Bruder, aber könnten weiter leben und sein Andenken in Ehren halten. So aber verfolgt uns dieses Tier, vertreibt die Zimmerherren, will offenbar die ganze Wohnung einnehmen und uns auf der Gasse übernachten lassen. Sieh nur, Vater,« schrie sie plötzlich auf, »er fängt schon wieder an!« Und in einem für Gregor gänzlich unverständlichen Schrecken verließ die Schwester sogar die Mutter, stieß sich förmlich von ihrem Sessel ab, als wollte sie lieber die Mutter opfern, als in Gregors Nähe bleiben, und eilte hinter den Vater, der, lediglich durch ihr Benehmen erregt, auch aufstand und die Arme wie zum Schutze der Schwester vor ihr halb erhob.

Aber Gregor fiel es doch gar nicht ein, irgend jemandem und gar seiner Schwester Angst machen zu wollen. Er hatte bloß angefangen sich umzudrehen, um in sein Zimmer zurückzuwandern, und das nahm sich allerdings auffallend aus, da er infolge seines leidenden Zustandes bei den schwierigen Umdrehungen mit seinem Kopfe nachhelfen mußte, den er hierbei viele Male hob und gegen den Boden schlug. Er hielt inne und sah sich um. Seine gute Absicht^[1225] schien erkannt worden zu sein; es war nur ein augenblicklicher Schrecken gewesen. Nun sahen ihn alle schweigend und traurig an. Die Mutter lag, die Beine ausgestreckt und aneinandergedrückt, in ihrem Sessel, die Augen fielen ihr vor Ermattung fast zu; der Vater und die Schwester saßen nebeneinander, die Schwester hatte ihre Hand um des Vaters Hals gelegt.

»Nun darf ich mich schon vielleicht umdrehen,« dachte Gregor und begann seine Arbeit wieder. Er konnte das Schnaufen der Anstrengung nicht unterdrücken und mußte auch hier und da ausruhen. Im übrigen drängte ihn auch niemand, es war alles ihm selbst überlassen. Als er die Umdrehung vollendet hatte, fing er sofort an, geradeaus zurückzuwandern. Er staunte über die große Entfernung, die ihn von seinem Zimmer trennte, und begriff gar nicht, wie er bei seiner Schwäche vor kurzer Zeit den gleichen Weg, fast ohne es zu merken, zurückgelegt hatte. Immerfort nur auf rasches Kriechen bedacht, achtete er kaum darauf, daß kein Wort, kein Ausruf seiner Familie ihn störte. Erst als er schon in der Tür war, wendete er den Kopf, nicht vollständig, denn er fühlte den Hals steif werden, immerhin sah er noch, daß sich hinter ihm nichts verändert hatte, nur die Schwester war aufgestanden. Sein letzter Blick streifte die Mutter, die nun völlig

— Якби він нас розумів, — знову сказав батько і заплющив очі на знак того, що згоден з сестрою, — тоді, либонь, з ним можна було б домовитись. А так...

— Його треба спекатись! — крикнула сестра. — Іншої ради немає, тату. Тобі треба спробувати просто викинути з думки, що то Грегор. У тім наше й лихо, що ми й досі віримо, ніби це Грегор. Але ж хіба це може бути він? Якби це був Грегор, то він давно б уже зрозумів, що людям неможливо жити разом із такою потворою, і сам пішов би собі геть. Тоді в нас не було б брата і сина, зате ми могли-б спокійно собі жити далі і згадувати його добрим словом. А так ця тварина переслідує нас, розганяє пожилців, хоче, певне, опосісти всю квартиру, а ми хай ночуємо на вулиці. Глянь, тату! — зненацька закричала вона. — Він знову починає!

І з незрозумілим Грегорові ляком сестра навіть матір лишила, просто-таки спорснула із стільця, ніби ладна була швидше пожертвувати матір'ю, аніж опинитися поблизу Грегора, і сховалась за батька. Той теж підвівся, схвильований сестриною поведінкою, і підняв руки, немов захищаючи її.

Проте Грегор навіть гадки не мав когось лякати, а надто сестру. Він просто почав обертатися, щоб зайти до своєї кімнати. А що був тепер зовсім немічний, то мусив навіть головою допомагати собі: високо піднімав її, потім бився нею об підлогу і так обертася. Нарешті він спинився й оглянувся. Батько й сестра, здається, збагнули його добрий намір; їхній страх тривав лиш одну мить. Тепер вони всі мовчки й сумно стежили за ним. Мати лежала на стільці, простягнувши й заклавши одна за одну ноги, батько й сестра сиділи поряд, і сестра обнімала рукою батька за шию.

"Ну, тепер вони, мабуть, дадуть мені обернутися", — подумав Грегор і знову взявся до свого. Він так напружився, що ледве дихав і раз по раз ставав відпочивати. А втім, його ніхто не гонив, його полишили на самого себе. Коли Грегор обернувся, то відразу почав лізти просто до дверей. Він здивувався, що до його кімнати така велика відстань, і ніяк не міг збагнути, як він, такий слабкий, так швидко подолав її. Думаючи тільки про те, як би швидше долізи, він майже не помітив, що ніхто в кімнаті не заважав йому жодним словом, жодним вигуком. Аж як Грегор уже досяг дверей, то трохи повернув голову — цілком повернути її він не міг, бо шия йому не гнулася, — і ще такі побачив, що позаду нічого не змінилося, тільки сестра підвелася зі стільця. Останній його погляд був спрямований на матір, яка вже міцно спала.

Не встиг Грегор переступити поріг, як двері за ним зачинили й замкнули на ключ і на засув. Він так злякався несподіваного грюкоту позад себе, що йому аж лапки вклякнули. То сестра так поспішала. Вона вже стояла й чекала його, а тоді скрадливо підбігла до дверей. — Грегор зовсім не чув її кроків, — повернула ключа в замку й гукнула батькам: "Нарешті!"

"Що ж тепер?" — спитав сам себе Грегор і озирнувся в темряві. Скоро

ingeschlafen war.

Kaum war er innerhalb seines Zimmers, wurde die Tür eiligst zu gedrückt, festgeriegelt und versperrt. Über den plötzlichen Lärm hinter sich erschrak Gregor so, daß ihm die Beinchen einknickten. Es war die Schwester, die sich so beeilt hatte. Aufrecht war sie schon da gestanden und hatte gewartet, leichtfüßig war sie dann vorwärtsgesprungen, Gregor hatte sie gar nicht kommen hören, und ein »Endlich!« rief sie den Eltern zu, während sie den Schlüssel im Schloß umdrehte.

»Und jetzt?« fragte sich Gregor und sah sich im Dunkeln um. Er machte bald die Entdeckung, daß er sich nun überhaupt nicht mehr rühren konnte. Er wunderte sich darüber nicht, eher kam es ihm unnatürlich vor, daß er sich bis jetzt tatsächlich mit diesen dünnen Beinchen hatte fortbewegen können. Im übrigen fühlte er sich verhältnismäßig behaglich. Er hatte zwar Schmerzen im ganzen Leib, aber ihm war, als würden sie allmählich schwächer und schwächer[1226] und würden schließlich ganz vergehen. Den verfaulten Apfel in seinem Rücken und die entzündete Umgebung, die ganz von weichem Staub bedeckt waren, spürte er schon kaum. An seine Familie dachte er mit Rührung und Liebe zurück. Seine Meinung darüber, daß er verschwinden müsse, war womöglich noch entschiedener, als die seiner Schwester. In diesem Zustand leeren und friedlichen Nachdenkens blieb er, bis die Turmuhr die dritte Morgenstunde schlug. Den Anfang des allgemeinen Hellerwerdens draußen vor dem Fenster erlebte er noch. Dann sank sein Kopf ohne seinen Willen gänzlich nieder, und aus seinen Nüstern strömte sein letzter Atem schwach hervor.

Als am frühen Morgen die Bedienerin kam – vor lauter Kraft und Eile schlug sie, wie oft man sie auch schon gebeten hatte, das zu vermeiden, alle Türen derartig zu, daß in der ganzen Wohnung von ihrem Kommen an kein ruhiger Schlaf mehr möglich war –, fand sie bei ihrem gewöhnlichen kurzen Besuch an Gregor zuerst nichts Besonderes. Sie dachte, er liege absichtlich so unbeweglich da und spiele den Beleidigten; sie traute ihm allen möglichen Verstand zu. Weil sie zufällig den langen Besen in der Hand hielt, suchte sie mit ihm Gregor von der Tür aus zu kitzeln. Als sich auch da kein Erfolg zeigte, wurde sie ärgerlich und stieß ein wenig in Gregor hinein, und erst als sie ihn ohne jeden Widerstand von seinem Platze geschoben hatte, wurde sie aufmerksam. Als sie bald den wahren Sachverhalt erkannte, machte sie große Augen, pfiß vor sich hin, hielt sich aber nicht lange auf, sondern riß die Tür des Schlafzimmers auf und rief mit lauter Stimme in das Dunkel hinein: »Sehen Sie nur mal an, es ist krepirt; da liegt es, ganz und gar krepirt!«

Das Ehepaar Samsa saß im Ehebett aufrecht da und hatte zu tun, den Schrecken über die Bedienerin zu verwinden, ehe es dazu kam, ihre Meldung aufzufassen. Dann aber stiegen Herr und Frau Samsa, jeder auf seiner Seite, eiligst aus dem Bett, Herr Samsa warf die Decke über seine Schultern, Frau Samsa kam nur im Nachthemd hervor; so traten sie in Gregors Zimmer. Inzwischen hatte sich auch die Tür des Wohnzimmers geöffnet, in dem Grete seit dem Einzug der Zimmerherren schlief; sie war völlig angezogen, als hätte sie gar nicht geschlafen, auch ihr bleiches Gesicht schien das zu beweisen. »Tot?« sagte Frau Samsa und sah fragend zur Bedienerin [1227] auf, trotzdem sie doch alles selbst prüfen und sogar ohne Prüfung erkennen konnte. »Das will ich meinen,« sagte die Bedienerin und stieß zum

він виявив, що вже взагалі не може й поворухнутися. Це не здивувало Грегора, швидше здалося неприродним, що його досі могли носити такі тоненькі лапки. А втім, він почував себе порівняно добре, Хоч усе тіло боліло йому, але здавалося, що біль поволі слабшав, тож, певно, скоро мав і зовсім минутися. Гниле яблуко на спині і запалена рана навколо нього, геть заліплена пилюкою, уже майже не дошкуляли йому. Про свою сім'ю він згадував зворушено й любовно. Він тепер був ще більше, ніж сестра, переконаний, що мусить зникнути. Так він лежав, аж поки дзиґарі на вежі пробили третю годину ранку, і думки його були чисті й лагідні. Він дожив ще до тієї хвилини, коли за вікном почало світати. А тоді голова його похилилась до самої підлоги, і він востаннє легенько зітхнув.

Коли рано-вранці прийшла робітниця – вона завжди, хоч скільки її просили не робити цього, з надмірної сили та поспіху так грюкала дверима, що в домі по її приході вже ніхто не міг спокійно спати, – то на хвильку заглянула й до Грегора, але не помітила нічого особливого. Вона гадала, що Грегор навмисне лежить нерухомо, щоб викликати до себе співчуття, бо вважала його за дуже хитрого. У неї в руках якраз була мітла, і вона спробувала відігнати нею Грегора від дверей. Та коли він не зрушив з місця, служниця розсердилась і легенько штовхнула його; а коли й це не допомогло, приглянувшись до нього уважніше. Збагнувши, що сталося, вона страшенно здивувалась, свиснула крізь зуби і, не довго роздумуючи, відчинила двері до спальні й гукнула в темряву:

– Гляньте-но, вона здохла! Лежить і не кивається!

Подружжя Замза посідали в постелі і, перелякані поведінкою робітниці, довго не могли збагнути, що вона сказала. Потім посхоплювались з ліжка, кожне на свій край, і пан Замза накинув на себе ковдру, а пані Замза просто в нічній сорочці зайшла до Грегорової кімнати. Тим часом відчинились також двері з вітальні і з'явилась Грета – відколи в них були пожилці, вона спала там, – зовсім одягнена, ніби й не лягала в ліжко, та й бліде обличчя, здавалось, свідчило про те саме.

– Мертвий? – мовила пані Замза і запитливо глянула на робітницю, хоч могла й сама пересвідчитись у цьому, бо й так було видно, що Грегор неживий.

– Мені здається, що мертвий, – відповіла робітниця і на доказ своїх сліз ще далі посунула Грегорове тіло мітлою. Пані Замза підвела руку, ніби хотіла стримати мітлу, проте не зробила цього.

– Ну, слава тобі господи! – сказав пан Замза і перехрестився. Усі три жінки і собі почали хреститись. Грета, що не зводила очей із тіла, сказала:

– Гляньте, який він худий. Він уже давно нічого не їв. Усе, що ми йому клали, так ціле доводилось і вимітати.

І справді, Грегорове тіло було зовсім пласке й висохле; власне, це аж тепер стало дуже помітно, бо воно не було вже підняте на лапках і лежало все

Beweis Gregors Leiche mit dem Besen noch ein großes Stück seitwärts. Frau Samsa machte eine Bewegung, als wolle sie den Besen zurückhalten, tat es aber nicht. »Nun,« sagte Herr Samsa, »jetzt können wir Gott danken.« Er bekreuzte sich, und die drei Frauen folgten seinem Beispiel. Grete, die kein Auge von der Leiche wendete, sagte: »Seht nur, wie mager er war. Er hat ja auch schon so lange Zeit nichts gegessen. So wie die Speisen hereinkamen, sind sie wieder hinausgekommen.« Tatsächlich war Gregors Körper vollständig flach und trocken, man erkannte das eigentlich erst jetzt, da er nicht mehr von den Beinchen gehoben war und auch sonst nichts den Blick ablenkte.

»Komm, Grete, auf ein Weilchen zu uns herein,« sagte Frau Samsa mit einem wehmütigen Lächeln, und Grete ging, nicht ohne nach der Leiche zurückzusehen, hinter den Eltern in das Schlafzimmer. Die Bedienerin schloß die Tür und öffnete gänzlich das Fenster. Trotz des frühen Morgens war der frischen Luft schon etwas Lauigkeit beigemischt. Es war eben schon Ende März.

Aus ihrem Zimmer traten die drei Zimmerherren und sahen sich erstaunt nach ihrem Frühstück um; man hatte sie vergessen. »Wo ist das Frühstück?« fragte der mittlere der Herren mürrisch die Bedienerin. Diese aber legte den Finger an den Mund und winkte dann hastig und schweigend den Herren zu, sie möchten in Gregors Zimmer kommen. Sie kamen auch und standen dann, die Hände in den Taschen ihrer etwas abgenutzten Röckchen, in dem nun schon ganz hellen Zimmer um Gregors Leiche herum.

Da öffnete sich die Tür des Schlafzimmers, und Herr Samsa erschien in seiner Livree an einem Arm seine Frau, am anderen seine Tochter. Alle waren ein wenig verweint; Grete drückte bisweilen ihr Gesicht an den Arm des Vaters.

»Verlassen Sie sofort meine Wohnung!« sagte Herr Samsa und zeigte auf die Tür, ohne die Frauen von sich zu lassen. »Wie meinen Sie das?« sagte der mittlere der Herren etwas bestürzt und lächelte süßlich. Die zwei anderen hielten die Hände auf dem Rücken und rieben sie ununterbrochen aneinander, wie in freudiger Erwartung eines großen Streitens, der aber für sie günstig ausfallen mußte. »Ich meine es genau so, wie ich es sage,« antwortete Herr Samsa und ging in einer Linie mit seinen zwei Begleiterinnen auf den Zimmerherrn zu. Dieser stand zuerst still da und sah zu Boden, als ob sich die Dinge in seinem Kopf zu einer neuen Ordnung zusammenstellten. »Dann gehen wir also,« sagte er dann und sah zu Herrn Samsa auf, als verlange er in einer plötzlich ihn überkommenden Demut sogar für diesen Entschluß eine neue Genehmigung. Herr Samsa nickte ihm bloß mehrmals kurz mit großen Augen zu. Daraufhin ging der Herr tatsächlich sofort mit langen Schritten ins Vorzimmer; seine beiden Freunde hatten schon ein Weilchen lang mit ganz ruhigen Händen aufgehört und hüpfen ihm jetzt geradezu nach, wie in Angst, Herr Samsa könnte vor ihnen ins Vorzimmer eintreten und die Verbindung mit ihrem Führer stören. Im Vorzimmer nahmen alle drei die Hüte vom Kleiderrechen, zogen ihre Stöcke aus dem Stockbehälter, verbeugten sich stumm und verließen die Wohnung. In einem, wie sich zeigte, gänzlich unbegründeten Mißtrauen trat Herr Samsa mit den zwei Frauen auf den Vorplatz hinaus; an das Geländer gelehnt, sahen sie zu, wie die drei Herren zwar langsam, aber ständig die lange Treppe hinunterstiegen, in jedem Stockwerk in einer bestimmten Biegung des Treppenhauses verschwanden und nach ein paar Augenblicken wieder

на видноті.

— Зайди на хвилику до нас, Грето, — мовила пані Замза, сумно всміхаючись, і Грета, усе ще озираючись на тіло, пішла за батьками до їхньої спальні. Робітниця прихилила двері й відчинила навстіж вікно. Хоч ще було дуже рано, у свіжому повітрі відчувалось тепло: адже кінчався вже березень.

Троє постояльців вийшли зі своєї кімнати й здивувалися, не побачивши сніданку: про них забули.

— Де сніданок? — похмуро запитав служницю середній.

Але служниця, приклавши палець до губ, стала швидко й мовчки кивати постояльцям, щоб вони ввійшли до кімнати Грегора. Вони ввійшли туди й в уже зовсім світлій кімнаті обступили труп Грегора, сховавши руки в кишенях потертих своїх піджаків,

Тут відчинилися двері спальні й з'явився пан Замза в лівреї і з ним під руку з однієї сторони дружина, а з другої — дочка. У всіх були трохи заплакані очі; Грета ні-ні та притискала обличчям до плеча батька.

— Зараз же залиште мою квартиру! — сказав пан Замза і вказав на двері, не відпускаючи від себе обох жінок.

— Що ви маєте на увазі? — трохи знічено сказав середній постоялець і улесливо усміхнувся. Двоє інших, закривши руки за спину, неперервно їх потирали, немовби в радісному чеканні великої суперечки, що несе, проте, хороше завершення.

— Я маю на увазі саме те, що сказав, — відповів пан Замза і обіруч зі своїми супутницями підійшов до постояльца. Той декілька секунд помовчав, дивлячись у підлогу, немов у нього в голові все переверталось.

— Ну що ж, тоді ми підемо, — сказав він згодом і подивився на пана Замзу так, немов, раптово змирившись, чекав на його згоду навіть і в цьому разі.

Пан Замза тільки декілька разів коротко кивнув йому, витріщивши очі. Після цього постоялець і насправді відразу направився широким кроком в передпокій; обоє його товаришів, котрі, прислухаючись, уже перестали потирати руки, подалися за ним прямо-таки навприсядки, немов боялися, що пан Замза пройде в передпокій раніше, ніж вони, та відділить їх від їхнього вожака, У передпокої всі три постояльці зняли з вішалки шляпи, витягнули з підставки для паличок палиці, мовчки поклонилися й залишили квартиру. З якимось, як виявилось, зовсім невинуватим недовір'ям пан Замза вийшов із обома жінками на площадку для сходів; спершись на перила, вони дивилися, як постояльці повільно, щоправда, але невпинно спускалися по довгих сходах, щезаючи на кожному поверсі на певному повороті і з'являючись через декілька миттєвостей знову; чим далі йшли вони вниз, тим менше цікавили вони родину Замзи, а коли, спочатку перед ними, а потім високо над ними, став, красуючись поставою, підніматися з кошиком на голові підручний із м'ясного магазину, пан Замза та жінки

hervorkamen; je tiefer sie gelangten, desto mehr verlor sich das Interesse der Familie Samsa für sie, und als ihnen entgegen und dann hoch über sie hinweg ein Fleischergeselle mit der Trage auf dem Kopf in stolzer Haltung heraufstieg, verließ bald Herr Samsa mit den Frauen das Geländer, und alle kehrten, wie erleichtert, in ihre Wohnung zurück.

Sie beschlossen, den heutigen Tag zum Ausruhen und Spaziergehen zu verwenden; sie hatten diese Arbeitsunterbrechung nicht nur verdient, sie brauchten sie sogar unbedingt. Und so setzten sie sich zum Tisch und schrieben drei Entschuldigungsbriefe, Herr Samsa an seine Direktion, Frau Samsa an ihren Auftraggeber, und Grete an ihren Prinzipal. Während des Schreibens kam die Bedienerin herein, um zu sagen, daß sie fortgehe, denn ihre Morgenarbeit war beendet. Die drei Schreibenden nickten zuerst bloß, ohne aufzuschauen, erst als die Bedienerin sich immer noch nicht entfernen wollte, [1229] sah man ärgerlich auf. »Nun?« fragte Herr Samsa. Die Bedienerin stand lächelnd in der Tür, als habe sie der Familie ein großes Glück zu melden, werde es aber nur dann tun, wenn sie gründlich ausgefragt werde. Die fast aufrechte kleine Straußfeder auf ihrem Hut, über die sich Herr Samsa schon während ihrer ganzen Dienstzeit ärgerte, schwankte leicht nach allen Richtungen. »Also was wollen Sie eigentlich?« fragte Frau Samsa, vor welcher die Bedienerin noch am meisten Respekt hatte. »Ja,« antwortete die Bedienerin und konnte vor freundlichem Lachen nicht gleich weiter reden, »also darüber, wie das Zeug von nebenan weggeschafft werden soll, müssen Sie sich keine Sorge machen. Es ist schon in Ordnung.« Frau Samsa und Grete beugten sich zu ihren Briefen nieder, als wollten sie weiterschreiben; Herr Samsa, welcher merkte, daß die Bedienerin nun alles ausführlich zu beschreiben anfangen wollte, wehrte dies mit ausgestreckter Hand entschieden ab. Da sie aber nicht erzählen durfte, erinnerte sie sich an die große Eile, die sie hatte, rief offenbar beleidigt: »Adjes allseits,« drehte sich wild um und verließ unter fürchterlichem Türezuschlagen die Wohnung.

»Abends wird sie entlassen,« sagte Herr Samsa, bekam aber weder von seiner Frau, noch von seiner Tochter eine Antwort, denn die Bedienerin schien ihre kaum gewonnene Ruhe wieder gestört zu haben. Sie erhoben sich, gingen zum Fenster und blieben dort, sich umschlungen haltend. Herr Samsa drehte sich in seinem Sessel nach ihnen um und beobachtete sie still ein Weilchen. Dann rief er: »Also kommt doch her. Laßt schon endlich die alten Sachen. Und nehmt auch ein wenig Rücksicht auf mich.« Gleich folgten ihm die Frauen, eilten zu ihm, liebkosten ihn und beendeten rasch ihre Briefe.

Dann verließen alle drei gemeinschaftlich die Wohnung, was sie schon seit Monaten nicht getan hatten, und fuhren mit der Elektrischen ins Freie vor die Stadt. Der Wagen, in dem sie allein saßen, war ganz von warmer Sonne durchschienen. Sie besprachen, bequem auf ihren Sitzen zurückgelehnt, die Aussichten für die Zukunft, und es fand sich, daß diese bei näherer Betrachtung durchaus nicht schlecht waren, denn aller drei Anstellungen waren, worüber sie einander eigentlich noch gar nicht ausgefragt hatten, überaus günstig und besonders für später vielversprechend. Die größte augenblickliche Besserung [1230] der Lage mußte sich natürlich leicht durch einen Wohnungswechsel ergeben; sie wollten nun eine kleinere und billigere, aber besser gelegene und überhaupt praktischere Wohnung nehmen, als es die jetzige, noch von Gregor ausgesuchte war. Während sie sich so

zалишили площадку і всі з якимось полегшенням повернулися до квартири.

Вони вирішили присвятити сьогоднішній день відпочинку та прогулянці; вони не лише заслуговували цієї перерви в роботі, вона була їм просто необхідна. І тому вони сіли за стіл і написали три пояснювальні листи: пан Замза — своїй дирекції, пані Замза — своєму працедавцю, а Грета — своєму шефу. Поки вони писали, увійшла служниця сказати, що вона іде, оскільки ранкова її робота виконана. Ті, що писали, спочатку кивнули, не піднімаючи очей, але коли служниця, замість того щоб піти, залишилася на місці, на неї незадоволено подивилися.

— Ну? — запитав пан Замза.

Служниця, усміхаючись, стояла у дверях з таким виглядом, немов у неї була для сім'ї якась щаслива новина, повідомити котру вона збиралася лише після впертих розпитувань. Майже вертикальна страусина пір'їна на її капелюшку, що завжди драгувала пана Замзу, погойдувалася в усі сторони.

— Так що ж вам потрібно? — запитала пані Замза, до якої служниця ставилася все-таки найбільш шанобливо.

— Так, — відповідала служниця, задихаючись від добродушного сміху, — щодо того, як прибрати це, можете не турбуватися. Уже все в порядку.

Пані Замза та Грета схилилися над своїми листами, немов збиралися писати далі; пан Замза, котрий помітив, що служниця збирається розповісти про все детально, рішуче відхилив це порухом руки. І оскільки їй не дозволили говорити, служниця пригадала, що вона дуже поспішає, крикнула з неприхованою образою: "Щасливо залишатися!" — різко повернулася й залишила квартиру, у нестямі ударивши дверима.

— Увечері вона буде звільнена, — сказав пан Замза, але не отримав відповіді ні від дружини, ні від дочки, бо служниця порушила їхній ледь віднайдений спокій. Вони підвелися, підійшли до вікна і, обнявшись, зупинилися там. Пан Замза повернувся на стільці в їх сторону і декілька секунд мовчки дивився на них. Потім він вигукнув:

— Ходіть-но сюди! Забудьте нарешті старе, і хоч трохи подумайте про мене.

Жінки відразу послухалися, поспішили до нього, приголубили його й швидко закінчили свої листи.

Усі троє вийшли з помешкання, чого не робили вже місяцями, і поїхали електричкою на природу, за місто. Вони сиділи самі на весь вагон, заллятий сонцем. Зручно вмостившись, родина обговорювала свої надії на майбутнє, і виявилось, що вони не такі вже й погані, якщо їх добре зважити. Усі троє мають добру роботу, а надалі сподіваються мати ще й кращу — раніше вони про це просто не питали одне в одного, бо мали інший клопіт. А зараз їхнє становище легко поліпшити, змінивши житло; вони хотіли знайти собі менше, дешевше, але зручніше і взагалі практичніше помешкання, ніж їхнє теперішнє, яке ще напитував колись Грегор. Отак розмовляючи, пан і пані

unterhielten, fiel es Herrn und Frau Samsa im Anblick ihrer immer lebhafter werdenden Tochter fast gleichzeitig ein, wie sie in der letzten Zeit trotz aller Plage, die ihre Wangen bleich gemacht hatte, zu einem schönen und üppigen Mädchen aufgeblüht war. Stiller werdend und fast unbewußt durch Blicke sich verständigend, dachten sie daran, daß es nun Zeit sein werde, auch einen braven Mann für sie zu suchen. Und es war ihnen wie eine Bestätigung ihrer neuen Träume und guten Absichten, als am Ziele ihrer Fahrt die Tochter als erste sich erhob und ihren jungen Körper dehnte.

Замза майже одночасно помітили, що їхня дочка, яка ставала дедалі жвавішою, останнім часом хоч і витримала таке лихо і щоки її зблідли, зробилася стрункою, вродливою дівчиною. Вони замовкли, майже несвідомо порозумілися поглядом і подумали, що час уже шукати для неї добру пару. А коли дочка перша схопилася виходити з поїзда і потягнулася молодим тілом, батьки побачили в цьому підтвердження своїх планів і добрих надій.

Переклад з німецької Євгена Поповича